

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă
de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul
de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul
de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de
Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a
MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul),
Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret”
(Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași),
Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 8 (296) 2016

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța,
România); A. Armeanic, doctor în drept, conf. univ.;
V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în
drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în
drept, prof. univ.; A. Burian, doctor habilitat în drept;
Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.;
I. Floander, doctor în drept (Constanța, România);
M. Gheorghică, doctor habilitat în drept, prof. univ.;
Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac,
doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept,
prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.;
V. Naumov, redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor
habilitat în drept, prof. univ.; V. Stratonov, doctor în
drept, prof. univ. (Herson, Ucraina).

Adresa redacției:
Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasviata.in.ua

SUMAR

Zinaida LUPAȘCU. Procesul unificării legislației vamale - mediu favorabil pentru eliminarea im- pedimentelor pentru armonizarea ei la standarde- le europene.....	4
Veronica GÎSCA. Titularii dreptului de opțiune succesorală.....	9
Pavel ȚURCAN. Considerații funcționale și metodologice privind stabilirea valorii mărfii în vamă.....	14
Ana MORAR, Ilie ROTARU. Aspecte teoretice generale privind protecția juridică a consumato- rilor în Republica Moldova.....	20
Rita MUNTEANU. Interconexiuni dialectice de conținut al nihilismului juridic în cadrul raportu- lui <i>drept – religie</i>	24
Adrian LEBEDINSCHI. Corelația definitorie dintre starea de încetare a plăților, incapacitatea de plată, insolvență, insolvabilitate, faliment, bancrută.....	27
Marin MEGHEREA, Sergiu CIOBANU. Regi- mul juridic al frontierei de stat din perspectiva protecției juridico-penale	35
Ina BOSTAN, Elena NICOLAEV. Aspecte teore- tice privind regimul juridic al sancțiunilor civile	40
Тудор КАПША. Правовые аспекты трудо- устройства в учебных заведениях Молдовы ..	49
Юрий ЗДОПОВ. Правовое регулирование от- ношений, возникающих из азартных игр и пари	54

PROCESUL UNIFICĂRII LEGISLAȚIEI VAMALE - MEDIU FAVORABIL PENTRU ELIMINAREA IMPEDIMENTELOR PENTRU ARMONIZAREA EI LA STANDARDELE EUROPENE

Zinaida LUPAȘCU,

doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra *Drept Public*, USEM

SUMMARY

The article explains the specifics of customs activity and the transformation process by passing the customs system of Moldova, and other countries and their commitments assumed in the European integration process of unifying customs legislation. Currently, the relevant standards established emphasizes the applicability of new forms of activity customs, border control, gradual liberalization of trade in goods and services, free movement of labor, reduction of customs duties, technical barriers and non-tariff abolition of quantitative restrictions and harmonization of legislation RM and states in the European integration process in the EU Acquis.

The Customs Law is a prescriptive rule which prescribe conduct that subjects the legal relationship must follow. In this regard, relevant conclude that the application of international standards institution directs customs work towards protecting constitutional values, namely human rights and freedoms crossing the state border, as well as its national security problems.

Keywords: the customs domain activity, customs border, the customs procedures, the unification, harmonization

REZUMAT

În articol este explicat specificul activității vamale și al proceselor de transformare prin care trece sistemul vamal al Republicii Moldova și al altor state, precum și angajamentele acestora, asumate în traseul de integrare europeană în procesul unificării legislației vamale. Actualmente, standardele europene stabilite accentuează aplicabilitatea unor noi forme de activitate vamală, control vamal, liberalizare graduală a comerțului cu bunuri și servicii, libera circulație a forței de muncă, reducerea taxelor vamale, barierelor tehnice și netarifare, favorabile pentru armonizarea legislației RM și a statelor aflate în procesul integrării europene la acquis-ul UE.

Dreptul vamal este un drept prescriptiv, normele căruia prescriu o conduită pe care subiecții raportului juridic trebuie să o respecte. În acest sens, aplicarea standardelor internaționale direcționează instituția activității vamale spre apărarea valorilor constituționale, atât a drepturilor și libertăților omului la trecerea peste frontiera statului, cât și a problemelor securității naționale a statului.

Cuvinte-cheie: activitate vamală, frontieră vamală, proceduri vamale, unificare, armonizare

Introducere. Demersul științific efectuat urmărește dezbaterea unor aspecte privind procesul unificării legislației vamale pentru armonizarea ei la standardele europene.

Cea mai frecventă formă de cooperare internațională în domeniul colaborării vamale se bazează pe acorduri și tratate internaționale (bilaterale și multilaterale). Un rol important îl au tratatele internaționale multilaterale, deoarece acestea au cea mai mare reprezentare a statelor și definesc direcțiile strategice de îmbunătățire a activității vamale.

Exemple de astfel de tratate internaționale pot fi:

– Convenția internațională privind Sistemul armonizat de de-

numire și codificare a mărfurilor, încheiată la Bruxelles la 14 iunie 1983 [1];

– Convenția vamală privind transportul internațional al mărfurilor sub acoperirea carnetelor TIR din 14 noiembrie 1975, de la Geneva [2];

– Convenția internațională privind asistența administrativă reciprocă pentru prevenirea, investigarea și sancționarea infracțiunilor vamale din 9 iunie 1977 [3] și altele.

Unul dintre cele mai importante documente internaționale pe care la semnat vreodată Republica Moldova a fost Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană din 27 iunie 2014, semnat la Bruxelles și ratificat în Plenul Parlamentului la

2 iulie 2014. Acest acord a trezit discuții aprinse privind tendința Republicii Moldova de a se integra în Uniunea Europeană [4].

Acordul de Asociere dă posibilitatea și permite de a construi o integrare economică mai profundă, specificându-se și cea vamală, prin reducerea barierelor în calea comerțului dintre Republica Moldova și UE, racordându-le la standardele și reglementările europene.

Sistemul vamal al Republicii Moldova este destul de tânăr și de aceea pentru o preluare complexă a practicii internaționale în domeniul vamal național și scoaterea în evidență a legităților comune de dezvoltare și organizare a activității vamale în procesul integrării

europene este necesară o cercetare minuțioasă a bazei normativ-juridice internaționale. Pentru atingerea acestui scop, trebuie de menținut un dialog permanent cu UE, exprimat prin promovarea reformelor de modernizare a țării, cum ar fi armonizarea legislației naționale cu cea europeană, prin asimilarea rapidă și adecvată a acquis-ului comunitar [5].

Republica Moldova, la rîndul său, va retrage prevederile din legislația sa națională sau va abroga practicile naționale care sînt incompatibile cu legislația UE în domeniile legate de comerț, care sînt reglementate în Titlul V al Acordului de Asociere. UE va evalua nu doar armonizarea legislației naționale cu cea europeană, ci și gradul de implementare și aplicarea adecvată și efectivă a acesteia [6].

Avînd în vedere specificul activității vamale și al proceselor de transformare prin care trece sistemul vamal al Republicii Moldova și al altor state, reieșind din angajamentele acestora, asumate în procesul de integrare europeană, procesul unificării legislației vamale servește ca un mediu favorabil pentru eliminarea impedimentelor pentru armonizarea lor la standardele europene.

Metode și materiale aplicate. La realizarea studiului au fost aplicate metodele analizei, sintezei, comparației și investigației științifice.

În procesul cercetării am operat cu materiale teoretico-practice din domeniul dreptului vamal național și dreptului vamal comunitar, și anume actele normative și practica Serviciului Vamal al Republicii Moldova și al statelor aflate în procesul de integrare europeană,

precum și legislația UE (regulamente și acorduri cu privire la cooperarea în domeniul vamal).

Astfel, ne-am propus nu doar examinarea teoretică a problemei vizate, ci și găsirea unor soluții concrete, care depind de abordarea empirică a aspectului cercetat.

Rezultate obținute și discuții.

În cadrul acestui discurs științific am încercat să examinăm diferite modele de organizare a activității vamale a R. Moldova și a statelor aflate în procesul integrării europene, evidențiind atît aspectele pozitive, cît și cele negative din activitatea Serviciului vamal al acestora, ca în final să propunem un model de preluare a celor mai bune practici în domeniul organizării activității vamale, pentru o mai bună aliniere la standardele internaționale.

Există unele domenii ale activității umane, precum comerțul internațional și activitatea vamală, care prin natura lor se extind dincolo de suveranitatea unui anumit stat și de aceea necesită o soluționare la nivel internațional. Avînd în vedere acest fapt, o cooperare vamală internațională ar fi esențială pentru existența și dezvoltarea eficientă a acestora. Punerea în aplicare de către state a acestei cooperări poartă un caracter obiectiv și este determinată de necesitatea de a coordona eforturile acestora în reglementarea proceselor impuse de procedurile vamale în sfera circulației mărfurilor și a vehiculelor, precum și a persoanelor peste frontiera vamală.

Cooperarea internațională în domeniul vamal este direct legată de integrarea economică a statelor în comerțul internațional.

Un grup de doctrinari ruși –

Borisov K.G. [7], Sandrovski K.K. [8], Kolosov I.M., Krivcikova E.S. [11] – consideră că normele juridice internaționale, ce reglementează cooperarea internațională în domeniul vamal, constituie o ramură nouă a dreptului internațional public, și anume *dreptul vamal internațional*, care se află în stare incipientă. Alt grup de savanți ruși, ca Bekiașev K.A., Moiseev E.G. [9], Malinovskaia B.M. [10] susțin că sistemul dreptului vamal internațional cunoaște trei forme principale de cooperare internațională în domeniul afacerilor vamale: cooperarea în cadrul organizațiilor internaționale, cooperarea prin încheierea de acorduri internaționale și cooperarea în cadrul conferințelor internaționale.

Doctrinarii români O. Manolachi [12], C.D. Morariu [13], Carmen Mladen și Epure Doru [14] au încadrat procesul de cooperare internațională în domeniul vamal în doctrina dreptului vamal comunitar, care constituie un domeniu a cărui valorificare oferă premise pentru conturarea unui orizont cognitiv complex și delimitat al unor posibilități de edificare cu succes a activității vamale pe plan european.

Aspectele actuale ale dreptului vamal comunitar (european) constituie un important punct de reper și pentru autorii autohtoni I. Erhan, T. Cîrnaț [15], Gh. Radu [16], E. Osmochescu [17], care îl definesc ca o ramură de drept distinctă, ce reglementează raporturile juridice dintre organele vamale ale statelor-membre și persoanele fizice/juridice privind trecerea de către acestea a mărfurilor, bunurilor peste frontiera vamală a UE.

Din conținutul celor expuse ob-

servăm că savanții doresc constituirea unui instrument internațional pentru dezvoltarea economică a statelor prin promovarea eficienței a politicilor comercial-vamale ale acestora, cu aplicarea instrumentelor de reglementare tarifară și netarifară la exportul de mărfuri în cadrul comerțului internațional.

Activitatea vamală, după cum s-a menționat deja, este strâns legată de comerțul internațional și are un impact direct asupra proceselor de schimb la nivel mondial. Activitățile autorităților vamale, prin punerea în aplicare a formalităților legate de procedurile vamale, pot servi atât ca o barieră în calea comerțului internațional, cât și ca un mijloc de intensificare a legăturilor comerciale.

Stabilirea relațiilor economice externe mai largi, crearea unor condiții favorabile pentru comerțul internațional ar fi aproape imposibile fără un efort coordonat al comunității internaționale în cadrul cooperării în domeniul vamal. Prin urmare, aceasta este o dorință firească a statelor, precum și a doctrinarilor din domeniu, de a crea în sistemul relațiilor vamale internaționale diverse forme de cooperare, în special, formarea organizațiilor vamale internaționale.

Inițial, cooperarea internațională în domeniul vamal avea doar un caracter informativ, deoarece Organizația Mondială a Vănilor, apărută în rezultatul adoptării Convenției privind înființarea Uniunii Internaționale pentru publicarea tarifelor vamale, din 1890, avea sarcina de a sistematiza, publica și difuza informația privind tarifele vamale și legislația vamală a diferitelor state, prin publicarea ei în *Buletinul vamal internațional*.

Însă, odată cu dezvoltarea activității vamale, a devenit evident că pentru asigurarea unei cooperări internaționale eficiente nu este de ajuns doar un schimb reciproc de informații. De aceea, în cadrul Comisiei Economice Europene a Națiunilor Unite au fost elaborate documente pentru simplificarea formalităților vamale și documente care aveau un impact asupra comerțului internațional, precum și o serie de rezoluții și recomandări privind simplificarea controlului și unificarea procedurilor vamale și a documentelor utilizate în comerțul internațional. Acest fapt a fost consolidat prin semnarea la Geneva, în anul 1925, a Convenției internaționale privind simplificarea procedurilor de vămuire, urmat de Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT), în 1947, și apariția în 1950 a unei organizații universale internaționale interguvernamentale – *Consiliul Colaborării Vamale* [18.], misiunea căruia era consolidarea eficienței activității administrațiilor vamale prin promovarea standardelor vamale internaționale [19].

Creșterea rapidă a comerțului mondial și nomenclatorului tarifar de mărfuri a dus la necesitatea îmbunătățirii cadrului juridic în domeniul vamal, și anume simplificarea și armonizarea sistemelor vamale naționale prin convergența lor la sistemele juridice internaționale din domeniul vamal, reducerea formalităților și a procedurilor vamale, precum și coordonarea activității autorităților vamale. Astfel, aceste procese au transformat Consiliul Colaborării Vamale dintr-o organizație regională în una internațională de talie mondială. La moment, este numită *Organi-*

zația Mondială a Vănilor (OMV) și reunește peste 180 de administrații vamale, care procesează mai mult de 90% din comerțul mondial (din anul 1994).

În fața OMV au fost stabilite obiective generale pentru organizarea cooperării internaționale în domeniul vamal, inclusiv pregătirea proiectelor de acorduri vamale internaționale și recomandări cu privire la interpretarea și aplicarea lor uniformă (care sînt actuale și în prezent).

Influența progresului științific și tehnologic, precum și dezvoltarea unor noi domenii ale relațiilor economice externe au dus la schimbări majore în structura comerțului mondial. Toate acestea necesită dezvoltarea unor reglementări internaționale vamale unice, proceduri vamale standardizate și o clasificare uniformă a mărfurilor, precum și crearea unei organizații internaționale speciale.

Problemele de cooperare internațională din domeniul vamal sînt soluționate și de alte organizații internaționale, precum Comisia Economică a Organizației Națiunilor Unite pentru Europa (CEE-ONU).

Pentru dezvoltarea cooperării vamale internaționale a avut o importanță deosebită și formarea, în 1964, a unei agenții specializate a ONU, și anume a Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD), care a preluat organizarea cooperării în cadrul uniunilor economico-vamale regionale prin reducerea taxelor vamale.

De asemenea, în cadrul Consiliului Europei au fost adoptate un șir de acorduri și convenții cu privire la unificarea și armonizarea legislației vamale:

– Convenția din 5 iulie 1962 privind colaborarea și ajutorul reciproc în probleme vamale [20];

– Acordul privind simplificarea și armonizarea vămuirii, târguri și expoziții de mărfuri (în 1965);

– Convenția din 6 decembrie 1961 privind carnetul ATA pentru admiterea temporară a mărfurilor, încheiată la Bruxelles la 6 decembrie 1961;

– Acordul cu privire la vămuirea vehiculelor importate și exportate temporar, din 1965;

– Acordul cu privire la unificarea reglementărilor vamale în traficul de pasageri, din 1968 [21];

– Convenția vamală privind transportul internațional al mărfurilor sub acoperirea carnetelor TIR, întocmită la Geneva, la 14 noiembrie 1975 [22].

Un alt izvor juridic ce reglementează cooperarea internațională a statelor în domeniul vamal este Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT), care a devenit un generator al procesului de simplificare și armonizare a procedurilor și formalităților vamale în alte organizații internaționale.

La inițiativa GATT, CEE-ONU, UNCTAD și a altor organizații internaționale, au fost dezvoltate o serie de convenții ce reglementează funcționarea sistemelor vamale și tarifare. Aceste dispoziții racordate la dispozițiile GATT au dus la crearea unui sistem unitar de reguli, cerințe și reglementări, în baza cărora operează întregul sistem al comerțului internațional și sînt elaborate sistemele naționale de reglementare a comerțului exterior al majorității țărilor lumii [23].

De asemenea, și OMV dezvoltă în continuare promovarea instrumentelor juridice interna-

ționale și clarifică fezabilitatea aderării la convențiile vamale. În acest sens putem menționa că convergența (apropierea) sistemelor juridice naționale în domeniul vamal la standardele internaționale ale activității vamale este determinată de mai multe circumstanțe. În primul rînd, există un șir de activități umane care poartă un caracter transfrontalier și acestea nu sînt posibile fără o reglementare juridică internațională, și anume reglementarea care depășește competența statului. Acestea se referă, în special, la sfera activității economice externe, și anume la comerțul internațional.

Referitor la relațiile economice internaționale, convergența reglementării juridice vamale este inevitabilă. Caracterul transfrontalier și natura internațională a activității economice externe impun, respectiv, și reglementări internaționale, care au la bază norme comune sau unitare. De asemenea, caracterul transfrontalier al relațiilor vamale impune o reglementare juridică a acestora la nivel global. În plus, relația dintre state privind convergența reglementării juridice în domeniul relațiilor vamale nu afectează suveranitatea lor în sfera economică, ci dimpotrivă – sînt instrumente de realizare a ei, întrucît problemele vamale care vizează asigurarea politicii de stat în domeniul reglementării activității de comerț exterior sînt de natură tehnică și nu afectează politica netarifară și tarifară a statului.

Așadar, convergența sistemelor vamale ale statelor aflate în procesul integrării europene poate fi realizată și prin stabilirea unor norme juridice internaționale ce vizează coordonarea cadrului juridic al

sistemelor vamale ale acestora.

Concluzii. Necesitatea apariției unei organizații internaționale speciale, responsabile de elaborarea și difuzarea reglementărilor vamale juridice internaționale, care vizează simplificarea și armonizarea procedurilor vamale, precum și necesitatea de a stabili un cadru instituțional permanent al cooperării vamale internaționale au dus la crearea unei organizații de scară globală – Organizația Mondială a Vămilor (OMV). OMV, GATT, CEE-ONU, UNCTAD și alte structuri internaționale fiind un forum al dialogului și schimbului de experiență între autoritățile vamale, oferă membrilor lor un șir de convenții și recomandări referitoare la diverse aspecte ale activității vamale, precum și asistență tehnică, sprijinind și încurajînd eforturile administrațiilor vamale în ceea ce privește unificarea legislației vamale și armonizarea ei la standardele europene.

Referințe bibliografice

1. Convenția internațională privind Sistemul armonizat de denumire și codificare a mărfurilor, încheiată la Bruxelles la 14 iunie 1983. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 234 din 27 septembrie 1996. <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventia-internationala-din-14-iunie-1983-privind-sistemul-armonizat-de-denumire-si-codificare-a-marfurilor-incheiata-la-bruxelles-la-14-iunie-1-983-emitent-24468.html>

2. Convenția vamală privind transportul internațional al mărfurilor sub acoperirea carnetelor TIR din 14 noiembrie 1975, de la Geneva. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L165 din 26.6.2009. <https://www.customs.ro/UserFiles/File/Gabi/CONVENTIA%20TIR%20CONSOLIDATA%20%20ianuarie%202014.pdf>

3. Convenția internațională privind asistența administrativă reciprocă pentru prevenirea, investigarea și sancționarea infracțiunilor vamale din 9 iunie 1977. <http://www.customs.gov.md/ro/content/tratate-internationale-domeniul-vamal>
4. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele-membre ale acestora, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial nr. 185-199 din 18.07.2014, nr. 442.
5. Acord de parteneriat și cooperare între Comunitățile Europene și statele-membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 28 noiembrie 1994. În: Seria „Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Ediție oficială, volumul 10. Chișinău: Moldpres, 1998, 267 p.
6. Igor Boțan. Prevederile Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Ghid. Chișinău: Editura „Arc”, 2014, p. 71.
7. Борисов К.Г. Международное таможенное право. Учеб. пособие. М.: Изд-во РУДН, 1997, с. 5-16.
8. Сандровский К.К. Международное таможенное право. Учебник. 2-е изд., испр. К.: О-во «Знания», КОО, 2001, с. 23-33.
9. Бекяшев К.А., Моисеев Е.Г. Таможенное право: учеб. пособие. М.: Изд-во Проспект, 2005, с. 135-136.
10. Малиновская В.М. Система международного таможенного права. В: Международное публичное и частное право, 2006, № 1, с. 52-55.
11. Международное право. Учебник. Отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. М.: Международные отношения, 2000, с. 659.
12. O. Manolache. Drept comunitar. București: Editura ALL, 1995.
13. C.D. Morariu. Adaptarea legislației românești la acquis-ul comunitar. București: Editura „Universul Juridic”, 2008.
14. Carmen Mladen. Drept vamal comunitar: culegere de practică judiciară. Craiova: Editura „Sitech”, 2008.
15. Erhan I., Cîrnaț T. Drept vamal comunitar. Chișinău: Print-Caro SRL, 2011, 469 p.
16. Ghenadie Radu. Drept vamal comunitar. Curs de lecții. Chișinău, 2001, 97 p.
17. A. Tratham, E. Osmochescu. Dreptul UE. Chișinău: Editura ARC, 2003.
18. Tratate internaționale universale în cadrul Organizației Mondiale a Vămirilor (OMV). Convenția cu privire la crearea Consiliului Colaborării Vamale (Bruxelles, 15 decembrie 1950). <http://customs.gov.md:888/index.php?id=49>
19. Prin aderarea la acest instrument internațional, Republica Moldova, începând cu 28 octombrie 1994, a devenit membru al OMV.
20. Convenția din 5 iulie 1962 privind colaborarea și ajutorul reciproc în probleme vamale. http://www.mae.ro/sites/default/files/file/tratate/tratate_multilaterale_1930_2011.pdf
21. Acordul privind simplificarea și armonizarea vămii, târguri și expoziții de mărfuri în 1965. Convenție din 6 decembrie 1961 privind carnetul ATA pentru admiterea temporară a mărfurilor, încheiată la Bruxelles la 6 decembrie 1961. Acord cu privire la vămuirea vehiculelor importate și exportate temporar din 1965. Acordul cu privire la unificarea reglementărilor vamale în traficul de pasageri din 1968. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Lista-Tratate-Multilaterale.pdf>
22. Convenția vamală privind transportul internațional al mărfurilor sub acoperirea carnetelor TIR, întocmită la Geneva la 14 noiembrie 1975. <http://documents.tips/documents/conventii-si-acorduri.html>
23. Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT). [http://www.mfa.gov.md/gae/ac.ACORDUL%20GENERAL%20PENTRU%20TARIFE%20VAMALE%20SI%20COMERT%20\(%20GATT%201947%20\).html](http://www.mfa.gov.md/gae/ac.ACORDUL%20GENERAL%20PENTRU%20TARIFE%20VAMALE%20SI%20COMERT%20(%20GATT%201947%20).html)
24. P. Gerbei Organisation Internationales. Naissance et developpment. In: Revue Internationale des sciences sociales, UNESCO, nr. 11, 1977, p. 7-16.
25. Geoeconomia/uniunea-europeana.html
26. Belu M., Joldeș C., Marinaș L. Sistemul vamal. București: Economica, 2003, 286 p.
27. Calenic N. ș. a. Serviciul Vamal al Republicii Moldova – 20 de ani. Chișinău, 2011, 76 p.
28. Caraiani Gh., Diaconu G. Ș. Regimurile suspensive în legislația vamală comunitară și în cea românească. București: Lumina Lex, 2000, 278 p.
29. Decizia nr. 624/2007/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 mai 2007 de instituire a unui program de acțiune pentru vamă în Comunitate (Vamă 2013). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 154/25 din 14.06.2007.

TITULARII DREPTULUI DE OPȚIUNE SUCCESORALĂ

Veronica GÎSCA,

doctor în drept, conferențiar universitar, ASEM

SUMMARY

Lately the development of contemporary society is characterized by a significant increase in the importance given right of succession option. With the death of the individual, we are witnessing a patrimonial transmission *causa mortis* operating from deceased by his successors.

This transmission takes place by operation of law, as under the law, as enshrined since Roman law, assets a person can not remain a moment without the holder. No need to have your transmission to occur, of any manifestation of will on the part successor, moreover, it occurs even without his knowledge and without his being able to express their agreement or, conversely, disagreement on this.

Keywords: heir, successor, acceptance of inheritance, canceling inheritance, succession vocation, the deadline for acceptance of the inheritance

REZUMAT

Ultima perioadă de dezvoltare a societății contemporane se caracterizează printr-o creștere semnificativă a importanței acordate dreptului de opțiune succesorală. Odată cu decesul persoanei fizice, asistăm la o transmisiune patrimonială care operează *mortis causa*, de la defunct către succesibilii săi.

Această transmisiune are loc de plin drept, în temeiul legii, întrucât, așa cum s-a consacrat încă din dreptul roman, patrimoniu unei persoane nu poate rămâne nici o clipă fără titular. Nu este nevoie, pentru ca respectiva transmisiune să se producă, de nicio manifestare de voință din partea succesibilului, ba mai mult, ea are loc chiar fără știrea lui și fără ca el să poată să-și exprime acordul sau, dimpotrivă, dezacordul la aceasta.

Cuvinte-cheie: succesibil, succesor, acceptarea moștenirii, renunțarea la moștenire, vocație succesorală, termenul de acceptare a moștenirii

Introducere. Dreptul de opțiune succesorală aparține tuturor moștenitorilor, fie că sînt legali sau testamentari, inclusiv legatarilor, fără să deosebim dacă vocația lor este universală, cu titlu universal sau cu titlu particular. Au drept de opțiune succesorală toate categoriile de succesibili.

Însă, în literatura de specialitate, atît românească, cît și din Moldova, există divergențe la definirea și determinarea titularilor dreptului de opțiune succesorală.

Rezultate obținute și discuții. Legiuitorul modern a înțeles să răspundă semnalelor teoriei și a definit, cu titlu de noutate, noțiunea de *succesibil*. Astfel, art. 1.100 alin. (2) Cod civil dispune că „prin succesibil se înțelege persoana care îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală”. Acesta era înțelesul pe care l-a dat anterior doctrina [3, p. 367] acestui termen, pe care îl folosea pentru a-i

departaja pe cei care, acceptînd moștenirea, și-au consolidat titlul de moștenitor, de acei care încă nu au optat.

Prin urmare, succesibilul este persoana care îndeplinește toate condițiile cerute de lege pentru a putea moșteni. El trebuie să aibă capacitatea de a moșteni, să fie chemat la succesiune în virtutea legii sau a voinței defunctului și să nu fi săvîrșit niciuna dintre faptele de care legea leagă intervenția nedemității. Între statutul de *succesibil* și cel de *moștenitor* nu există decît o singură limită: exercitarea dreptului de opțiune succesorală. Titlul de moștenitor se va consolida însă numai dacă opțiunea se exprimă în sensul acceptării moștenirii. Exercițarea dreptului de opțiune în această direcție „îl transformă pe succesibil în succesor”. Dacă succesibilul alege să renunțe la moștenire, el pierde definitiv calitatea de succesor al defunctului [7, p. 154].

Exprimarea uzuală trebuie să fie una conformă cu dispoziții-

le legale. Astfel, vom identifica drept „succesibil” pe acela care, îndeplinind toate condițiile legale pentru a moșteni, nu și-a exprimat încă dreptul de opțiune. Succesibilii vor fi deci toate persoanele cu vocație generală la moștenire și care au deschisă calea exercitării dreptului de opțiune. Sub numele de „moștenitor” vom recunoaște pe cel care, acceptînd moștenirea, și-a consolidat definitiv și irevocabil acest titlu. Pe cel care a renunțat la moștenire însă, nu-l vom putea numi moștenitor, pentru că el, este considerat că nu a fost niciodată moștenitor. Nici noțiunea de „succesibil” nu-l mai poate cuprinde, pentru că el și-a exprimat deja dreptul de opțiune succesorală. Prin urmare, el va fi desemnat sub titulatura de „renunțător”, aptă să arate cel mai corect poziția sa față de succesiunea în cauză.

După cum am mai spus, dreptul de opțiune succesorală este un drept care aparține tuturor succesibililor, indiferent dacă vocația lor

la moștenire este una legală sau testamentară [4, p. 381]. De asemenea, toți succesibilii sînt titularii acestui drept, fără deosebire, după cum întinderea vocației lor este una universală, cu titlu universal sau cu titlu particular.

De asemenea, calitatea de titular al dreptului de opțiune există independent de faptul că respectiva persoană vine la moștenire în nume propriu, prin reprezentare sau prin retransmiterea dreptului de opțiune. În acest ultim caz – deci atunci cînd o persoană a decedat fără a-și fi exprimat opțiunea în raport de un alt defunct, decedat anterior, față de care avea o vocație succesorală cel puțin generală –, calitatea de succesibil aparține celui de al doilea defunct, pentru că el este cel care a murit fără a-și fi exprimat opțiunea, deci fără să fi exercitat dreptul de opțiune al cărui titular era. În acest caz, respectivul drept se transmite ca parte a patrimoniului celui de al doilea defunct, împreună cu toate celelalte drepturi și obligații ale acestuia, către moștenitorii săi. Succesibilii trebuie să opteze mai întîi în raport de moștenirea celui de al doilea autor și să devină în acest fel moștenitorii săi, pentru că numai în această calitate legea le permite accesul către cea dintîi moștenire și tot numai în această calitate – de moștenitori ai autorului secund – ei dobîndesc un drept de opțiune cu privire la succesiunea primului decedat, devenind succesibilii lui, dar nu în virtutea unei vocații succesorale proprii, ci pentru a-l înlocui pe autorul lor, cel de al doilea decedat.

Dreptul de opțiune succesorală este un drept propriu al **succesibililor**, care nu se confundă cu patrimoniul transmis prin moștenire, nici chiar în cazul retransmiterii reglementate de art. 1.105 Cod civil român. El ia naștere odată cu

deschiderea succesiunii, determină eficiența dreptului la moștenire, dar aparține succesibililor, deci tuturor acelor care, avînd vocație la culegerea patrimoniului ce a aparținut defunctului, sînt chemați să opteze între a primi acest patrimoniu sau a se dezice de el. Acest drept **se naște direct în patrimoniul respectivilor succesibili**, ca efect al deschiderii moștenirii, cu scopul precis de a servi la stabilirea viitorului titular al patrimoniului succesoral [8, p. 44-45]. **Succesibilii și numai ei sînt titularii dreptului de opțiune succesorală.**

Art. 1500 Cod civil al RM prevede că moștenitorii legali ai unui defunct sînt soțul supraviețuitor și rudele acestuia, respectiv descendenții, ascendenții și colaterali săi, fără limită în grad, în cazul rudeniei în linie dreaptă, și oprindu-se la gradul 3 (inclusiv), în cazul rudeniei colaterale. Toți aceștia vor deține deci calitatea de succesibili și vor fi titulari ai dreptului de opțiune, pentru că au vocație generală la culegerea patrimoniului succesoral. Existența unei vocații concrete nu are nicio relevanță pentru exercitarea dreptului de opțiune. Vocația concretă se va determina ulterior. Unul dintre criteriile care stau la baza stabilirii persoanelor care vor culege, în concret, patrimoniul succesoral este tocmai sensul către care succesibilii și-au exercitat opțiunea.

Prin urmare, regula deținerii calității de titular al dreptului de opțiune succesorală în materia moștenirii legale este ca persoana care invocă exercitarea acestui drept să aibă vocație generală față de autorul decedat [4, p.3 81], **la împărțirea patrimoniului căruia dorește să participe.**

Legislația românească prevede de la această regulă și o excepție, în materia retransmiterii dreptului de opțiune succesorală, cînd vocația la

moștenire se analizează numai pe două direcții: vocația succesorală a celui de al doilea defunct în raport de primul și vocația succesorală a succesibililor celui de al doilea decedat în raport de autorul lor direct. Moștenitorii defunctului secund nu trebuie să aibă, obligatoriu, vocație la moștenirea celui dintîi, ei devenind titulari ai dreptului de opțiune ca urmare a cuprinderii acestuia în patrimoniul autorului lor. Vorbim despre o vocație intermediată, despre transmisiunea unui drept pe cale succesorală, în urma căreia persoane fără vocație generală la moștenirea unui defunct dobîndesc această vocație prin intermediul autorului lor [7, p. 156-157].

Dreptul de opțiune este recunoscut moștenitorilor legali cu condiția ca, la data deschiderii moștenirii, ei să aibă calitatea de soț supraviețuitor sau să fie rude cu defunctul. Dacă această calitate a încetat anterior decesului autorului, ei nu vor putea fi recunoscuți ca titulari ai dreptului de opțiune. În schimb, dacă există un litigiu al cărui scop este să desființeze această calitate, dreptul de opțiune se va menține, va putea fi exercitat, însă va fi sub semnul unei condiții, iar participarea respectivei persoane la împărțirea patrimoniului succesoral va fi subordonată, în regulă generală, hotărîrii ce se va pronunța în cauză.

Astfel, cu privire la **soțul supraviețuitor**, principala condiție a existenței vocației sale succesorale este ca el să aibă calitatea de soț la data deschiderii moștenirii. Prin urmare, este necesar ca respectiva căsătorie să nu fi fost desființată prin declararea sau constatarea nulității sale ori să nu fi fost desfăcută prin divorț, conform normelor Codului familiei [2, art. 33], înainte de decesul autorului moștenirii. Dacă s-a întîmplat acest lucru, fostul soț nu

va beneficia de un drept de opțiune succesorală, fiind lipsit de vocația de a moșteni. În schimb, dacă decesul s-a produs înainte ca sentința privitoare la anularea căsătoriei să rămână definitivă, iar soțul supraviețuitor a fost de bună-credință – căsătoria putativă –, el păstrează statutul de soț, asemeni celui dintr-o căsătorie valabilă, și își va putea exprima nestingherit dreptul de opțiune [6, p. 131]. De asemenea, dacă decesul s-a produs înainte ca procesul de divorț să fie încheiat și să existe o hotărâre judecătorească definitivă de desfacere a căsătoriei, statutul de soț supraviețuitor se menține, vocația succesorală există, deci dreptul de opțiune va putea fi exercitat și, în funcție de sensul acestei opțiuni, soțul supraviețuitor va putea participa sau nu la atribuirea patrimoniului succesoral.

În cazul prevăzut de art. 380 Cod civil român, când soțul reclamant moare în timpul procesului de divorț, iar moștenitorii pot continua judecata pînă la stabilirea culpei exclusive a soțului pîrît, căsătoria se va considera a fi fost desfăcută la data introducerii cererii de divorț. Observăm o contradicție între actele normative ce reglementează materia. Codul civil prevede că data la care căsătoria se consideră desfăcută este data decesului soțului reclamant. Codul de procedură civilă român dispune însă, prin art. 925 alin. (4), că data de la care căsătoria se va socoti desfăcută este data introducerii cererii de divorț. Cronologia intrării în vigoare a acestor acte normative este favorabilă Codului de procedură civilă, astfel încît trebuie să considerăm că dispoziția Codului civil a fost modificată implicit de aceasta, căsătoria considerîndu-se desfăcută, în aceste cazuri, la data introducerii cereri de divorț. Aceasta nu înseamnă că, pe toată durata procesului de

divorț, soțul reclamant nu-și va putea exprima opțiunea succesorală. El va putea încheia orice fel de act juridic de opțiune, dar acesta se va afla sub condiția rezolutorie a admiterii cererii de divorț depuse de reclamantul defunct [7, p. 158].

În privința **rudelor defunctului**, drepturile lor sînt recunoscute în mod egal, inclusiv dreptul de opțiune succesorală, indiferent dacă este vorba despre rudenia firească sau despre cea civilă și indiferent dacă este vorba despre rudenia rezultată din căsătorie sau din afara căsătoriei. Și în acest caz este necesar ca persoana să aibă acest statut (de rudă a defunctului) la momentul deschiderii moștenirii, pentru a putea fi recunoscută vocația sa succesorală și posibilitatea exprimării dreptului de opțiune succesorală.

Dacă această calitate a încetat înainte de decesul autorului, bineînțeles că nu va exista nicio chemare la moștenire și nici nu se va pune problema exprimării dreptului de opțiune succesorală. În cazul în care rudenia este contestată, aflîndu-se sau nu pe rolul instanței un proces care tinde la desființarea acestui statut, vocația succesorală este subordonată rezultatului final al judecării, ea desființîndu-se odată cu desființarea rudeniei sau menținîndu-se dacă rudenia a fost păstrată. Însă astfel de litigii nu duc la anihilarea dreptului de opțiune succesorală, pentru că, la data decesului, persoana avea vocație succesorală, ceea ce a determinat automat nașterea dreptului de opțiune. Acesta va putea fi exercitat, actul juridic încheiat aflîndu-se însă sub condiția neadmiterii acțiunii și nedesființării legăturii de rudenie. Situația este similară divorțului întemeiat pe art. 380 Cod civil, dar se deosebește radical de celelalte cazuri de divorț, cînd căsătoria se consideră a fi încetat prin deces, iar

nu a fi fost desfăcută prin divorț, păstrîndu-se statutul de soț. Astfel de cazuri pot fi întîlnite atunci cînd este tăgăduită paternitatea unui copil, cînd s-a solicitat instanței desfacerea adopției [6, p. 69] sau cînd este contestată filiația, părintele decedînd anterior finalizării procesului. **De exemplu, dacă unui copil îi este tăgăduită paternitatea, admiterea acțiunii determină pierderea vocației succesorale cu efect retroactiv, iar actul de opțiune încheiat nu poate produce efecte juridice.**

În cazul moștenitorilor legali, opțiunea se exercită de către toți cei cu vocație generală la moștenire, nu numai de către succesibili cu vocație concretă la aceasta.

Conform normelor Codului civil al RM [1, art. 1500], rudele defunctului vin la moștenire în ordinea stabilită conform următoarelor clase:

- clasa întâi, a descendenților, din care fac parte toți descendenții defunctului, în linie dreaptă, fără limită de grad, ascendenții privilegiați și soțul supraviețuitor;
- clasa a doua, a ascendenților ordinari și colateralilor privilegiați ai acestuia – frații/surorile, nepoții de frate/soră;
- clasa a treia, a colateralilor ordinari ai celui ce a lăsat moștenirea.

Opțiunea se poate exercita ori cînd, indiferent de clasa din care face parte succesibilul, pentru că, odată cu deschiderea moștenirii, dreptul de opțiune se naște în persoana tuturor celor care pot culege, cu vocație generală, patrimoniul succesoral.

Nu este necesar, pentru exercitarea acestui drept, ca succesibilii plasați într-o clasă ori într-un grad preferat de lege să-și fi exercitat anterior dreptul de opțiune sau să fi renunțat anterior la moștenire. Ori-

care dintre succesibili, chiar aflați la limita exterioară a sferei persoanelor cu vocație la moștenire, pot să se exprime cu privire la poziția pe care doresc să o adopte în raport de transmisiunea respectivului patrimoniu succesoral. **De exemplu, verii defunctului pot accepta moștenirea, chiar dacă există succesibili care aparțin claselor întâi, a doua sau a treia și indiferent de faptul că ei au acceptat moștenirea. Este adevărat că un astfel de act de opțiune rămîne fără efecte juridice, dar nimic nu împiedică îndeplinirea lui.**

Niciunul dintre succesibili nu poate să oblige pe un altul să își exprime dreptul de opțiune într-o anumită direcție, fiecare fiind liber să accepte moștenirea sau să renunțe la ea, indiferent de opțiunea celorlalți sau de interesul acestora. De exemplu, un frate al defunctului poate accepta moștenirea, chiar dacă a făcut acest lucru și celălalt frate și chiar dacă interesul acestuia din urmă este mai mare pentru dobîndirea bunurilor succesoriale, întrucît aceasta l-ar ajuta la plata unor datorii.

Opțiunea exercitată de succesibili care aparțin unei clase superioare sau dețin un grad preferat de lege are o influență majoră asupra opțiunii exprimate de cei care aparțin unei clase inferioare sau dețin un grad subsecvent. Astfel, dacă această opțiune s-a făcut în sensul acceptării moștenirii, indiferent de opțiunea pe care au avut-o cei nepreferați de lege, vocație concretă la moștenire vor căpăta cei care aparțin clasei superioare sau dețin gradul privilegiat. Opțiunea pe care au exercitat-o cei aflați pe o poziție subsecventă se va anihila și nu va putea produce efecte juridice. De exemplu, dacă au acceptat moștenirea atît copiii, cît și frații defunctului, patrimoniul

successoral se va culege de către cei care aparțin clasei întâi, adică de descendenți. La fel, dacă moștenirea a fost acceptată de către unchiul defunctului și de către vărul primar al acestuia, masa succesorală se va atribui unchiului, pentru că el este rudă de gradul 3 cu autorul, și nu vărului, care este rudă de gradul 4 cu acesta, care poate moșteni prin intermediul reprezentării.

În schimb, dacă cei care aparțin unei clase superioare sau care dețin un grad preferat de lege renunță la moștenire, atunci opțiunea lor determină eficiența opțiunii celor care se află pe o poziție subsecventă. De exemplu, atunci cînd copiii renunță la moștenire, acest lucru determină eficiența acceptării succesiunii exprimate de către nepoții de fiu ai defunctului, rude de gradul 2 cu acesta, chemați la moștenire în nume propriu ca urmare a renunțării părinților lor.

Acceptarea moștenirii de către persoane care aparțin unei clase inferioare sau au un grad nepreferat de lege va fi eficientă totuși într-un singur caz: atunci cînd defunctul și-a dezmoștenit o întreagă clasă de rezervatari, nedesemnînd niciun legatar care să culegă patrimoniul succesoral. În astfel de situații, la moștenire vor veni rezervatarii, care primesc rezerva ce li se cuvine, împreună cu următorii succesibili care au acceptat moștenirea, indiferent din ce clasă fac parte. **De exemplu, dacă defunctul a dezmoștenit descendenții, opțiunea exprimată de colateralii privilegiați va fi eficientă, ei venind la moștenire pentru a culege cotitatea disponibilă [7, p. 161].**

Din punct de vedere al practicii, moștenirea se va dezbate în funcție de exercitarea dreptului de opțiune de către succesibili aflați într-o clasă superioară sau deținători ai unui rang preferat. Astfel,

dacă vor exista acceptanți din rîndul acestora, nu se va mai aștepta exprimarea opțiunii de către ceilalți, chiar dacă, principial, ei au dreptul să se exprime. De exemplu, dacă defunctul are copii și măcar unul dintre ei acceptă moștenirea, iar ceilalți renunță, atunci nu se va mai aștepta exprimarea opțiunii de către succesibili avînd un grad subsecvent sau aparținînd unei alte clase și se va putea trece la emiterea certificatului de moștenitor, chiar înlăuntrul termenului de opțiune succesorală, dacă sînt îndeplinite condițiile legii. *Dacă însă toți cei aflați pe o poziție preferată de lege renunță la moștenire, se vor chema cei care urmează, în ordinea claselor și gradelor de rudenie, pentru a-și exercita dreptul de opțiune, dacă nu au făcut încă acest lucru. Atribuirea moștenirii se va face către acei succesori care au acceptat transmisiunea patrimoniului succesoral și se află în clasa sau gradul cel mai apropiat cu defunctul.* De exemplu, dacă toți copiii defunctului au renunțat la moștenire, se va solicita exprimarea dreptului de opțiune de către nepoții de fiu/fică, pînă la ultimul, indiferent de gradul de rudenie cu defunctul. Dacă toți descendenții renunță, se va trece la clasa a doua de moștenitori legali, cărora li se va cere să își exprime dreptul de opțiune, atît părinților, cît și fraților/surorilor autorului, precum și nepoților de frate/soră.

Teoria și practica juridică au recunoscut unanim dreptul legatarilor de a opta cu privire la primirea sau refuzarea liberalității realizate de defunct prin actul său de ultimă voință [4, p. 383; 5, p. 341]. Argumentele în favoarea acestei opinii sînt destul de numeroase, fiind regăsite în primul rînd în textele Codului civil român și în interpretarea acestora.

Legislația Republicii Moldova nu prevede dreptul de opțiune succesorală al legatarului, probabil din considerentul că legatarul nu are calitatea de moștenitor.

Vocația succesorală a persoanelor juridice, de orice natură ar fi ele, este determinată numai de voința defunctului exprimată prin testament.

În privința exercitării dreptului de opțiune succesorală, persoanele juridice pot să îl exprime din momentul înființării lor valabile, în regulă generală prin intermediul organelor lor de conducere. Prin urmare, chiar dacă recunoaștem persoanelor juridice o capacitate de exercițiu deplină, totuși realizarea efectivă a acestei capacități este subordonată desemnării organelor de conducere prevăzute de lege și de actele constitutive.

Pe tot parcursul existenței sale, persoana juridică poate fi beneficiara unui legat și, pe cale de consecință, poate să-și exercite dreptul de opțiune cu privire la primirea sau repudierea acestuia.

Încetarea personalității juridice are loc, în temeiul legislației în vigoare, la data radierii din registrele în care au fost înscrise, respectiv. Remarcăm că, pînă la această dată, personalitatea juridică se menține, iar dreptul de opțiune poate fi exercitat chiar dacă respectiva persoană juridică se află într-o procedură de reorganizare, numai că, în astfel de cazuri, exercitarea dreptului se va face prin intermediul persoanelor desemnate a administra respectiva persoană juridică pe durata reorganizării.

Problema care se pune în această materie este a capacității succesoriale – și, implicit, a posibilității de a exercita un drept de opțiune – în acele cazuri în care persoana juridică, ce a fost beneficiara unui

legat, s-a reorganizat anterior datei deschiderii moștenirii [7, p. 167].

Reorganizarea persoanei juridice este acea operațiune care are ca efect înființarea, modificarea ori încetarea acesteia. Reorganizarea unei persoane juridice se poate realiza în trei moduri: prin fuziune, prin divizare sau prin transformare.

Accesul creditorilor succesibilului către patrimoniul lăsat de defunct ridică multe semne de întrebare. Pe de o parte, aceștia nu au calitatea de succesori, conform art. 1433 CC al RM, pe de altă parte, conform art. 55 din Legea cu privire la notariat, notarul, primind informația despre decesul persoanei, deschide procedura succesorală în baza declarației scrise:

- a) a moștenitorilor legali, moștenitorilor testamentari ori a mandatarilor lor legali de acceptare a succesiunii sau de renunțare la ea;
- b) a reprezentanților organelor de stat;
- c) a creditorilor defunctului.

Dacă facem referire la Codul civil al RM, în Capitolul I din Titlul V nu găsim nici o normă de ar da dreptul creditorilor defunctului de a avea dreptul de opțiune succesorală, cum o au creditorii defunctului, conform CC român.

Concluzii. Din cele analizate rezultă că sînt îndreptățiți să exercite dreptul de opțiune succesorală toți acei succesibili cu vocație la moștenire, indiferent de izvorul acestei vocații sau dacă vocația este universală, cu titlu universal sau cu titlu particular. Dreptul de opțiune succesorală aparține următorilor succesibili: succesibili legali, legatarilor universali, cu titlu universal și cei cu titlu particular, precum și creditorilor personali ai succesibililor legali sau testamentari.

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82- 86/661 din 22.06.2002..
2. Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1316-XIV din 26.10.2000. Chișinău, 2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48/210 din 26.04.2001.
3. Chirică Dan. Succesiuni și testamente. București: Ed. Rosetti, 2003.
4. Deak Francisk. Tratat de drept succesoral. București: Ed. Universul Juridic, 2002.
5. Genoiu Ilioaara. Dreptul la moștenire în Noul Cod civil. București: Ed. C.H. Beck, 2012.
6. Negrilă Daniela. Moștenirea în noul Cod civil. București: Ed. Universul Juridic, 2013.
7. Negrilă Daniela. Dreptul de opțiune succesorală: studii teoretice și practice. București: Ed. Universul Juridic, 2014, 298 p.
8. Pătrașcu B. Continuitate și discontinuitate în reglementarea opțiunii succesoriale. București: Universul Juridic, 2010.

CONSIDERAȚII FUNCȚIONALE ȘI METODOLOGICE PRIVIND STABILIREA VALORII MĂRFII ÎN VAMĂ

Pavel ȚURCAN,
doctor în drept

REZUMAT

Eficiența măsurilor tarifare de reglementare a activității comerciale externe, armonizarea lor și corespunderea regulilor și normelor internaționale sînt determinate de regulile ce privesc ordinea de stabilire a bazei de calcul a plăților vamale, adică depind de valoarea mărfii utilizată în calitate de bază impozabilă, respectiv valoarea mărfii în vamă.

Cuvinte-cheie: valoare a mărfii în vamă, valoare a tranzacției cu marfa respectivă ori în baza prețului efectiv plătit sau de plătit; valoare a tranzacției cu marfă identică; valoare a tranzacției cu marfă similară; cost unitar al mărfii; valoare calculată a mărfii; metodă de rezervă.

SUMMARY

The efficiency of tariff regulation of external trade, their harmonization and compliance of international rules and standards are determined by the rules that determine the order establishing the basis for calculation of customs payments, that depend on the value of the commodity used as a base for taxation, namely value of commodity at the customs.

Keywords: the customs value, the transaction value of the goods or on the price actually paid or payable; transaction value of identical goods; transaction value of similar goods; the unit cost of goods; the calculated value of the goods; reserve method.

Introducere. Valoarea mărfii în vamă este valoarea care se folosește ca punct de plecare (bază) pentru calcularea taxelor vamale *ad valorem* și a altor plăți (TVA, accize, taxa pentru procedurile vamale) [6, p. 245].

Definiția legală a valorii în vamă a mărfii este prevăzută de Legea Republicii Moldova cu privire la tariful vamal, care în art. 2 stipulează că „valoarea în vamă a mărfii este valoarea mărfii introduse pe sau scoase de pe teritoriul vamal, stabilită în scopul percepției drepturilor de import” [10].

Cu referire la doctrină, valoarea mărfii în vamă reprezintă „expresia prin care se desemnează valoarea ce servește ca bază pentru calcularea taxelor vamale, în care principalul element aplicabil la efectuarea unor asemenea calcule este prețul mărfii” [4, p. 241].

O definiție desfășurată este expusă de autorul V.G. Draganov, care identifică valoarea în vamă ca aceea valoare a mărfii care se folosește în scopul impunerii vamale, adică în calitate de bază pentru calculul taxelor vamale *ad valorem*, accizelor, TVA și a taxelor pentru procedurile vamale [15, p. 298].

Din analiza acestor definiții apare întrebarea: care anume este valoarea mărfii ce poate fi luată ca bază de calcul pentru plățile vamale? După cum știm, referitor la valoarea mărfii sînt întîlnite mai multe accepțiuni, începînd de la valoarea de producție (înțelegîndu-se cheltuielile necesare pentru producerea mărfii date) și finalizînd cu valoarea ei pe piață (prețul cu care se vinde cumpărătorului). Astfel, este evident faptul că, la anumite etape de mișcare a mărfii de la producător la cumpărător, valoarea se va schimba, fiind adăugate anumite componente.

Metode aplicate și materiale utilizate. Cercetarea a fost realizată prin aplicarea metodei logice de cunoaștere (analiză, sinteză și deducție), precum și prin interpretarea logică a normelor de drept. Materialul utilizat este constituit din lucrări științifice, legislația autohtonă, precum și din alte surse.

Rezultate și discuții. Potrivit articolului 5 din Legea Republicii Moldova cu privire la tariful vamal, sistemul de determinare a valorii în vamă a mărfurilor se aplică pentru toate mărfurile introduse sau scoase de pe teritoriul vamal [10].

Pentru a putea face o analiză complexă a acestui sistem, este necesar de a concretiza care sînt funcțiile de bază ale valorii mărfii în vamă. Astfel, în urma cercetării efectuate se evidențiază următoarele funcții:

- *Reprezintă baza de calcul pentru taxe, inclusiv cu caracter fiscal.* Această funcție este expres stabilită în Codul vamal al Republicii Moldova. Astfel, în conformitate cu art. 122 din Codul vamal, valoarea în vamă a mărfurilor constituie baza de calcul a taxei vamale, a taxei pe valoare adăugată, a accizului și a taxei pentru proceduri vamale [2].

Reprezentînd baza de calcul a taxelor vamale, valoarea în vamă este compusă din următoarele elemente [1, p. 54]: prețul mărfii efectiv plătit sau de plătit; cheltuieli de transport; costul ambalajelor; aporiturile; redevențele și drepturile de licență (adică „plățile de orice fel permise pentru utilizarea sau dreptul de a utiliza orice drept de autor pentru lucrări literare, de artă sau științifice, inclusiv filme cinematografice, pentru orice brevet, marcă, desen sau model, pentru orice plan, formulă sau procedee secrete, precum și pentru utilizarea sau dreptul

de a utiliza echipamente industriale, comerciale sau științifice sau pentru informații privind experiența industrială, comercială sau științifică” [1, p. 14]); alte plăți.

- *Este măsura de control pentru comerțul exterior.* În funcție de interesele controlului la import sau la export, această măsură se referă la contingente sau la plafoane valorice. Menționăm că această funcție are o răspîndire largă și pe plan internațional, deoarece la realizarea controlului pentru comerțul exterior statele utilizează astfel de măsuri netarifare, cum ar fi licențierea și cotearea.

- *Formează instrument de negociere în acordurile internaționale.* Utilizarea unui sistem de evaluare comun între statele participante la acorduri internaționale face ca reducerile de taxe (concesiile tarifare) să producă aceleași efecte pentru ambele părți [1, p. 56]. Constatăm că utilizarea unor sisteme diferite de evaluare poate duce la anularea efectelor urmărite inițial la încheierea acordurilor economice.

- *Funcționează ca instrument prin care se realizează statistica comerțului exterior.* Conform articolului 322 din Codul vamal al Republicii Moldova [2], sursele de date pentru statistica vamală sînt documentația și informația prezentate pentru vămuire și efectuarea controlului vamal. Considerăm că pentru a compara datele statistice este necesar ca statistica de comerț exterior să fie realizată pe baza aceluiași principii de evaluare.

- *Contribuie la determinarea originii mărfurilor.* Acordarea concesiilor tarifare se realizează în conformitate cu reguli de origine bine determinate. Sîntem de acord cu părerea autorului Gh. Caraiani, care consideră că unele dintre aceste reguli se referă la noțiunea de valoare în vamă [1, p. 56].

- *Facilitează efectuarea calculului de eficiență în cadrul schimburilor internaționale.* Utilizarea

aceluiași reguli pentru evaluarea mărfurilor, le permite importatorilor și exportatorilor, înaintea efectuării operațiunilor de import sau export, să cunoască cuantumul taxelor vamale și al altor taxe la care vor fi supuse mărfurile lor, atît în țara de import, cît și în țara în care acestea vor fi exportate [1, p. 56]. Considerăm această funcție ca fiind una bine-venită în etapa actuală de dezvoltare a relațiilor economice externe, deoarece facilitează și le permite agenților economici să facă unele calcule concrete, favorizînd o dezvoltare stabilă atît a agenților economici, cît și a statului în general.

Cu referire la metodică stabilirea valorii în vamă a mărfurilor, aceasta este cuprinsă în capitolul IV al Legii cu privire la tariful vamal. Art.10 al Legii menționate prevede că valoarea în vamă a mărfii introduse pe teritoriul vamal se determină prin următoarele metode:

„a) în baza valorii tranzacției cu marfa respectivă ori în baza prețului efectiv plătit sau de plătit;

b) în baza valorii tranzacției cu marfă identică;

c) în baza valorii tranzacției cu marfă similară;

d) în baza costului unitar al mărfii;

e) în baza valorii calculate a mărfii;

f) prin metoda de rezervă” [10].

Astfel, principala metodă de determinare a valorii în vamă este valoarea tranzacțională a mărfurilor importate. Această valoare nu este pur și simplu prețul folosit, ci prețul care este plătit sau de plătit de către cumpărător, cu ajustările necesare în funcție de sumele care se adaugă sau se scad [8, p. 171]. Așadar, prețul efectiv plătit sau de plătit este plata totală efectuată sau de efectuat de către cumpărător vînzătorului sau în beneficiul acestuia, pentru mărfurile importate. Plata nu trebuie să fie făcută obligatoriu în bani, ea putînd fi efectuată prin

scrisori de credit sau instrumente negociabile [5, p. 18-19].

Termenul „plătit sau de plătit” are semnificația că mărfurile pot fi plătite fie înainte de momentul evaluării, fie după acest moment [16, p. 14]. Susținem aceste formulări și considerăm corectă aplicarea acestei metode ca una de bază la stabilirea valorii mărfii în vamă, dar urmează să luăm în considerare toate componentele suplimentare incluse în prețul mărfii.

Cumulativ, legislația Republicii Moldova [10] stabilește că la determinarea valorii în vamă a mărfii, în baza valorii tranzacției cu marfa respectivă ori în baza prețului efectiv plătit sau de plătit, în valoarea tranzacției se includ următoarele componente în cazul în care nu au fost incluse anterior în valoarea mărfii:

• *Cheltuieli pentru transportul mărfii la aeroport sau în alt loc de introducere a mărfii pe teritoriul vamal:*

- cheltuielile aferente asigurării [12, p. 8], la categoria dată fiind incluse costul asigurării pe parcursul transportării mărfii și în cadrul operațiunilor de încărcare–descărcare, depozitare a mărfii intervenite pe parcursul transportului;

- costul transportului, în care se includ toate cheltuielile cumpărătorului legate de transportarea mărfurilor pînă la punctul de introducere a mărfii pe teritoriul vamal al țării de import, cu condiția că cheltuielile date nu au fost incluse în prețul contractual. În cazul în care asemenea tarife lipsesc, se admite stabilirea sumei date în baza datelor contabile ale agentului economic (cumpărător) referitoare la transportul mărfurilor [14, p. 62];

- costul încărcării, descărcării și transportării mărfii. În cazul transbordării mărfii pe parcursul transportării ei de pe un mijloc de transport pe altul, precum și descărcării ei pe parcursul transportării, urmează ca cheltuielile date să fie incluse în valoarea în vamă.

• *Cheltuielile suportate de cumpărător:*

- comisioanele și primele pentru brokeri, cu excepția comisioanelor pentru achiziționarea mărfii [13, p. 52]. În cazul în care cumpărătorul sau vânzătorul recurge la serviciile unui intermediar, apare necesitatea de a include cheltuielile date în valoarea în vamă;

- costul containerelor și/sau al altui ambalaj de folosință repetată, dacă în corespundere cu Nomenclatura combinată a mărfurilor, acestea sînt considerate un tot cu marfa [15, p. 309]. În valoarea în vamă a mărfurilor trebuie să fie inclus costul containerelor și/sau al altui ambalaj;

- costul ambalajului, inclusiv costul materialelor de ambalaj și al lucrărilor de ambalare. Dacă marfa se importă în containere și/sau alt ambalaj care constituie un ambalaj returnabil și este atribuit la o poziție tarifară diferită față de marfă, atunci prețul ambalajului dat și al lucrărilor de ambalare (ambalarea, marcarea) urmează a fi incluse în prețul contractual (efectiv plătit sau de plătit) [16, p. 23].

• Următoarea categorie de cheltuieli o constituie *valoarea calculată în mod corespunzător a următoarelor mărfuri și servicii oferite, direct sau indirect, de cumpărător, în mod gratuit sau la un preț redus, în scopul utilizării la producerea ori exportarea mărfii evaluate, în măsura în care această valoare nu a fost inclusă în prețul efectiv plătit sau de plăti:*

- Prin *servicii și mărfuri oferite direct sau indirect* se are în vedere că acestea sînt acordate de către cumpărător direct vânzătorului, fie prin intermediul unei persoane terțe (indirect), de exemplu, întreprinderea-cumpărător indică filialei sale situate într-o țară terță să transmită vânzătorului anumite mărfuri și servicii pentru producerea bunurilor ce vor fi cumpărate.

- La categoria *materiale cheltu-*

ite la producerea mărfii evaluate se atribuie diferite produse folosite la producerea mărfii date, care nu pot fi identificate în produsul finit, spre deosebire de materiale, componente, părți și alte elemente similare încorporate în marfă [18, p. 275].

- În mod asemănător, în valoarea în vamă se includ valoarea lucrărilor de inginerie, dezvoltare, lucrări de artă și design, planuri și schițe executate în afara țării și necesare pentru producerea mărfurilor importate, transmise de către cumpărător vânzătorului gratuit sau la un preț redus. O condiție obligatorie este ca lucrările date să nu fi fost executate în țara de import.

- Altă categorie de componente ajustate la prețul efectiv plătit sau de plătit sînt redevențele și taxele pentru licențe referitoare la mărfurile de evaluat, pe care cumpărătorul este obligat să le achite, direct sau indirect, ca o condiție a vânzării mărfurilor de evaluat, în cazul în care aceste redevențe și drepturi de licență nu au fost incluse în prețul efectiv plătit sau de plătit [16, p. 22].

- Următoarea categorie de componente ce se includ în valoarea în vamă a mărfurilor este partea din venitul de la orice vânzare, transmitere sau utilizare ulterioară a mărfii, care ar reveni direct sau indirect vânzătorului. Când în contract este prevăzut că o parte din venitul pe care îl va primi cumpărătorul de la orice revînzare va fi întoarsă vânzătorului, atunci suma echivalentă cu partea din venit ce va fi întoarsă urmează a fi inclusă în valoarea în vamă.

Considerăm corect de a fi incluse toate aceste cheltuieli în valoarea mărfii, deoarece sînt cheltuieli care modifică real valoarea acesteia și în mod obligatoriu urmează a fi încasate drepturile de import și export și din sumele respective. În caz contrar, perceperea drepturilor de import și export se va efectua dintr-o valoare subapreciată, fapt

ce ar duce la micșorarea veniturilor în bugetul de stat și la crearea unor condiții de eschivare de la plata acestor obligații vamale.

Atragem atenția că Legea Republicii Moldova cu privire la tariful vamal prevede anumite cazuri cînd nu poate fi aplicată metoda de determinare a valorii în vamă a mărfii în baza valorii tranzacției cu marfa respectivă ori în baza prețului efectiv plătit sau de plătit, și anume dacă:

- există restricții în privința drepturilor cumpărătorului asupra mărfii evaluate, cu excepția restricțiilor stabilite de legislație în privința regiunii geografice în care marfa poate fi revîndută, care nu influențează esențial prețul mărfii;

- vînzarea mărfii și valoarea tranzacției depind de respectarea unor condiții a căror acțiune nu poate fi luată în considerare;

- informația folosită de declarant la anunțarea valorii în vamă a mărfii nu este veridică sau nu este confirmată prin acte;

- participanții la tranzacție sînt persoane interdependente, cu excepția cazurilor în care interdependența lor nu influențează valoarea tranzacției și aceasta este acceptată în scopuri vamale [10].

Apreciem pozitiv aceste condiții și menționăm că în practică sînt întîlnite anumite contracte prin prevederile cărora cumpărătorul este limitat, adică i se impun anumite restricții în ce privește folosința, posesiunea și utilizarea mărfii cumpărate, deoarece vânzătorul îi stabilește anumite limite, ceea ce adesea afectează și prețul tranzacției cu marfa respectivă. Iată de ce atunci cînd sînt întîlnite asemenea limitări în drepturi ale cumpărătorului, prima metodă nu poate fi aplicată pentru determinarea valorii în vamă a mărfurilor.

În cazul în care valoarea în vamă nu poate fi determinată în baza valorii tranzacției, succesiv se va aplica metoda determinării valo-

rii în vamă a mărfii în baza valorii tranzacției cu marfă identică (metoda 2), iar când nu este posibilă nici aplicarea metodei respective, se va folosi metoda în baza valorii tranzacției cu marfă similară (metoda 3) [6, p. 252].

Pentru a înțelege mecanismul de aplicare a metodelor citate, este necesară clarificarea noțiunilor „mărfuri identice” și „mărfuri similare”. Art. 12 al Legii Republicii Moldova cu privire la tariful vamal definește *mărfurile identice* astfel: „se consideră identice mărfurile care se aseamănă în toate privințele cu marfa evaluată”, inclusiv în ce privește: caracteristicile fizice; calitatea mărfii și reputația ei pe piață; țara de origine; producătorul [10]. Deosebirile neesențiale de exterior nu pot constitui temei pentru includerea mărfurilor în categoria celor neidentice, dacă în celelalte privințe aceste mărfuri corespund cerințelor prevăzute mai sus.

La rândul său, art. 13 al Legii Republicii Moldova cu privire la tariful vamal definește noțiunea de *marfă similară* astfel: „se consideră similare mărfurile care deși nu sînt identice au caracteristici asemănătoare și se constituie din componente asemănătoare, fapt ce le permite să îndeplinească aceleași funcții ca și marfa evaluată și să fie interschimbabile din punct de vedere comercial” [10]. La determinarea similitudinii mărfurilor se iau în considerare următoarele caracteristici: calitatea, existența mărcii comerciale, reputația pe piață; țara de origine; producătorul [16, p. 24].

Evidențiem că numai mărfurile produse în aceeași țară în care sînt produse mărfurile de evaluat pot fi luate în considerare ca identice sau similare cu aceste mărfuri. Precizăm că mărfurile produse de alte persoane decît cele care au produs mărfurile de evaluat nu sînt luate în considerare decît dacă nu există mărfuri identice sau similare, pro-

duse de producătorul mărfurilor de evaluat. Susținem opinia prin care mărfurile care încorporează sau comportă lucrări de inginerie, de studii de artă și design ori de planuri sau schițe executate în țara de import nu sînt considerate mărfuri identice sau similare [5, p. 90].

Metoda determinării valorii în vamă a mărfii în baza valorii tranzacției cu marfă identică sau similară se aplică în cazul când marfa identică sau similară: este vîndută pentru a fi introdusă pe teritoriul Republicii Moldova; este introdusă concomitent sau cu cel mult 90 de zile înainte de introducerea mărfii care urmează a fi evaluată; este introdusă aproximativ în aceeași cantitate și/sau în aceleași condiții comerciale [19, p. 124]. Dacă marfa identică sau similară a fost introdusă în altă cantitate și/sau în alte condiții comerciale, declarantul trebuie să rectifice corespunzător valoarea în vamă a mărfii anunțate de el, ținînd cont de aceste deosebiri, și să confirme prin acte datele prezentate.

În cazul metodelor prevăzute mai sus, baza de determinare a valorii în vamă o constituie prețul tranzacției, și anume: valoarea tranzacției cu marfa respectivă (metoda 1), valoarea tranzacției cu marfa identică (metoda 2), valoarea tranzacției cu marfa similară (metoda 3). Însă pot apărea situații în care este imposibil a folosi valoarea tranzacției sau, în general, o astfel de valoare lipsește. În asemenea cazuri, pentru determinarea valorii în vamă, se aplică alte metode prevăzute de Legea cu privire la tariful vamal, și anume metoda 4 sau 5. Aplicarea acestor metode poate fi efectuată în orice consecutivitate la dorința declarantului [19, p. 123]. Menționăm că situația respectivă se explică prin faptul că aceste două metode prezintă anumite dificultăți în aplicarea lor practică.

Art. 15 al legii sus-numite (de-

terminarea valorii în vamă a mărfurilor prin metoda costului unitar) prevede că „dacă marfa introdusă pe teritoriul vamal (marfa de evaluat) este vîndută în țara de import în starea în care a fost importată, valoarea în vamă a acestei mărfii, conform prevederilor prezentului articol, se va baza pe prețul unitar corespunzător vînzării acestei mărfii ori vînzării mărfii identice sau similare acesteia în cele mai mari partide, concomitent sau aproape concomitent cu importul mărfii de evaluat către persoane care nu sînt în relații de interdependență cu vînzătorul și cu condiția deducerii: comisioanelor plătite ordinar sau convenite ori a marjei aplicate, în mod obișnuit, beneficiilor și cheltuielilor generale aferente vînzărilor de mărfuri de aceeași clasă sau de același tip; cheltuielilor obișnuite de transport și de asigurare, precum și cheltuielile conexe suportate pe teritoriul Republicii Moldova; impozitelor și taxelor posibile de plată în legătură cu importul sau vînzarea mărfurilor” [10].

Concluzionăm că la baza aplicării metodei 4 stă alegerea prețului conform căruia mărfurile sînt vîndute în Republica Moldova, adică se are în vedere atît valoarea tranzacției cu marfa respectivă, cît și valoarea tranzacției cu marfa identică sau similară.

Următoarea metodă este prevăzută în art. 16 al Legii cu privire la tariful vamal. Valoarea în vamă a mărfii, conform prevederilor prezentului articol, se va baza pe valoarea calculată a acesteia, incluzînd: valoarea sau prețul materialelor și operațiunilor de fabricare sau ale altor lucrări pentru producerea mărfii; volumul beneficiilor și cheltuielilor generale, egal celui inclus de obicei în quantumul vînzărilor de mărfuri de aceeași clasă sau de același tip cu marfa de evaluat, fabricate de producători cu destinația țării de import; orice cheltuieli prevăzute la articolul 11, alin. 1, lit. a),

adică cheltuielile pentru transportul mărfii la aeroport sau în alt loc de introducere a mărfii pe teritoriul vamal [10]. Astfel, concluzionăm că pentru determinarea valorii în vamă a mărfurilor conform metodei numite este necesară informația referitoare la cheltuielile de producție, care poate fi găsită numai în afara țării de import.

Metodele de evaluare analizate mai sus ne dau posibilitatea determinării valorii în vamă a mărfurilor, însă pot să apară situații când niciuna dintre metodele respective nu poate fi aplicată. Astfel de situații sînt: mărfurile se introduc pe teritoriul vamal sub regim de admitere temporară; are loc un contract de arendă; se realizează reimportul mărfurilor după reparație sau modificare; se introduc mărfuri unice, opere de artă; nu se cunoaște producătorul sau acesta refuză să transmită informații referitoare la beneficiile și cheltuielile generale sau informația transmisă nu poate fi acceptată de organul vamal [15, p. 321]. Anume pentru astfel de situații este destinată metoda 6 (de rezervă).

Art. 17 din Legea cu privire la tariful vamal prevede că „în cazul în care valoarea în vamă a mărfii nu poate fi determinată prin aplicarea metodelor specificate la art. 11, 12, 13, 15 și 16, aceasta se determină pe baza datelor disponibile pe teritoriul vamal, prin mijloace rezonabile, compatibile cu principiile și dispozițiile generale ale art. VII din Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT) și ale acordului de punere în aplicare a art. VII din acordul menționat” [10].

Împărtășim ideea că, la determinarea valorii în vamă a mărfurilor prin metoda de rezervă, drept bază nu pot fi luate: prețul de vânzare în Republica Moldova al mărfurilor produse pe teritoriul Republicii Moldova; prețul mărfii pe piața internă a țării exportatoare; prețul mărfii stabilit arbitrar sau prețul fic-

tiv; sistemul care prevede aplicarea, în scopuri vamale, a celei mai mari valori a mărfii din două posibile; costul de producție al mărfii, altul decît valoarea calculată a mărfurilor identice sau similare; valoarea mărfii comercializate pentru export în altă țară decît țara importatoare; valoarea în vamă a mărfii minimală [17, p. 206].

Evidențiem că la aplicarea metodei de rezervă, declarantul poate cere de la organul vamal informația deținută referitoare la prețurile orientative la mărfurile supuse evaluării și o poate folosi pentru stabilirea valorii în vamă a mărfurilor [16, p. 27]. Constatăm că cele mai mari dificultăți în aplicarea metodei de rezervă apar atunci cînd nu poate fi luată în considerație baza de calcul stabilită conform metodelor 1-5. Așadar, deși metoda 6 se numește de „rezervă”, în practică ea se folosește mai des decît oricare dintre metodele 2-5, fiind depășită numai de prima metodă. Aceasta pentru că, în majoritatea cazurilor, organele vamale nu dispun permanent de informație suficientă referitoare la prețul mărfurilor identice sau similare și la valoarea de producție sau la structura costului unitar al mărfurilor realizate pe teritoriul Republicii Moldova.

Legislația Republicii Moldova referitoare la sistemul de determinare a valorii în vamă a mărfurilor se bazează pe principiile internaționale de evaluare, cuprinse în Acordul cu privire la aplicarea art. VII al GATT [7]. Obiectivele strategice ale Acordului sînt: punerea în aplicare a dispozițiilor de drept intern întemeiate pe valoarea tranzacțiilor; dezvoltarea de proceduri clare pentru a face stabilirea valorii în vamă transparentă și dezvoltarea unei structuri capabile de a aplica regulile de determinare a valorii în vamă pe baza Organizației Mondiale a Comerțului (OMC) [3, p. 57]. Aceste cerințe sînt firești, deoarece Republica

Moldova, începînd cu 8 mai 2001, este membră a OMC.

Atenționăm că reglementarea juridică a declarării valorii mărfii în vamă este realizată și prin Regulamentul cu privire la modul de declarare a valorii în vamă a mărfurilor introduse pe teritoriul Republicii Moldova, aplicabil tuturor persoanelor care declară mărfurile introduse în teritoriul național, cu excepția mărfurilor și obiectelor de uz personal (conform listei legal stabilite) deplasate o singură dată pe teritoriul vamal național de către persoanele fizice fără achitarea drepturilor de import [9]. Acest regulament este destinat spre aplicare de către: a) declaranți – la determinarea și declararea valorii în vamă a mărfurilor introduse, b) organele vamale – la verificarea valorii în vamă a mărfurilor introduse, anunțate de către declaranți. Conform metodelor la evaluare stabilite de art. 10 al Legii cu privire la tariful vamal, declarantul determină valoarea în vamă a mărfurilor introduse [10]. Organul vamal doar verifică corectitudinea determinării de către declarant a valorii în vamă, inclusiv corectitudinea metodei alese de către acesta. Concretizăm că pentru anunțarea valorii în vamă a mărfurilor introduse se utilizează tipizatele declarației valorii în vamă DVV-1 și DVV-2 [11, p. 15].

Concluzii. Valoarea în vamă a mărfii care se folosește pentru calcularea drepturilor de import (export) la trecerea lor peste frontiera vamală se formează într-o anumită etapă de circulație a mărfii și include ajustările (cheltuielile) specifice acestei etape (cheltuieli de transport, de asigurare, costul conteinerelelor, ambalajului etc.). Așadar, valoarea în vamă este alcătuită din valoarea mărfii (valoarea de producție) plus cheltuielile suportate de cumpărător în cadrul operațiilor comerciale externe.

Valoarea în vamă sub aspect metodologic, al procedurii de stabilire

și control pe plan național este un mecanism încă nedesăvârșit. Acest fapt se datorează, în primul rând, insuficienței prevederilor legale în domeniu, ceea ce dezavantajează atât colaboratorii organelor vamale în exercitarea funcțiilor ce le revin, cât și participanții la operațiunile comerciale externe. Astfel, apare necesară reglementarea unor aspecte legate de „valoarea în vamă” a mărfurilor exportate, precum și controlul valorii în vamă a anumitor categorii de mărfuri.

Un alt aspect ce trebuie luat în considerare este aducerea legislației vamale, în general, și a reglementărilor referitoare la „valoarea în vamă”, în particular, în concordanță cu reglementările internaționale în domeniu și, în primul rând, cu prevederile și recomandările Organizației Mondiale a Comerțului. După cum știm, plățile vamale constituie o parte destul de importantă a părții de venit din bugetul de stat, de aici reiese și necesitatea stabilirii unor reguli stricte de determinare a bazei de calcul pentru plățile vamale – a valorii mărfii în vamă.

Aplicarea unui sistem corect de determinare a bazei de calcul, adică de stabilire a grupului de elemente care alcătuiesc baza de calcul, precum și a regulilor de determinare a lor, duce la definirea procesului.

Referințe bibliografice

1. Caraiani Gh. Reglementări interne și internaționale privind vămuirea mărfurilor. București: Lumina Lex, 1997, 552 p.
2. Codul vamal al Republicii Moldova, nr. 1149-XIV din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.
3. Customs Blueprints – Pathways to modern customs. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2007, 96 p.
4. Dicționar de drept internațional al afacerilor, vol. 3. Prof. dr. Mircea N. Costin. București: Ed. Lumina Lex, 1996, 320 p.
5. Dragnea E., Bădescu Gh. Valoarea în vamă a mărfurilor de import: reglementări și comentarii. București: Ed. Lumina Lex, 1998, 168 p.
6. Erhan I., Cârnaț T. Drept vamal comunitar. Chișinău: Print-Caro SRL, 2011, 469 p.
7. GATT. Instruments de base et documents divers (IBDD), publiés par le Secrétariat du GATT, Volume IV, Texte de l'Accord général. Genève, mars, 1969.
8. Hong Z., Wang C., Lin X. Customs Law of East Asia. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2010, 181 p.
9. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 600 din 14.05.2002 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de declarare a valorii în vamă a mărfurilor introduse pe teritoriul Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-68 din 23.05.2002.
10. Legea Republicii Moldova nr. 1380-XIII din 20.11.1997 cu privire la tariful vamal. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.
11. Lungu M. Documentele și informațiile necesare pentru stabilirea valorii în vamă. În: Revista „Vama”, publicație periodică a Serviciului Vamal, mai/iunie 2009, nr. 3(10), p. 15-16.
12. Metode de determinare a valorii în vamă. În: Revista „Vama”, publicație periodică a Serviciului Vamal, octombrie/decembrie 2013, nr. 4(34), p. 2-32.
13. Арутюнян Г.В. Правовое регулирование таможенных платежей. Учебное пособие. Москва: Юриспруденция, 2000, 112 с.
14. Основы таможенного дела. Под ред. В.М. Крашенинникова. Москва: РИО РТА, 1996, 310 с.
15. Основы таможенного дела. Учебник. Под редакцией В.Г. Драганова. Москва: ОАО Экономика, 1998, 687 с.
16. Петров Ю.М., Кудрявцева И.В. Практика таможенного регулирования. Москва: ИПО-Автор, 1994, 448 с.
17. Таможенное дело. Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Юриспруденция». Под ред. Эриашвили Н.Д. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2011, 375 с.
18. Таможенное право. Учебник. Отв. ред. д-р юрид. наук, проф. Ноздрачев А.Ф. Москва: Юристъ, 1998, 576 с.
19. Халипов С.В. Таможенное право. Учебник, 5-е изд., переработ. и доп. Москва: Юрайт, 2011, 396 с.

ASPECTE TEORETICE GENERALE PRIVIND PROTECȚIA JURIDICĂ A CONSUMATORILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ana MORAR,

master în drept, doctorandă, USEM

Ilie ROTARU,

doctor în drept, conferențiar universitar, USEM

SUMMARY

In this research, the authors have considered the substance of the consumption relations that can appear between people in the contemporary society, they have specified the legal mechanisms of their regulation and the means of protection of consumers' rights. On the grounds of considering some concrete examples of real activities of the individuals and legal entities, the authors have outlined some issues in ensuring the protection of consumers' rights and have formulated some proposals on the ways and methods for their solution.

The aim of this research is to acquaint all the interested persons with the situation and issues from this field, with the possibilities of solving the latter by the agency of the governmental bodies and of the civil society.

Keywords: consumer, consumption relations, consumer's rights, legislation, products, services

REZUMAT

În prezentul articol, autorii analizează esența relațiilor de consum care pot apărea între oameni în societatea contemporană, indică mecanismele juridice de reglementare a acestora și mijloacele de protecție a drepturilor consumatorilor. În baza studierii unor exemple concrete de activități reale ale persoanelor fizice și juridice, autorii evidențiază unele probleme în asigurarea protecției drepturilor consumatorilor și formulează propuneri privind căile și metodele de soluționare a acestora.

Scopul prezentului studiu este familiarizarea tuturor celor interesați cu situația și problemele în domeniu, cu posibilitățile de soluționare a acestora prin concursul organelor de stat și al societății civile.

Cuvinte-cheie: consumator, relații de consum, drepturile consumatorului, legislație, produse, servicii+

Introducere. Omul este un consumator pe întregul parcurs al vieții sale. Prin consum omul își asigură propria existență.

Însă, nu întotdeauna omul conștientizează importanța consumului pentru el și apropiații lui, acceptându-l și apreciindu-l ca ceva determinat și obligatoriu, poate hotărât de Dumnezeu. În special, aceasta se întâmplă în Republica Moldova și, posibil, de aici reiese neglijarea de către organele publice ale statului a necesității reglementărilor stricte și clare a relațiilor de consum în societate și a protecției drepturilor consumatorilor.

Materiale și metode aplicate. Autorii au aplicat următoarele metode științifice de cercetare: inductivă, deductivă, comparativă, logică etc. Drept suport științific al cercetării au servit: directivele Uniunii Europene în domeniu, Constituția Republicii Moldova, Codul civil al Republicii Moldova, Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2012, alte acte normative, precum și lucrări

ale savanților și practicienilor din țară și de peste hotare.

Rezultate obținute și discuții. Imediat după apariția sa pe lume, fiecare om devine subiect al acestei lumi, care este o realitate obiectivă cu legitățile proprii, ce nu depind întru totul de voința lui. Realitatea obiectivă îl obligă pe om să acționeze pentru a supraviețui. Inițial, acțiunile omului în lumea înconjurătoare sînt determinate și dirijate de părinți, ceea ce înseamnă că în primii ani de viață aceștia sînt responsabili în fața societății pentru soarta copiilor lor, pînă cînd ultimii vor obține capacitatea de a-și dirija personal propriile acțiuni, propria soartă și existență.

Acționînd, omul studiază lumea ce-l înconjoară, însușește experiențele ce i le acordă aceasta, în primul rînd de la părinții săi și de la cei apropiați. Astfel omul, interacționînd cu părinții, cu rudele, cu alte persoane, creează ceea ce noi astăzi numim societate.

Așadar, **societatea este o totalitate mai mică ori mai mare de**

oameni, care acționează pentru a-și realiza propriile interese.

Acțiunile acestor oameni în totalitatea lor formează relațiile sociale în societatea umană. Relațiile sociale apar, se dezvoltă și se epuizează în rezultatul acțiunilor ori inacțiunilor oamenilor.

În zilele noastre, relațiile sociale se împart în două grupe. Prima grupă sînt relațiile sociale *nereglementate* de norme de drept, pe care oamenii le mai numesc „obiceiuri și tradiții”. Grupa a doua este formată de relații *reglementate* de norma de drept (de acte normative), care în știința juridică se numesc „relații juridice ori relații de drept”.

Din cele expuse putem concluziona că fiecare relație are structura sa, și anume:

- omul – subiectul relației;
- interesul omului – obiectul relației;
- acțiunile (inacțiunile) omului, necesare pentru a-și realiza interesul – conținutul relației.

Pentru claritate deplină, aici ar trebui să menționăm că statu-

tul oricărui om în societate, care în limbajul juridic mai este numit *persoană fizică*, este determinat de capacitatea acestuia de folosință și capacitatea lui de exercițiu.

Capacitatea de folosință a omului este posibilitatea acordată lui de societate (de stat) de a avea drepturi și obligațiuni; și dacă drepturile sale omul le poate neglija, cu obligațiunile el nu poate proceda la fel, fără a risca să fie pedepsit. Această capacitate o au toți oamenii, începând cu ziua nașterii lor și pînă la moarte (deces), indiferent de vîrstă starea sănătății.

Oricare om, de la naștere, pentru a supraviețui obiectiv este impus (obligat) să intre în relații cu semenii săi. Aceste relații formează *sistemul relațiilor sociale*, în care își găsește reflectarea totală viața oricărui membru al societății, a fiecărui om. Mai simplu, putem spune că relațiile sociale în realitate sînt acțiunile oamenilor pe care ei le întreprind pentru a-și asigura existența și interesele personale și de grup (colective).

Pentru reglementarea relațiilor dintre ei, oamenii au creat anumite reguli, recunoscute de majoritatea lor „și care astăzi noi le numim „norme de drept”.

Relațiile sociale reglementate de normele de drept în știința juridică se numesc relații juridice ori relații de drept. În zilele noastre, normele de drept cuprind cu acțiunile lor o mare parte din viața fiecărui membru al societății, inclusiv a vieții acestuia ca fiind consumator.

În viața reală, omul ca consumator apare în relații juridice cînd are nevoie de:

- apă, alimente, îmbrăcăminte, alte bunuri materiale și nemateriale;
- ajutorul organelor și instituțiilor publice privind protejarea drepturilor, în special în instanțele de judecată;
- serviciile întreprinderilor și societăților comerciale publice și

private, ce produc bunuri pentru consum;

- servicii medicale, educaționale, de învățămînt, servicii comunale și altele.

De regulă, în relațiile juridice sus-menționate, o parte (părțile relației juridice se mai numesc *subiecții* acesteia) este cetățeanul, persoana fizică concretă, ce are nevoie de bunuri ori servicii, iar altă parte este producătorul ori vînzătorul bunurilor și serviciilor, ultimul, de regulă, are statut de persoană juridică.

Nu trebuie să uităm că persoanele fizice fără capacitate de exercițiu nu pot fi subiecte ale relațiilor juridice, deși sînt consumatori direcți de bunuri și servicii. Exercițarea drepturilor și obligațiilor acestora este asigurată de reprezentanții lor, care participă activ în relațiile juridice pentru asigurarea intereselor celor ce nu au capacitatea să se reprezinte personal. Specificul unor asemenea relații juridice constă în faptul că subiectul activ acționează în favoarea subiectului pasiv (persoană incapabilă), ajutîndu-l să-și realizeze necesitățile personale. Obiectiv, interesul personal în relațiile juridice de consum constă în tendința fiecărui om de a-și asigura existența prin dobîndirea de bunuri. Fiecare bun, fie material ori nematerial, este obiectul unei relații juridice concrete, el este cauza apariției acesteia.

Așadar, relațiile juridice pot fi clasificate după cel mai simplu criteriu – *obiectul* lor, și anume:

- relații juridice privind consumul de produse alimentare și industriale;
- relații juridice privind consumul de servicii medicale;
- relații juridice privind consumul de servicii educaționale, de instruire și învățămînt;
- relații juridice privind consumul de servicii comunale, alte servicii;
- relații juridice de protecție a

drepturilor consumatorilor, inclusiv în instanțele de judecată.

Capacitatea de exercițiu a omului este posibilitatea acestuia prin propriile acțiuni să-și realizeze drepturile sale acordate de societate (de stat) și să-și îndeplinească obligațiile impuse lui de aceeași societate (de stat). *Capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu* par a fi noțiuni identice după conținut, deoarece și una, și alta operează cu aceleași categorii – “drepturi” și “obligațiuni”. Însă, capacitatea de folosință pentru fiecare om este totalitatea de drepturi și obligațiuni pe care el le obține “în dar” de la societate (de la stat, de la Dumnezeu) la nașterea sa și care îl însoțesc toată viața, înmulțindu-se și modificîndu-se. Capacitatea dată pentru om este un fenomen social, un statut al lui constant, de care el nu poate fi lipsit decît prin infracțiune ori prin executarea unei pedepse conform unei sentințe. Prin urmare, capacitatea de folosință a omului în realitate este sistemul normelor de drept al societății gata să-l slujească pe el ori să-l oblige la ceva, dar care permanent este în așteptarea unui imbold, de regulă, a unei acțiuni concrete a acestui om ori a altuia.

Pentru juriști, capacitatea de folosință a omului poate fi definită ca statutul juridic al acestuia în relația nemișcare, determinat de întreg sistemul de drept existent în societate. Aceasta înseamnă că, în zilele noastre, toți oamenii se nasc relativ egali în drepturi și obligațiuni și fiecare dintre ei are posibilitatea să-și permită totul în limita celor stabilite de legislația existentă în societate (în stat). Capacitatea de folosință pentru om este un fenomen social static, permanent, care, în caz că omul a hotărît să se folosească de drepturile sale ori trebuie să acționeze în virtutea obligațiunilor sale, se transformă în capacitatea lui de exercițiu, prima, realizîndu-se în ultima.

Capacitatea de exercițiu a omului este un fenomen social dinamic, un fenomen care deosebește oamenii unii de alții, datorită faptului că posibilitățile lor fizice și psihice sînt diferite de la natură, de la naștere.

Oamenii, ca subiecți (participanți) ai relațiilor sociale juridice, se împart în cîteva categorii:

- prima categorie – oameni (subiecți) care personal nu au capacitatea să acționeze conștient pentru a-și realiza propriile interese și dorințe și sînt nevoiți să folosească ajutorul altor oameni. Aceștia sînt copiii pînă la vîrsta de 14 ani și oamenii bolnavi mental, care în literatura juridică se mai numesc „persoane fără capacitate de exercițiu”;

- a doua categorie – oamenii cu o capacitate de exercițiu limitată, pe care o posedă adolescenții de la vîrsta de 14 ani și anumite persoane limitate în drepturi de către instanțele de judecată;

- a treia categorie o formează oamenii ce nu fac parte din celelalte două categorii, adică cetățenii care au atins vîrsta majoratului (în R. Moldova – 18 ani), au o sănătate mentală normală și nu au careva restricții ale drepturilor, dictate de judecată.

Omul ca consumator devine participat al relațiilor sociale reglementate de normele de drept imediat după naștere. În primii ani de viață, el este un participant pasiv în relațiile respective, realizîndu-și drepturile sale prin intermediul părinților ori al altor persoane. Nou-născutul în primul rînd intră în relații juridice cu cei care au asistat procesul natural de apariție a lui pe lume – cu medicii și instituția medicală, care poartă răspundere pentru asigurarea calității procesului. Puțin mai tîrziu, acesta obligatoriu intră în relații de consum directe cu părinții săi, care au obligațiunea să-i asigure o existență și o dezvoltare normală, adecvată cerințelor societății al cărui membru și cetățean devine.

Așadar, omul apărut pe lume intră în relații de consum cu instituția medicală în care el s-a născut, apoi cu părinții săi, în special cu mama, care, ca regulă, îi asigură prima hrană. Primele luni ale vieții sale omul le petrece, de regulă, exclusiv în familie. Ulterior, în funcție de deciziile părinților, copilul devine consumator de servicii educaționale și de instruire, intrînd în relații juridice cu instituțiile respective. În această perioadă a vieții sale (pînă la majorat), omul mai poate deveni subiect al unor relații de consum ce-i asigură necesitățile strict personale. De regulă, în toate aceste relații, omul pînă la vîrsta majoratului este un subiect pasiv al acestor relații, fiind însoțit de subiectul activ – părinții lui ori tutorii. Atingînd vîrsta majoratului, devenind o persoană cu capacitate de exercițiu deplină, omul, ca consumator, poate deveni participant activ al tuturor relațiilor, ce pot apărea în acest domeniu conform legislației în vigoare.

Din cele expuse mai sus putem evidenția următoarea clasificare a relațiilor juridice de consum în care participă membrii unei societăți omenești:

- relații juridice de consum al serviciilor medicale;
- relații juridice de întreținere a minorilor;
- relații juridice de consum de servicii educaționale, învățămînt și instruire.

Toate aceste relații juridice au un specific: ele apar în interesul copiilor ca rezultat al acțiunilor părinților ori al altor persoane ce înlocuiesc părinții. După ce ating majoratul, oamenii intră în relații juridice de consum ca subiecți activi ai acestora. Aceste relații nu se prea deosebesc între ele în funcție de subiectele lor. Toate au un subiect-consumator și un subiect-producător ori prestator de servicii. **Aceste relații juridice se deosebesc unele de altele îndeosebi datorită obiectului lor.**

În literatura juridică, prin

noțiunea de *obiect al relațiilor sociale* (relațiilor juridice) se subînțelege bunurile materiale și nemateriale de care are nevoie omul pentru a-și asigura existența. De regulă, **în funcție de obiect putem deosebi relații juridice de consum:**

- al serviciilor medicale;
- al serviciilor educaționale, de învățămînt și instruire;
- în domeniul asigurării necesităților omului cu produse alimentare și industriale
- în domeniul asigurării omului cu locuință și servicii comunale;
- în domeniul asigurării omului cu servicii privind angajarea lui în cîmpul muncii;
- în domeniul asigurării omului cu servicii de transport;
- în domeniul asigurării omului cu servicii notariale, juridice, comerciale, culturale, sportive, de turism și multe altele.

Relațiile enumerate mai sus apar între oameni ca rezultat al acțiunilor lor, ce se desfășoară după anumite reguli și proceduri, care sînt dictate de interesul pe care-l urmărește cel ce a început să acționeze. Regulile și procedurile menționate nu sînt altceva decît mecanisme de realizare a drepturilor și obligațiilor subiecților relațiilor.

Așadar, orice relație juridică are o structură bine determinată, care constă din cel puțin două subiecte, obiect și conținutul propriu-zis al relației – drepturile și obligațiunile reciproce ale subiectelor relației, care este foarte diferită.

Fiecare grupă de relații juridice din cele indicate mai sus are particularitățile sale în funcție de conținut. De exemplu, sînt foarte diferite după drepturile și obligațiunile subiecților relațiile juridice privind consumul de servicii medicale de către copii și cele ce apar în rezultatul consumului persoanelor adulte al alimentelor. În prima grupă de relații, copiii sînt subiecți fără capacitate de exercițiu și drepturile lor la ajutorul medicilor se realizează prin părinți. Co-

pii în cazul dat nu au obligațiuni. Toate obligațiunile în aceste relații le suportă părinții, medicii și instituțiile medicale și toți sînt datori să acționeze numai în interesul copiilor. În aceste relații, cele mai împovărați cu obligațiuni sînt instituțiile medicale.

În a doua grupă de relații juridice, drepturile și obligațiunile fiecărui participant sînt aproximativ de aceeași povară: dacă un subiect consumator de produse alimentare are un drept în relația ce s-a născut, atunci celălalt subiect – producătorul de alimente ori cel de le comercializează – are obligația respectivă, și invers, dacă producătorul ori comerciantul are un drept, obligația în relația dată îi va aparține consumatorului. Nu trebuie să uităm că relațiile juridice de consum cu participarea copiilor au un specific important: de regulă, lipsa obligațiilor pentru ei.

Relațiile juridice în care participă numai cei care au atins majoratul sînt rezultatul unor acțiuni ori inacțiuni de reciprocitate: dacă un subiect încearcă să-și realizeze dreptul său, celălalt subiect își îndeplinește obligațiunea. Dacă totuși ultimul subiect (și asta se întîmplă destul de des) nu-și face datoria față de primul (față de consumator), atunci el poate fi impus să acționeze în interesul celui ce are drepturile respective și poate fi pedepsit pentru neîndeplinirea obligațiilor.

Concluzii. Totalizînd cele expuse mai sus, vom menționa următoarele:

- omul, pe parcursul întregii vieți, este un consumator;
- omul consumă pentru a-și asigura existența și confortul;
- relațiile de consum în care omul intră zi de zi îl însoțesc permanent și sînt reglementate de normele de drept, în primul rînd de normele dreptului civil;
- aproape toate prevederile Codului civil, Codului comercial (dacă el există) într-un fel sau altul

reglementează relații din domeniul consumului în care intră oamenii;

- de regulă, relațiile de consum cu participarea oamenilor sînt relații de parteneriat social și au scopul asigurării bunăstării și prosperării omului ca fenomen al naturii și al societății.

Pentru a înțelege mai bine esența relațiilor juridice de consum, urmează ca ele să fie împărțite în două grupe mari: relații juridice de consum *simple* și relații juridice de consum *complexe*. De regulă, din prima grupă fac parte relațiile dintre două persoane juridice, dintre o persoană fizică și una juridică, prin intermediul cărora acestea își realizează drepturile reciproce. De exemplu, cumpărătorul, realizîndu-și dreptul la existență, procură alimente pentru sine și familia sa și intră în relații cu vânzătorul (deținătorul) produselor respective, primul achitînd ultimului o recompensă bănească pentru alimentele primite. Aceste relații juridice apar în rezultatul acțiunilor unei persoane fizice în formă de acord verbal al acesteia cu altă persoană fizică ori juridică, prin care prima persoană primește de la a doua persoană un bun material necesar pentru viața cotidiană și confortul social, plătind pentru acest bun o sumă de bani. Asemenea relații se nasc foarte des în viața persoanelor (cîteva în fiecare zi), ele se dezvoltă relativ repede și repede se epuizează, satisfacînd și îndeplinînd necesitățile participanților lor.

Dar destul de des în viața oamenilor se întîmplă că relațiile simple nu le aduc satisfacție, mai mult decît afit, în rezultatul unor circumstanțe negative, derulării lor nefericite ori din cauza greșelii uneia dintre părți, acestea le cauzează daune materiale și morale. Și atunci asemenea relații provoacă (nasc) litigii și duc la apariția relațiilor juridice de consum complexe. Vânzătorul care a vîndut cu rea-credință, dar, posibil, și fără rea-credință, un produs cu termen de păstrare expirat riscă

să pună baza unui litigiu între el și cumpărătorul respectiv ori între el și organul de supraveghere sanitară, ori a unui litigiu în care vor participa toți trei. Iar dacă produsul cu termen expirat, fiind întrebuițat de cumpărător, i-a cauzat acestuia o boală ori decesul, atunci în relațiile respective vor deveni participanți activi medicii și instituțiile medicale, reprezentanții organelor de anchetă, avocații, instanțele de judecată, executorii judecătorești și alte persoane, care vor fi atrase de subiecții relațiilor complexe susnumite.

Referințe bibliografice

1. Undrescu Doina, Cocor Monika. Noțiunea de consumator în dreptul comunitar. În: *Drept, economie și informatică*, 2005, nr. 2, p. 20-23.
2. Stanciu Gheorghe. Nivelul de implementare a regulilor comunitare referitoare la protecția consumatorilor în sistemul juridic român. În: *Dreptul*, 2007, nr. 7, p. 56-70.
3. Moscalciuc Irina. Reflecții asupra reglementării juridice a protecției consumatorilor în Republica Moldova. În: *Revista națională de drept*, 2007, nr. 3, p. 42-49.
4. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* (MO al RM), nr. 1 din 12.08.1994.
5. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat la 06.06.2002. În: MO al RM, nr. 082 din 22.06.2002.
6. Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat la 26.10.2000. În: MO al RM, nr. 126 din 27.06.2000.
7. Legea nr.105-XV din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor. În: MO al RM nr. 126-131/507 din 27.06.2003.
8. Codul educației al Republicii Moldova, adoptat la 29.07.2014. În: MO al RM, nr. 319-324 din 24.10.2014.

INTERCONEXIUNI DIALECTICE DE CONȚINUT AL NIHILISMULUI JURIDIC ÎN CADRUL RAPORTULUI *DREPT – RELIGIE*

Rita MUNTEANU,
doctor în drept, lector universitar, UASM

SUMMARY

The present study focuses on the analysis of dialectical interconnections of the legal nihilism content in the context of the relations between the following concepts “law” – “religion”, with strong emphasis on the ethical – religious – legal nihilism, which is a complex phenomenon, dialectically interrelated, ideological, psychological, social, and which is expressed through various components of the law, religion and morality.

Keywords: religion, law, ethical, legal nihilism, legal conscience, morality

REZUMAT

Studiul de față se axează pe analiza interconexiunilor dialectice de conținut ale nihilismului juridic în cadrul raporturilor *drept – religie*, punând accent pe nihilismul etico-religios – juridic, care reprezintă un fenomen complex, dialectic interdependent, ideologic, psihologic, social și care se exprimă prin intermediul diferitor componente ale dreptului, religiei și moralei.

Introducere. Dreptul nu este un fenomen de sine stătător, el variază în raport cu dezvoltarea societății, cu gradul de civilizație al acesteia, cu celelalte științe sociale. De-a lungul istoriei și existenței lor, între drept și religie – cele două mari puteri – a existat o legătură inevitabilă și indisolubilă. Atât dreptul, cât și religia își au originea în necesitatea unor reguli, a unor norme care să reglementeze conduita oamenilor în societate. Cele două fenomene sînt creația oamenilor, își au originea și existența în credința în sistemul mistic al puterii divine, superioare oricăror altor puteri.

Normele religioase și normele juridice au fost la început identice, însă odată cu trecerea timpului s-au diferențiat. Diferențierea acestora este dată, așa cum va rezulta din analiza pe care o vom face în acest sens, în primul rînd de natura rațiunii specifice fiecăreia. Se considera că autoritatea ordinii juridice are la bază originea divină și caracterul sacru al regulilor de drept [1, p. 86].

Scopul prezentului articol constă în abordarea conceptuală a fenomenului studiat prin determinarea interconexiunilor dialectice de conținut ale nihilismului juridic în cadrul raportului *drept – religie*.

Metode aplicate și materiale utilizate. Pentru atingerea scopu-

lui propus, au fost aplicate diferite metode de cercetare științifică: comparativă, deductivă, inductivă, metoda sistematizării, analiza și sinteza. Ca suport științific și normativ au fost folosite lucrările savanților din Republica Moldova, România și din alte state.

Rezultate obținute și discuții. Dreptul natural și legea morală, sădită în inima omului de la creație, sînt afirmate prin puterea rațiunii umane, cu care este înzestrată ființa umană, indiferent dacă este sau nu una religioasă sau morală. S-a spus ca vechile popoare (babilonienii, egiptenii, romanii etc.) au făcut o „confuzie între drept și morală”. Dar că, „spre deosebire însă de celelalte popoare, romanii au depășit această confuzie, dovadă că, încă din epoca veche, normele de drept erau desemnate prin intermediul de Jus, iar cele religioase prin termenul de Fas”. În primul rînd, trebuie precizat că, la vremea respectivă, nu se făcea distincție între normele religios-morale și cele juridice, fiindcă ambele erau considerate a fi rezultatul aceleiași voințe divine, iar conținutul lor nu făcea altceva decît să exprime în precepte moral-religioase această „voluntas Dei”, impusa ca „lex vitae” (norma de viață). Apoi, trebuie reținut faptul că, în epoca veche, la romani, legile au îmbrăcat un veșmînt religios

atît ca expresie lingvistică, cît și în privința conținutului lor [3].

Într-adevăr, în epoca veche, pînă și instituțiile juridice, precum contractele, erau încheiate în formă religioasă. De pildă, forma pe care au îmbrăcat-o convențiile pentru a deveni contracte a fost cea religioasă. Cele mai importante contracte în aceasta formă sînt „sponsio” (promisiunea) religioasă și „jusiurandum liberti” (jurămîntul dezorbitului). Inițial, și dreptul internațional (jus gentium) a avut un caracter religios. Se știe, de pildă, că la romani problemele internaționale intrau în competența senatului și a unui colegiu sacerdotal (colegiul fețialilor), condus de un „pater patratuș”, care avea un rol deosebit în tranșarea diferendelor, declanșarea războiului, încheierea păcii, a tratatelor de alianță, după un anumit ritual. Fețialii aplicau normele cuprinse într-un cod cu caracter religios, denumit „jus fețiale”, cuprinzînd primii germeni ai dreptului internațional. Așadar, în epoca veche, nu putem vorbi de o așa-zisă „confuzie”, fiindcă, atunci, toate legile divine și omenești erau considerate ca hotărîte sau izvorîte din voința divinității, de unde și sintagma uzuală la vremea aceea: „fas est”, adică este permis (de zei) sau îngăduit de legi [3].

Religia este un tip de compor-

tament uman (credințe, ritualuri) referitor la ființe, forțe și puteri supranaturale. Sociologia consideră ca religia a apărut și există încă pentru că ea îndeplinește anumite funcțiuni [5]:

– *Funcția cognitivă*. Religia este o formă de explicare a lumii, în condițiile lipsei unei cunoașteri științifice. Ca modalitate de cunoaștere, specific religiei este forma preteoretică, mitologică. Ea are o marcată orientare antropomorfă, proiectând caracteristicile existenței umane (prima existență la care cunoașterea umană a avut acces) pentru explicarea tuturor celorlalte domenii ale existenței. În această perspectivă, antropologul social englez E.B. Taylor oferă o primă teorie sistematică, fundamentată pe o mare cantitate de date. Taylor consideră ca fiind caracteristic religiei ideea de suflet, care a apărut din încercarea omului primitiv de a explica o serie de experiențe ca aceea a viselor, transei și morții [6, p. 212].

– *Funcția acțională*. Religia este o formă de extensie a capacităților umane limitate de acțiune. James Fraser [6, p. 167] argumentează că omul primitiv a încercat să abordeze lumea, în completarea tehnicilor sale curente, prin magie (complex de tehnici prin care omul încearcă să realizeze scopurile sale, controlând forțele supranaturale). Religia a apărut atunci când omul a realizat că magia este ineficace. În loc să încerce să controleze forțele supranaturale prin descîntece, formule, ritualuri, omul încearcă să înduplece, să solicite ajutorul acestora, subordonându-se lor.

– *Funcția de reducere a anxietății*. Latinii spuneau, acum două milenii, că „spaima inventează zeii” („primus in orbe deos fecit timor”). Antropologul Bronislaw Malinowski [5] arată că magia și religia sînt instrumente de reducere a anxietății în situațiile care depășesc posibilitățile efective de control ale omului. Religia reprezintă deci o „sacralizare a crizelor vieții umane”. Ea este un răspuns la tra-

gediile vieții umane, la conflictul dintre proiectele umane și realități.

– *Funcția socială (structurantă)*. Sociologul Émile Durkheim spune că funcția religiei este de a afirma superioritatea morală a societății asupra membrilor ei, menținînd astfel solidaritatea acesteia. Dumnezeu clanului nu este altceva decît clanul însuși. În religie, societatea se sacralizează pe ea însăși [4, p. 73].

– *Funcția compensatorie*. În societățile stratificate social se identifică o funcție compensatorie a religiei, anume aceea de a fi un protest contra unei lumi alienante, dar un protest neputincios, ea făcînd tolerabilă lumea reală în speranța într-o compensație în lumea iluzorie de după moarte; ea are din această cauză și o funcție de stabilitate, menținînd organizarea socială care favorizează clasele dominante. În plus, societățile avansate sînt necesarmente complexe din punct de vedere social în contrast cu cele arhaice, în ele acționînd procese sociale greu inteligibile sau controlabile, dintre care unele se întorc contra individului. O sursă în plus de anxietate, pentru care religia devine o dată în plus o reacție compensatorie [5].

– *Funcția identitară*. Studii recente demonstrează valoarea religiei de puternic instrument al constituirii și prezervării identității unor comunități etnice sau chiar a unor comunități constituite exclusiv prin aderența la o credință religioasă. Religia este deci un liant al vieții sociale și un instrument de creștere a coeziunii sociale [7, p. 341].

Legătura dintre drept și religie este dată, în primul rînd, tocmai de faptul că cele două instituții au la bază sentimentul mistic. La începutul existenței sale, dreptul s-a confundat cu religia, în sensul că normele ce-l alcătuiau erau considerate ca fiind emanația divinității; în același timp, guvernării și oamenii dreptului erau preoți, iar cele mai importante acte juridice erau supuse sancțiunii divinității.

Legătura dintre cele două discipline, dintre credința religioasă și cea juridică, a fost afit de strînsa, încît funcțiile preoțești și cele juridice erau aproape contopite. În Antichitatea română, violarea legii era considerată ca fiind o ofensă adusă divinității [1, p. 89].

Legătura dintre drept și religie a variat însă de-a lungul istoriei, de la un popor la altul, de la o epocă la alta, generînd marile doctrine și școli de drept. Instituțiile statului s-au laicizat treptat și astfel a intervenit demarcarea dintre funcțiile și instituțiile laice și cele religioase. Cu toate acestea, cele două instituții și-au păstrat caracterul normativ, legătura psihică și morală, legătura latentă, dar permanentă, dată de sentimentul mistic comun, care le conferă afit autoritate, cît și prestigiu [1, p. 89].

Pentru o mai bună înțelegere a interconexiunilor dialectice de conținut ale nihilismului juridic în cadrul raportului drept – religie”, este absolut necesară evidențierea evoluției raportului dintre drept și religie, care a avut următoarele faze [1, p. 90]:

– *Faza confuziei totale a dreptului cu religia*, care în dreptul public s-a manifestat sub două forme:

- teocrația, ce reprezintă guvernarea directă prin zei. La egipteni, faraonul era considerat ca fiind un adevărat zeu, iar la evrei societatea era guvernată de Iehova;

- suveranitatea de drept divin – era guvernarea directă prin reprezentanții divinității, fiind întîlnită la perși, greci, chinezi și romani. Autoritatea se exercita de către persoane care o dețineau de la divinitate, iar poporul, care se supunea acesteia, se supunea de fapt voinței divinității. La chinezi, împăratul era „fiul cerului”, iar la indieni, împăratul era trimisul zeului Ra pe Pămînt. La babilonieni, împăratul Hammurabi era reprezentantul Dumnezeului suprem. Legile la greci erau opera divinității, iar regii erau de origine divină.

În perioada regalității, a republicii și a Imperiului Roman, magistrații și toți funcționarii, deși erau aleși de popor, erau și preoți în același timp, iar legile emise aveau valoare numai după consultarea prealabilă a divinității. Din caracterul religios al dreptului la romani a rezultat și caracterul lui imuabil, veșnic.

– *Faza emancipării treptate a dreptului de religie.* Odată cu creșterea și mobilitatea populației, cu formarea claselor sociale, a apărut necesitatea elaborării unor acte și proceduri necesare pentru cei care nu erau considerați cetățeni romani, fapt ce a dus la pierderea caracterului religios al acestora. Dacă dreptul privat se eliberează treptat de religie, dreptul public rămâne în continuare strâns legat de aceasta. Funcțiile publice rămân sub protecția religiei, iar cele mai importante acte publice se fac sub auspiciile zeilor, a căror voință era interpretată după cum dictau interesele politice ale vremii. Împărații romani și-au luat titlul de „divus” (divin), iar consulii și împărații erau învestiți de Senat cu putere în numele divinității. Creștinismul a dat o grea lovitură acestui regim, acesta fiind prima religie care s-a dezintegrat de drept, în perioada în care creștinii au luptat împotriva persecuțiilor. Cu timpul însă, religia tinde să se confunde cu dreptul, iar monarhii și papii justificau autoritatea prin voința lui Dumnezeu.

În Evul Mediu și în epoca modernă, dreptul public a continuat să se sprijine pe religie. Deși influența religiei s-a manifestat în această perioadă în special asupra dreptului public, anumite instituții de drept privat (căsătoria, testamentul) s-au bazat pe religie, pe considerente morale și de esență religioasă [1, p. 90].

– *Faza separării complete a dreptului de religie* începe odată cu Revoluția franceză din 1789, când filosofilor apreciau că puterea este de origine omenească, iar suveranitatea este un drept popular. Deși în

această perioadă, în formă, religia se desparte de drept, în fond a apărut o religie nouă, consacrată de Revoluție. Reprezentantul Școlii dreptului natural, L. Duguit, afirma că „Revoluția a substituit dreptul divin al oamenilor cu dreptul divin al regilor”, iar „suveranitatea națională a devenit un fel de mit religios” [2, p. 91].

Obiectul cercetării noastre îl constituie *nihilismul juridic*, însă asupra apariției lui influențează în egală măsură atât dreptul, cât și religia. Anume din acest considerent considerăm necesară efectuarea unei analize comparative a celor două instituții, analiză ce ne permite conturarea următoarelor particularități [1, p. 92]:

- normele juridice și normele religioase sînt generale și impersonale, ele impun un tip de conduită general și abstract;

- normele juridice se adresează oamenilor ca subiecte generice, iar normele religioase se adresează oamenilor ca subiecte religioase ;

- normele juridice sînt adoptate și abrogate după o anumită procedură de către organele etatice legiuitoare, în timp ce normele religioase nu sînt supuse adoptării și abrogării;

- normele religioase sînt atemporale, au o durată nelimitată în timp, pe cînd durata normelor juridice este influențată de anumite condiții sociale, economice și politice;

- respectarea normelor religioase are ca sursă gradul de credință religioasă al oamenilor, iar respectarea normelor juridice se bazează în primul rînd pe obligativitatea lor;

- obligativitatea normelor juridice este condiționată de o serie de factori (forța publică care le-a emis și le aplică, conștiința fiecărui individ etc.), iar obligativitatea normelor religioase derivă din forța credinței religioase a oamenilor;

- normele juridice sînt fixate în formulări riguroase, au o structură internă proprie și o formă tehnică

specifică, ceea ce nu este specific normelor religioase;

- în normele religioase nu se regăsesc valori juridice, pe cînd în normele juridice se regăsesc valorile religioase;

- nerespectarea normelor juridice atrage răspunderea individului față de societatea organizată, care îi aplică constrîngerea, iar nerespectarea normelor religioase antrenează răspunderea individului față de divinitate și reprezentanții săi.

Caracteristicile sus-menționate constituie elemente comune și distincte ale dreptului, moralei și moralității, așa cum sînt legate din punct de vedere dialectic, păstrînd o relativă independență. Ca instituții de reglementare a relațiilor sociale, ne permit a formula careva teze care au, în opinia noastră, o semnificație metodologică aparte pentru definirea esenței unui astfel de fenomen ca nihilismul juridic și moral.

Considerat ca fenomen social, moral și juridic, nihilismul juridic [8, p. 72]:

- se manifestă printr-o unitate dialectică în dimensiunea sa morală și juridică, deoarece dreptul reprezintă un sistem de standarde și cerințe stabilite sau recunoscute oficial (ca drept natural), în care participanții la comunicarea juridică fac schimb într-un mod definit formal de cugetări, hotărîri, decizii, demonstrînd un angajament pozitiv nu numai pentru drept, ci și pentru valorile morale;

- specific pentru drept și morală mai sînt și aspectele de ordin social, economic și politic, prin care aceste două categorii se manifestă, însă cele mai importante sînt condițiile materiale ale dezvoltării sociale;

- se manifestă ca o măsură (limită) a libertății (interne și externe), selectată de subiectul de drept; un mijloc de a-și demonstra atitudinea față de: relațiile juridice stabilite de drept, ordinea publică și stabilitatea juridică existentă;

– reprezintă o formă stabilă, recurentă a comunicării sociale în diferite perioade, permițând calitativ sau cantitativ identificarea anumitor forme de manifestare, pentru a-i da o caracteristică individuală.

Concluzii. Religia este considerată un instrument de modelare spirituală a conștiinței și anume ea, conștiința socială, formează conștiința juridică, atât de inevitabilă în procesul de constituire a unui stat de drept. Studiul nostru se axează pe analiza interconexiunilor dialectice de conținut ale nihilismului juridic în cadrul raporturilor drept – religie, punând accent pe nihilismul etico-religios – juridic, care reprezintă un fenomen complex, dialectic interdependent, ideologic, psihologic, social și care se exprimă prin intermediul diferitor componente ale dreptului, religiei și moralei. Un loc aparte îl deține natura și conținutul dreptului, legii, religiei, moralei și moralității, în contextul studiului de nihilism moral, religios și legal.

Referințe bibliografice

1. Dogaru L. Teoria generală a dreptului. Pentru uzul studenților. Tirgu Mureș: Ed. Universității „Petru Maior”, 2007, 298 p.
2. Duguît L. Les transformations du droit public. Éditeur A. Colin, Paris, 1913, 303 p. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bp-t6k67925q/fl.image>.
3. Dura N. Dreptul și religia. <http://www.crestinortodox.ro/drept-bisericesc/dreptul-religia-norme-juridice-norme-religios-morale-69944.html>
4. Durkheim É. Formele elementare ale vieții religioase. Trad. Magda Jeanrenaud și Silviu Lupescu, stud. introd. Gilles Ferreol. Iași: Ed. Polirom, 1995, 424 p.
5. http://www.inventatori.ro/view_article.php?id=167
6. Tylor E.B. Primitive Culture. Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom. London: John Murray, 1913.
7. Schaking J. Uit Beijerse J. Schaking: cultureel delict of vrouwvijandig relikwie? In: Nemeses, 2003, nr. 5/6, p. 212-214.
8. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. București: Ed. Babel, 1993, 679 p.
9. Лушина Л. А. Нравственно-правовой нигилизм: генезис, сущность, формы. Дис. канд. юрид. наук. Н.-Новгород, 2003, 202 с.

CORELAȚIA DEFINITORIE DINTRE STAREA DE ÎNCETARE A PLĂȚILOR, INCAPACITATEA DE PLATĂ, INSOLVENȚĂ, INSOLVABILITATE, FALIMENT, BANCROTĂ

Adrian LEBEDINSCHI,
doctorand ULIM

SUMMARY

Bankruptcy provides violations committed under bankruptcy. By way of review, it is necessary to criminalize only the fraudulent bankruptcy, which is accepted by creditors and illegal intentional acts, as well as fraud admitted by them (which can only be intentional). In this respect, although existing as simple distinction between bankruptcy and fraudulent bankruptcy, it would not be necessary, taking into account the degree of harm of the crime, criminalization about criminal offenses of simple bankruptcy. Our arguments are justified, and the reality and the need to take into account the fact that the insolvency which the text of art. 252 and 253 of the Penal Code. RM appears as a system of actions (inactions) in causal relation to the damage caused to creditors, then in other situations – insolvency is determined as an immediate result (harmful consequence) of crime.

Keywords: state of cessation of payments, defaults, insolvency, bankruptcy, creditor

REZUMAT

Bancruta prevede încălcările admise în procesul de insolvabilitate. Cu titlu de opinie, este necesară incriminarea doar a bancrutei frauduloase, care este admisă prin faptele intenționate și ilegale ale creditorilor, precum și prin fraudă admisă de către aceștia (care nu poate fi decât intenționată). În acest sens, deși ar fi existentă deosebirea dintre o bancrută simplă și o bancrută frauduloasă, aceasta nu este necesară, luând în calcul gradul prejudiciabil al infracțiunii, incriminarea pe cale penală a faptelor de bancrută simplă. Argumentele noastre sînt justificate și din realitatea și necesitatea luării în vedere a faptului că insolvabilitatea, care în textul art. 252 și 253 Cod penal al RM apare ca un sistem de acțiuni (inacțiuni) aflate în raport de cauzalitate cu daunele cauzate creditorilor, pe cînd în alte situații insolvabilitatea este determinată ca o urmare imediată (consecință prejudiciabilă) a infracțiunii.

Cuvinte-cheie: stare de încetare a plăților, incapacitate de plată, insolvență, insolvabilitate, faliment, bancrută, creditor

Introducere. Activitatea comercială (comerțul este motorul economiei de piață [1, p. 3], iar libertatea comerțului a dat naștere concurenței) vizează venitul, adică profitul – venitul net (la romani se indica la faptul că *finis mercatorum est lucrum*). Obținerea de profit, prin implicarea caracterului speculativ al activității comerciale, impunea asumarea unui anumit risc (riscul comercial se naște din concurență). Riscul este mai mult sau mai puțin previzibil. În context, constată I. Schiau, interconexiunile specifice lumii moderne constituie nu numai un avantaj, ci și un factor de risc [2, p. 519-520].

Acest risc era asumat de persoanele implicate în activitatea comercială desfășurată și era subordonat anume imperativului inițial invocat – profitului. În ansamblu, activitatea comercială (activitatea de producere și circulație a mărfurilor și serviciilor; or, o economie de piață sănătoasă se caracterizează prin circulația liberă și rapidă a mărfurilor și a banilor într-un circuit care se reia neîntrerupt: producție – marfă – bani – producție [1, p. 3]) se bazează, de regulă, pe raporturile juridice contractuale configurate între comercianți. Anume în cadrul acestor raporturi, materializate prin intermediul creditelor (dezvolta-

rea economiei bazate pe creditare poate determina necesitatea creării unor norme materiale și procesuale care, în ansamblul lor, conturează dreptul concursual în esența lui contemporană, adică cumulul de norme juridice care soluționează cerințele scadente asupra patrimoniului, insuficient pentru satisfacerea acestora în mod deplin și complet) [3, p. 27] și executării cu bună credință a obligațiilor asumate are loc asigurarea tehnico-materială a activității, desfacerea bunurilor, îndeplinirea lucrărilor și prestarea serviciilor. Or, neexecutarea voluntară a obligațiilor oferă creditorului dreptul de a cere executarea silită:

- fie prin predarea materială a bunului care face obiectul contractului sau realizarea creanțelor, prin oprirea sumelor pe care debitorul le are de primit de la propriii săi debitori,

- fie prin vânzarea silită a bunurilor debitorului și încasarea sumelor rezultate din valorificarea fiecărui bun, atunci când alte proceduri de executare nu sînt posibile.

O astfel de procedură nu este în concordanță cu interesele comercianților, cînd debitorul comerciant se află în incapacitate de a plăti datoriile. Prin aplicarea normelor de drept comun, unul dintre creditorii, cel care a solicitat primul executarea sau are o creanță privilegiată, ar fi plătit în întregime, iar ceilalți nu ar putea recupera nimic din creanțele lor. Debitorul s-ar bucura însă de încrederea tuturor creditorilor săi și în cazul în care nu mai poate acoperi datoriile lor cu lichidități. Trebuie să se ia în considerare interesele tuturor creditorilor săi, care au drepturi egale asupra patrimoniului debitorului lor.

Cerințe de asemenea gen au determinat legiuitorul să instituie o procedură specială de executare colectivă, egalitară și concursuală, asupra bunurilor debitorului comerciant, aflat în imposibilitatea de a efectua plățile comerciale. Procedura respectivă a fost denumită *faliment* (falimentul, ca și însuși

comerțul, are o evoluție îndelungată [4, p. 4-5]). În context, instituția falimentului a fost inclusă în sistemul de drept al Republicii Moldova în anul 1992 (odată cu adoptarea *Legii cu privire la faliment* nr. 851/1992). La 26 martie 1996 a fost adoptată o nouă lege cu privire la faliment – Legea nr. 786/1996. Aceasta, ca de altfel și legile analogice ale altor state, a avut un triplu scop: protejarea intereselor creditorilor de acțiunile cu rea-credință ale debitorului; protejarea intereselor unor creditori de acțiunile cu rea-credință ale altor creditori; protejarea intereselor debitorului de acțiunile cu rea-credință ale creditorilor săi.

În prezent, atît pe plan legislativ, cît și în aspectele doctrinar și jurisprudențial, se utilizează o terminologie diversificată referitor la fenomenul insolvabilității și al falimentului: *stare de încetare a plăților*, *incapacitate de plată*, *insolvență comercială*, *insolvabilitate* [5, p. 60], *faliment*, *faliment fraudulos*, *bancrută simplă*, *bancrută frauduloasă* etc. Corelația dintre aceste noțiuni este evaluată în conținutul acestui articol științific.

Rezultate și discuții. În doctrina juridică, *incapacitatea de plată* este denumită ca *insolvență*, reprezentînd absența fondurilor bănești necesare plății obligației scadente. Starea de insolvență este independentă de raportul pasiv-activ patrimonial, în sensul că ea nu presupune în mod necesar ca activul patrimonial să fie inferior pasivului. Cauza insolvenței poate fi un raport nepotrivit între activele imobiliare și lichiditățile financiare ale unui debitor, o politică imprudentă de investiții care nu produce lichidități în ritmul necesar efectuării plăților scadente, blocarea lichidităților în operații de lungă durată sau, pur și simplu, realizarea unor afaceri soldate cu pierderi financiare [2, p. 5-6]. Legea insolvabilității nr. 149/2012 definește incapacitatea de plată ca situație financiară a debitorului caracterizată prin incapacitatea lui

de a a-și executa obligațiile pecuniare scadente, inclusiv obligațiile fiscale [6].

Încetarea plăților nu este întotdeauna sinonimă cu insolvența; debitorul poate refuza să facă anumite plăți pentru motive pe care el le consideră întemeiate. Totodată, insolvența poate fi dedusă nu numai din încetarea plăților [2, p. 6]. În consecință, anume desfășurarea unei activități ineficiente poate determina întreprinzătorul la o stare de încetare a plăților și neonorare a obligațiilor ajunse la scadență. Se constată o manifestare exterioară a dificultăților pe care le întâmpină întreprinzătorul, deoarece ele sînt imediat sesizate de către creditorii. Or creditorul poate demonstra doar că debitorul nu a efectuat plata pentru obligația ajunsă la scadență [4, p. 44]. Încetarea obiectivă de efectuare a plăților se datorează lipsei de lichidități sau neonorării obligațiilor ajunse la scadență datorită depășirii valorii activelor de către pasive.

Unul dintre cele mai importante demersuri procedurale întreprinse după deschiderea procedurii constă în determinarea întinderii obligațiilor debitorului aflat în încetarea de plăți, asumate în raport cu creditorii săi. Chiar dacă, menționează I. Schiau, incapacitatea de plată și tratamentul ei juridic vizează insolvența debitorului, după deschiderea procedurii o eventuală stare de insolvabilitate primește semnificații acute, întrucît succesul aplicării unui plan de reorganizare sau lichidare și eficiența unei proceduri de faliment sînt condiționate de posibilitatea acoperirii pasivului cu activul existent [2, p. 258].

În opinia autorilor M. Costin și A. Miff, *starea de încetare a plăților* (care are ca element principal *neplata la scadență a datoriilor comerciale* [5, p. 383]), sau falimentul, conceput ca o stare de fapt [5, p. 383], este asociată insolvenței comerciale, care se definește ca o stare complexă ce consistă în neplata de către comerciant a obligațiilor ajunse la scadență, iar nu în dezechilibrul

brul patrimoniului debitorului. Or dezechilibrul financiar manifestat prin depășirea activului patrimonial de către pasiv nu comportă în mod obligatoriu, se menționează pe drept cuvânt, și apariția stării de încetare a plăților [5, p. 61]. Încetarea de plată este o stare *manifestă, reală, efectivă* și urmează să rezulte din situații de fapt [7, p. 47-48].

În context, devine iminentă legătura dintre *starea de încetare a plăților* (*condiție de fond* – starea de fapt a comerciantului care nu face față obligațiilor sale contractuale; stare care constă în imposibilitatea de plată a datoriilor din cauza ruperii echilibrului dintre activul și pasivul patrimoniului [7, p. 47-48]) și *incapacitatea de plată*, cea din urmă fiind anume situația în care se află un debitor ce nu este în măsură să-și onoreze obligațiile de plată la scadență [5, p. 69]. Deci, nu orice stare de încetare a plăților semnifică o incapacitate de plată, dar orice incapacitate de plată este condiționată sau însoțită de starea de încetare a plăților. Acest ultim fapt reiese inclusiv din conținutul Legii insolvențabilității nr. 149/2012 [6], care prevede în mod expres că incapacitatea de plată este, **de regulă**, prezumată în cazul în care debitorul a încetat să efectueze plăți.

Or, pentru declararea în faliment a comerciantului, nu este suficientă dovada încetării virtuale a plăților, care se prefigurează mai mult ca o eventualitate, ci este necesar ca debitorul să se aplece într-o stare de neputință concretă de a face față obligațiilor comerciale scadente, fără a avea vreo relevanță dacă din punct de vedere valoric patrimonial acesta se caracterizează printr-o stare de solvabilitate sau nesolvabilitate [5, p. 86].

Pentru ca împrejurarea în care se află comerciantul să fie calificată ca încetare de plăți, imposibilitatea de a onora obligațiile contractate trebuie să fie *reală, obiectivă, permanentă (constantă), publică* (să fie cunoscută în sfera comercianților [5, p. 89] și să se manifeste prin semne

exterioare care sînt de natură să dăuneze creditului său) [5, p. 59].

Susținem opinia autorului V. Pașca, precum că dacă starea de încetare a plăților constituie o condiție necesară și suficientă pentru declanșarea procedurii comerciale a reorganizării judiciare sau a falimentului, ea constituie o condiție necesară, dar nu suficientă, pentru declanșarea acțiunii penale pentru insolvențabilitatea (bancruta) frauduloasă. Starea de încetare a plăților trebuie să fie precedată, însoțită sau urmată de acțiuni de falsificare a evidențelor societății, de stragere sau distrugere a acestora ori de ascundere a unei părți din active sau mărirea frauduloasă a pasivului societății, fapte care conferă caracter infracțional falimentului de fapt [1, p. 61].

Insolvența – categorie și concept – aparține dreptului comercial și presupune neplata datoriilor născute din creanțe comerciale ajunse la scadență de către comerciantul-debitor, stare care poate să apară indiferent de raportul valoric dintre activul și pasivul patrimonial, este suficient să existe și să se constate o imposibilitate manifestă de plată a datoriilor comerciale [5, p. 63]; stare de încetare a plăților pentru datoriile comerciale, adică, după cum menționează autorii N. Roșca și S. Baieș, „o stare financiară în care societatea comercială nu-și poate onora obligațiile ajunse la scadență din lipsa temporară de mijloace bănești” [8, p. 375].

În opinia lui V. Pașca, insolvența comercială înseamnă deci lipsa de lichidități, fapt care face imposibilă efectuarea plăților; o insuficiență a lichidităților, o absență a fondurilor bănești necesare plății obligațiilor scadente. Un comerciant poate avea un patrimoniu în care activul să fie mai mare decît pasivul și totuși, din cauza imobilizării activului și a lipsei de credit comercial, să nu aibă lichiditatea necesară efectuării plăților scadente, fiind astfel în incapacitate de plată și putînd fi declarat falit [1, p. 58]. Starea de insolvență este

independentă de raportul pasiv-activ patrimonial, în sensul că ea nu presupune în mod necesar activul patrimonial să fie inferior pasivului (deși în literatura de specialitate se indică și invers, activele societății depășesc pasivele [1, p. 58]). Insolvența poate surveni chiar și atunci cînd activul este superior pasivului, dar cînd debitorul nu poate mobiliza într-un ritm satisfăcător resursele financiare necesare acoperirii la scadență a datoriilor sale comerciale [2, p. 5-6]. Consecința imediată a insolvenței o reprezintă starea de încetare a plăților în contul datoriilor scadente [2, p. VI].

Așadar, delimitarea conținutului noțiunilor de *insolvență comercială* și *insolvabilitate* a răspuns nu doar unor pretenții de teoretizare, ci și unor necesități de ordin practic [5, p. 62]. Starea de încetare a plăților nu este întotdeauna sinonimă cu insolvența; debitorul poate refuza să facă anumite plăți din motive pe care el le consideră întemeiate. Totodată, insolvența poate fi dedusă nu numai din încetarea plăților, ci și din unele manifestări ale debitorului [5, p. 3].

În accepțiunea utilizată pe plan internațional, conceptului de insolvență comercială trebuie să-i fie acordată o dublă semnificație, și anume cea care *conturează situația debitorului care nu mai poate face față datoriilor sale comerciale cu sumele de bani disponibile* și cea care *desemnează sistemul de măsuri prin care se urmărește ca, prin lichidare sau reorganizare, averea debitorului să producă resursele financiare necesare acoperirii pasivului* [5, p. 9].

Prin prisma acestor analize, constatăm faptul că insolvența comercială – ca o categorie de drept comercial – indică la starea de încetare a plăților și incapacitatea de plată. Nu orice insolvență comercială se desfășoară în insolvențabilitate. În fapt, atît starea de încetare a plăților, cît și incapacitatea de plată și insolvența se manifestă ca procese, ceea ce nu poate dicta eventualitatea și realita-

tea desemnării acestora în anumite încălcări, mai cu seamă infracțiuni. Or, aceste procese țin de domeniul dreptului comercial.

Insolvabilitatea este o noțiune specifică dreptului civil, desemnând starea deficitară a patrimoniului unui debitor, care se concretizează în depășirea valorică a elementelor active de către componentele pasivului, cu consecința imposibilității creditorilor de a obține plata datoriilor exigibile, pe calea executării silită [5, p. 63]. În opinia autorilor N. Roșca și S. Baieș, *insolvabilitatea absolută* sau *insolvabilitatea propriu-zisă* este o stare în care valoarea activelor ei depășesc valoarea pasivelor, cerințele creditorilor vor putea fi satisfăcute parțial [8, p. 376]. Nu sîntem de acord pe deplin cu opinia acestor autori, în fapt insolvabilitatea fiind asociată, ca conținut, cu insolvența. Or, în aserțiunea noastră, insolvența prezumă o situație de drept comercial, iar insolvabilitatea implică mijloace de drept civil. Adică, insolvabilitatea ca stare este inițiată și decurge printr-un proces judiciar. Atîta timp cît procesul vizat nu se inițiază, poate fi vorba despre insolvență, dar nu despre insolvabilitate. Insolvabilitatea presupune nu numai situația financiară a debitorului caracterizată prin incapacitatea de a a-și onora obligațiile de plată, ci și constatarea acestei situații prin act judecătoresc de dispoziție [6].

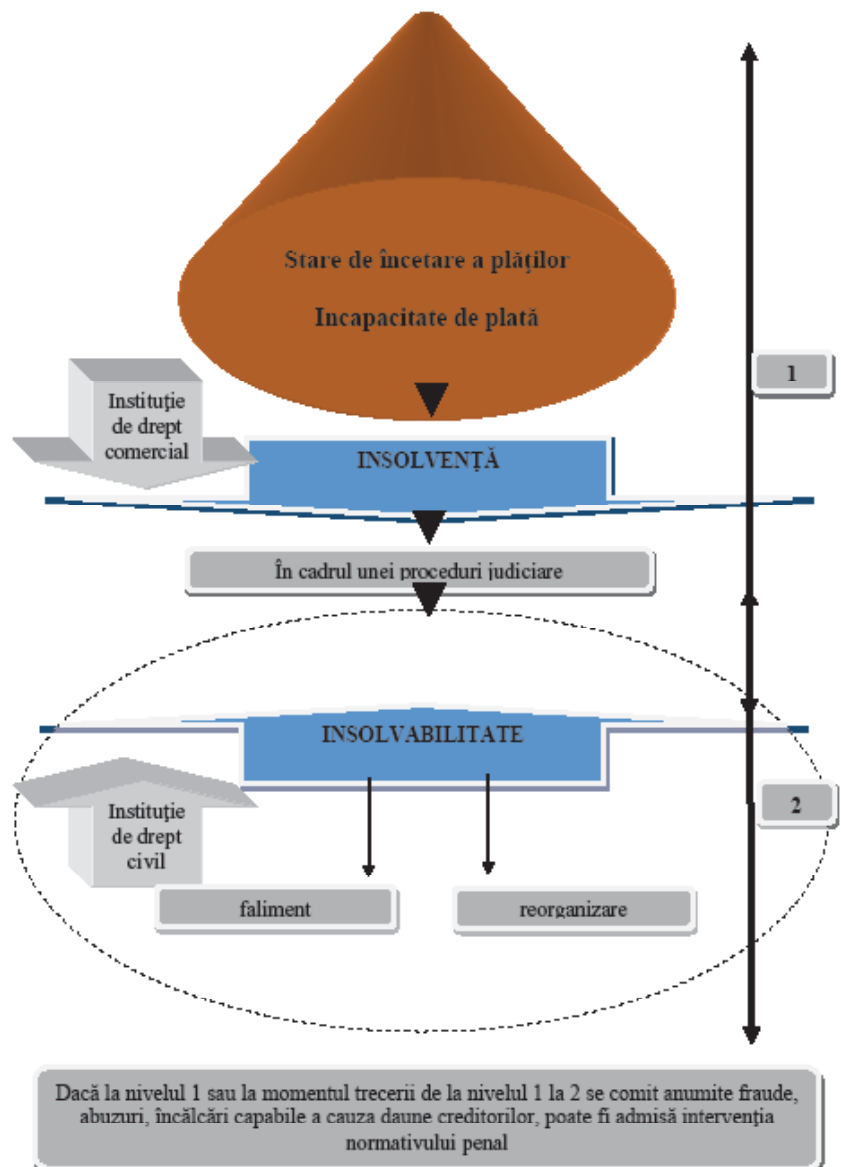
Așadar, pentru prezența insolvabilității, care oferă temei pentru inițierea procesului concursual, poate fi identificată una dintre cele două premise: *insuficiența patrimonială* (stabilirea depășirii activelor de către pasive) ori *incapacitatea de plată* (depășirea presupusă a activelor de pasive).

R. Petrescu definește insolvabilitatea ca o stare de fapt a patrimoniului și care constă în neputința de a efectua plăți și de a-și achita datoriile ajunse la scadență. În fapt, încetarea de plăți este o condiție de fond rezultată din imposibilitatea de

plată a datoriilor [7, p. 47-48].

Astfel, conform art. 2 al Legii cu privire la insolvabilitate nr. 149/2012, *insolvabilitatea* constituie o situație financiară a debitorului caracterizată prin incapacitatea de a-și onora obligațiile de plată, constatată prin act judecătoresc de dispoziție [6]. *Procedura falimentului* invocă procedura de insolvabilitate concursuală colectivă și egalitară, care se aplică debitorului în vederea lichidării patrimoniului acestuia pentru acoperirea pasivului [6]. În fapt, Legea nr. 149/2012 face distincție (art. 60 alin. (6)) între: *procedura de insolvabilitate*, *procedura falimentului*, *procedura de restruc-*

turare. V. Palamarciuc, operînd cu textul reglementărilor referitoare la instituția insolvabilității, remarcă faptul că procedurile procesului de insolvabilitate sînt următoarele: *procedura falimentului* și *procedura de restructurare* [9, p. 21-22]. Sîntem de acord pe deplin cu acest ultim punct de vedere. Or, de altfel, anume ca urmare a insolvabilității – efect al insolvenței –, care are ca premisă incapacitatea de plată (inclusiv starea de încetare a plăților), intervine procedura de faliment sau procedura de restructurare, dar nu procedura de insolvabilitate este în curs paralel cu procedura de faliment ori procedura de restructurare.

În context, în opinia noastră, se constată că nu oricare insolabilitate prezumă o premisă pentru existența infracțiunii (insolabilitatea neavînd legătură cu sistemul normativului penal), dar în cazul în care se pune în mișcare o acțiune penală privind insolabilitatea, atunci instituția insolabilității urmează a fi examinată, în anumite cazuri, în calitate de situație-premisă – semn preexistent al infracțiunii (*a se vedea schema*). Or, după cum rezultă din art. 248 alin. (2) al Legii insolabilității nr. 149/2012, aplicarea stării de insolabilitate nu exclude aplicarea față de debitor a unor sancțiuni contravenționale sau **pedepse penale** pentru fapte ce constituie contravenții sau infracțiuni [6].

Noțiunea de insolabilitate are conotații diferite și dacă se examinează de la materia civilă la cea comercială (în fapt este invocată corelația dintre insolvență și insolabilitate). Astfel, în materie civilă, starea de insolabilitate a unui debitor care nu este comerciant mai poartă și denumirea de *deconfitură* [2, p. 4].

Insolabilitatea este caracterizată de două stări (existența cumulativă a două condiții [8, p. 376]): *starea de fapt* și *starea de drept*. Starea de fapt presupune imposibilitatea onorării obligațiilor ajunse la scadență, care poate fi reprezentată printr-o insuficiență a lichidităților, o absență a fondurilor bănești necesare plății obligațiilor scadente. Ca stare de drept, prin insolabilitate se subînțelege procesul judiciar care se intentează împotriva societății comerciale incapabile de a-și onora obligațiile ajunse la scadență și care se desfășoară sub supravegherea și controlul instanței de judecată [8, p. 376].

În context, tranzacția, care poate fi încheiată la orice stadiu de examinare a procesului de insolabilitate de către participanții la proces intervine ca o instituție reglementată de C. pr. civ. al RM și care tre-

buie să conțină dispoziții cu privire la modul și termenele de achitare a creanțelor validate. Confirmarea de către instanța de insolabilitate a tranzacției constituie temei pentru încetarea procesului de insolabilitate [9, p. 23].

Instituția juridică a **falimentului** se originează în dreptul roman, după cum menționează M. Costin și A. Miff, sub denumirea de *venditio bonorum* – procedură de executare silită a debitorului care nu și îndeplinea obligațiile asumate [5, p. 7].

Venditio bonorum era caracterizată prin două faze: *mission in bona* (instalarea creditorilor în patrimoniul debitorului, pentru a exercita supravegherea acestuia și nu în mod necesar pentru a-l deposeda) și numirea unui *magister bonorum* (ales numai de creditorii, cu sarcina de a trece la lichidarea averii debitorului) [5, p. 9-10].

În fapt, M. Costin și A. Miff, precum și alți autori (N. Roșca), determină că etimologia termenului *faliment* indică proveniența acestuia din limba latină, de la cuvîntul *fallo-fallere*, tradus prin *a lipsi*, *a scăpa* – în sensul că falitul nu-și îndeplinește obligația de a plăti creditorilor săi, dar avînd totodată și sensul în latină de *a înșela* [4, p. 7; 5, p. 31-32].

V. Pașca subliniază că dacă la origine falimentul a fost perceput ca o înșelăciune în dauna creditorilor comerciantului, mai tîrziu s-a făcut distincție între falimentul *neculpabil*, datorat unor cauze subiective sau riscului normal al activității comerciale, și falimentul *fraudulos, culpabil*, datorat malversațiunilor comerciantului, modului risipitor în care și-a administrat fondul de comerț [1, p. 4].

În opinia noastră, falimentul nu poate fi asociat, ca conținut, cu încetarea plăților, ultima fiind conturată doar ca premisă a celei dintâi, dar nicidecum într-un mod obligatoriu. Cu adevărat, simplul refuz al unei plăți, pe care debito-

rul de bună-credință l-a considerat întemeiat, nu putea și nici nu poate constitui o probă suficientă de încetare a plăților; cu alte cuvinte, pentru a fi declarat în faliment, comerciantul trebuie să fi comis fapte sau acte din care să rezulte că va fi incapabil să-și onoreze datoriile [5, p. 58]. Termenul a fost preluat în limba italiană sub denumirea de *fallere*, în sensul de *a greși*, *a înceta* o plată și denumirea *falimento* (în germană – *falliment*) [10, p. 365], care se traduce prin *faliment, eroare, greșeală* și chiar *înșelăciune*. Comerciantul în stare de încetare de plăți a fost numit *falito* în limba italiană, termen preluat în limba română sub denumirea de *falit* (persoană care se află în stare de faliment; om insolubil; care se află într-o situație dezastruoasă, care a suferit un eșec total [10, p. 365]), în limba franceză se numește *failli*, în limba spaniolă – *fallido*, iar în engleză – *fallure* și *bunkrupcy*. Terminologia are însă același sens: desemnează falimentul – instituție juridică ce reglementează modalitatea de executare silită a bunurilor debitorului comerciant aflat în stare de încetare a plăților. Adică, de regulă, starea de fapt în care se găsește comerciantul care a încetat plățile pentru datoriile sale comerciale este denumită *faliment*. Prin același termen este desemnată starea juridică a comerciantului împotriva căruia s-a pronunțat o sentință declarativă de faliment.

În acest sens, *falimentul* prezumă o stare a unui comerciant care se află în încetare de plăți, constată printr-o hotărâre judecătorească, iar prin *a da faliment* se presupune a nu-și mai putea face plățile (în calitate de comerciant, industriaș etc.); a da greș, a nu reuși într-o acțiune, a se prăbuși [10, p. 365].

R. Petrescu menționează că, în vorbirea curentă, cuvîntul *faliment* evocă un insucces, o nereușită, un fiasco sau un eșec. În aspect tehnico-juridic însă, această abordare obține o altă coloratură. În acest ultim con-

text, termenul de faliment, menționează autorul citat, exprimă starea de fapt în care se află o persoană determinată, respectiv un comerciant, care, din cauza greșelilor – intenționate sau neintenționate – săvârșite în exercitarea profesiei sale nu mai poate onora, la scadență, obligațiile asumate. Nu este exclus, în acest sens, posibilitatea ca această stare de fapt să provină din acte de fraudă sau de înșelăciune [7, p. 11].

Falimentul este considerat și o organizare judecătorească a apărării în comun a intereselor tuturor creditorilor contra debitorului lor comun, aflat în încetare de plăți și, prin aceasta, o măsură legală de protecție a creditului. Doctrina de specialitate, în definirea semnificației acestui concept, relevă caracterul de procedură de executare silită unitară, colectivă, concursuală și egalitară asupra bunurilor debitorului comun a mai multor creditori, destinată satisfacerii intereselor acestora, starea sau situația unui comerciant supus acestei proceduri fiind caracterizată prin încetarea plăților sau insolvență. Adică, conchide V. Pașca, falimentul apare astfel ca un fenomen cu rol regulator într-o economie de piață sănătoasă, eliminând blocajele economice. Procedura comercială a falimentului este o procedură colectivă, concursuală, unică și unitară, cu rol de apărare colectivă a creditorilor față de insolvența comerciantului [1, p. 4].

C. Bălescu consideră falimentul ca o organizare legală și procedura-lă a apărării colective a creditorilor în fața insolvenței comerciantului (Bonelli), avînd drept scop lichidarea întreprinderii, distribuirea produsului lichidării în chip perfect egalitar între creditori și sancționarea debitorului culpabil, în vederea satisfacerii ordinii publice. M. Costin și A. Miff consemnează că anume această definiție remarcă asupra naturii duble a instituției juridice: de ordine publică și de interes privat [5, p. 35].

În context, considerăm că falimentul este privit ca o modalitate de lichidare a pasivului, fără a exclude însă comiterea, de către comerciantul persoană fizică sau de organele de conducere ale persoanei juridice, a unor elemente componente ale infracțiunii de *bancrută frauduloasă*. Actuala procedură a falimentului a devenit o procedură de plată a datoriilor, prin reorganizare și redresare, renunțînd la caracterul punitiv. Falimentul, conchide R. Petrescu, este considerat ca o *ultima ratio* [7, p. 80].

Definiția falimentului permite a evidenția și unele caractere ale procedurii de faliment în sens restrîns, în particular: *caracterul judiciar*, *caracterul unitar* [4, p. 136], *caracterul colectiv (concursual)* [4, p. 9]. În viziunea autorilor M. Costin și A. Miff, specificitatea falimentului decurge dintr-o listă de caractere mult mai extinsă, și anume: *caracterul concursual*, *caracterul colectiv (au fost redat anterior – n.a.)*, *caracterul egalitar* (falimentul mijlocește interesele tuturor creditorilor falitului deodată și împreună, în cadrul unei proceduri unice), *caracterul unitar (a fost redat anterior – n.a.)*; *caracterul profesionalității* (o trăsătură importantă și specifică, care decurge din cel puțin două aspecte: 1) subiectul pasiv al procedurii putea fi numai comerciantul care a dobîndit această calitate potrivit legii, fiind excluși debitorii civili și ceilalți profesioniști care exercitau cu titlu profesional activități ce nu erau comerciale; 2) numai creditorii comerciali puteau provoca declararea falimentului debitorului lor, fiind exceptați creditorii cu creanțe civile sau de altă natură decît cea comercială); *caracterul executoriu* [5, p. 36-39].

Autorii N. Roșca și S. Baieș indică la caracterul judiciar, caracterul unitar și caracterul colectiv (concursual) în calitate de caractere ale procedurii de insolvență [8, p. 377-378]. Sîntem de acord

anume cu acest ultim fapt, caracterele vizate fiind incidente procedurii de insolvență, și nu falimentului. Deși, în anumite cazuri prevăzute de legislația în vigoare, procedura falimentului poate fi inițiată concomitent cu procedura insolvenței (procedura simplificată a falimentului).

Concluzionînd asupra celor consemnate anterior, stabilim faptul că semnificația juridică a conceptului de *faliment* a fost abordată în doctrina juridică de specialitate sub mai multe ipostaze: procedură prin care toate bunurile unei persoane insolvable sînt transformate în lichidități, rezultatul urmînd a fi distribuit între creditorii acesteia; procedură exercitată de tribunale, în condițiile legii, privind activele și afacerile unui debitor insolubil; totalitate a normelor de drept substanțial și de drept procedural prin care se organizează apărarea în comun a creditorilor unui comerciant în încetarea de plăți, în scopul de a lichida patrimoniul acestuia și de a repartiza în ei ceea ce va rezulta – bineînțeles pînă la concurența creanțelor lor; procedură de executare silită, avînd caracter unitar, colectiv, concursual și egalitar, care vizează toate bunurile debitorului comun al mai multor creditori și este menită să dea satisfacție intereselor fiecăruia dintre aceștia împotriva comerciantului care se află în imposibilitate de a rambursa creditele primite; procedură de executare silită aplicabilă comercianților care se găsesc în încetare de plăți pentru datorii comerciale, cu scopul de a lichida avutul acestora, pentru satisfacerea, în mod egalitar, a tuturor creditorilor lor; formulare sintetică, organizare legală și procedurală a apărării în comun a creditorilor față de insolvența comerciantului; instituție juridică reglementată de lege cu scopul de a asigura administrarea și lichidarea societății comerciale, în interesul creditorilor comuni ai patrimoniului acesteia, atunci cînd se află în imposibilitate

de a-și plăti datoriile asumate în legătură cu actele de comerț pe care le-a încheiat [5, p. 6-8].

În opinia autorului N. Anderson, falimentul urmează a fi identificat, definitiv, și prin cauzarea intenționată ori imprudentă de către debitorul insolubil a daunelor creditorilor pe calea micșorării ori tăinerii patrimoniului. În context, falimentul este perceput ca fiind o latură penală a acelei relații civile, care este denumită *insolvabilitate*. Ea nu constituie un reper permanent și necesar al celei din urmă, dar o realitate întâmplătoare [11, p. 460]. Operînd însă cu modul de reglementare a relațiilor sociale din domeniul insolabilității pe cale penală conform C. pen. al RM, stabilim că legiuitorul nu se detașează de efectul falimentului – ca formă de incidență infracțională, prevenția fiind lansată la o etapă mai timpurie – cea a insolabilității.

Ca urmare, noțiunea de *insolvabilitate* este strâns legată de noțiunea de *faliment*. În unele legislații, acestea sînt considerate sinonime, în altele prin insolabilitate se înțelege ceea ce alții înțeleg prin faliment, deși este preferată folosirea unei singure noțiuni [11, p. 280]. Există însă și legislații care fac distincție între aceste două categorii juridice, considerînd insolabilitatea o stare de fapt a debitorului insolubil, iar falimentul – o stare de drept, adică o insolabilitate constatată de către instanța de judecată. În context, în opinia noastră, această legătură se desprinde la limitele categoriilor juridice de insolabilitate și insolvență.

Totuși, la nivelul abordărilor desfășurate, constatăm necesitatea de a plasa și a lăsa noțiunile proprii diferitor ramuri de drept în formă neschimbată, iar ca proces – și neincidentă materiei de drept penal. Or, nu poate fi considerată corectă abordarea insolabilității ca instituție de drept civil, ca proces prevăzut de legislația civilă, și în același timp ca infracțiune. Instituția

insolabilității nu are nimic comun cu sistemul de fapte de natură penală. Or, numai anumite încălcări admise în acest proces al insolabilității pot deveni incidente naturii infracțiunii. Aceste ultime rațiuni determină necesitatea de a valorifica instituția infracțiunii a) nu prin intermediul categoriei juridice civile (insolabilitate), b) nu prin intermediul unor efecte ale procedurii de insolabilitate (faliment); c) nu prin intermediul conceptului comercial de insolvență, ci prin intermediul unor noțiuni care să specifice încălcările în limitele acestor proceduri. În fapt, în aserțiunea noastră, este posibil uzul termenului de *bancrută*.

V. Pașca accentuează că în limba română cuvîntul *bancrută* a pătruns din limba franceză, fiind echivalentul cuvîntului *vanqueroute*, care are semnificația unui faliment al unui comerciant, ocazionat de culpa sa și pedepsit de lege [1, p. 8]. Conform interpretărilor textuale, bancruta semnifică *a da faliment* (din limba germană – *bankrottieren*) [10, p. 84], din italiană – *bancarotta*, din limba franceză – *banqueroute*), [12] faliment însoțit de nereguli financiare făcute în dauna creditorilor, situație a unui comerciant falit, vinovat de rea administrare sau de fraudă, situație de insolabilitate a unei firme (întreprinderi), faliment al unei firme vinovate de agravarea situației creditorilor, stare a unui debitor care nu-și poate plăti datoriile sau nu-și poate respecta angajamentele (bancrută frauduloasă – bancrută datorată unei gestionări incorecte) [12].

În interpretările textuale cu elemente de analiză economică și juridică, bancruta este definită ca o stare a unui debitor care nu-și poate plăti datoriile sau nu-și poate respecta angajamentele; stare de încetare a plăților din vina debitorului, declarată de tribunal. În această situație se află persoanele fizice sau juridice care efectuează fapte de comerț și cărora li se constată **nere-**

guli financiare, acte de neglijență sau imprudență, acte de fraudă în dauna creditorului și declarate de către instanța de judecată competentă ca fiind insolubile, neputînd să-și onoreze plățile la scadență [13]. Bancruta atrage asupra acestuia în mod automat falimentul, cu toate consecințele aferente (există două tipuri de bancrută: bancrută frauduloasă și bancrută simplă).

Conform Codului comercial român, care incrimina atît bancruta simplă, cît și cea frauduloasă, se indica că pentru existența infracțiunii de bancrută simplă se cerea ca încetarea plăților să fi fost precedată, însoțită sau urmată de unele acțiuni sau inacțiuni imputabile comerciantului, fără ca între acestea și încetarea plăților să fi fost neapărat un raport de cauzalitate. Ele confereau, însă, caracter infracțional falimentului (încetării plăților), deoarece relevau o culpă în producerea falimentului ori erau vădit săvîrșite în dauna creditorilor [1, p. 18]. Deși, în acest ultim sens, în opinia noastră, se impune stabilirea concomitentă atît a unor daune cauzate creditorilor, cît și intenționalitatea (dar nu simpla culpă) de comitere a unor fapte aflate în raport de cauzalitate cu aceste urmări prejudiciabile. Bancruta frauduloasă apărea în calitate de formă agravantă a infracțiunii de bancrută simplă, elementul de agravare fiind intenția frauduloasă (*animus fraudandi*) [1, p. 25]. Sub aspectul laturii obiective, condiția *sine qua non* a existenței infracțiunii de bancrută frauduloasă era identificarea stării de încetare a plăților, aceasta fiind însoțită de anumite manopere frauduloase [1, p. 25-26].

Avînd în vedere cele analizate, sub aspect de drept civil și comercial, precum și din perspectiva interpretărilor normative și textuale, infracțiunea prevăzută de art. 253 C. pen. al RM urmează a fi redenumită din *insolvabilitate* în *bancrută*. Bancruta prevede încălcările admise în proces de insolabilita-

te. Cu titlu de opinie, este necesară incriminarea doar a bancrutei frauduloase, care este admisă prin faptele intenționate și ilegale ale creditorilor, precum și prin fraudă admisă de către aceștia (care nu poate fi decât intenționată). În acest sens, deși ar fi existentă deosebirea între o bancrută simplă și o bancrută frauduloasă, aceasta nu ar fi necesară, luând în calcul gradul prejudiciabil al infracțiunii, incriminarea pe cale penală a faptelor de bancrută simplă. Argumentele noastre sînt justificate și din realitatea și necesitatea luării în vedere a faptului că insolvabilitatea, care în textul art. 252 și 253 C. pen. al RM apare ca un sistem de acțiuni (inacțiuni) aflate în raport de cauzalitate cu daunele cauzate creditorilor, în alte situații insolvabilitatea este determinată ca o urmare imediată (consecință prejudiciabilă) a infracțiunii (se pune în evidență art. 239 alin. (2) lit. b), art. 245⁵ alin. (2), art. 245⁷ alin. (2) C, art. 245⁸ alin. (2), art. 245⁹ alin. (2) din C. pen. al RM. Or, nu considerăm că același termen, care nu este de natură penală, poate și trebuie în dreptul penal să fie interpretat ca diferite semne ale componenței de infracțiune: element material ori urmare imediată (consecință prejudiciabilă) a infracțiunii.

Concluzii:

1. Insolvența prezumă o situație de drept comercial, iar insolvabilitatea implică mijloace de drept civil.

2. Nu oricare insolvabilitate prezumă o premisă pentru existența infracțiunii (insolvabilitatea neavînd legătură cu sistemul normativului penal), dar în cazul în care se pune în mișcare o acțiune penală privind insolvabilitatea intenționată, instituția insolvabilității urmează a fi examinată în calitate de situație-premisă – semn preexistent al infracțiunii.

3. Falimentul nu poate fi asociat, ca conținut, cu încetarea plăților,

ultima fiind conturată doar ca premisă a celei dintîi, dar nicidecum într-un mod obligatoriu.

4. Există legislații care determină insolvabilitatea ca o stare de fapt a debitorului insolubil, iar falimentul – ca o stare de drept, adică o insolvabilitate constatată de către instanța de judecată. În opinia noastră, această legătură se desprinde la limitele categoriilor juridice de insolvabilitate și insolvență.

5. Este necesar de a valorifica instituția infracțiunii nu prin intermediul categoriei juridice civile (insolvabilitate), nu prin intermediul unor efecte ale procedurii de insolvabilitate (faliment), nu prin intermediul conceputului comercial de insolvență, ci prin intermediul unor noțiuni care să specifice încălcările în limitele acestor proceduri. În fapt, în aserțiunea noastră, este posibil uzul termenului de *bancrută*.

6. Deși ar exista o deosebire între o bancrută simplă și o bancrută frauduloasă, acestanu ar fi necesară, luând în considerație gradul prejudiciabil al infracțiunii, incriminarea pe cale penală a faptelor de bancrută simplă.

Referințe bibliografice

1. Pașca V. Bancruta frauduloasă. Comentarii de practică judiciară. București: Lumina Lex, 2000, 103 p.
2. Schiau I. Regimul juridic al insolvenței comerciale. București: Editura All Beck, 2001, 576 p.
3. Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. Москва: Статут, 2000. 477 p.
4. Roșca N. Instituția falimentului în legislația Republicii Moldova. Chișinău: Centrul de studiere și propagare a dreptului privat, 2001, 172 p.
5. Costin M., Miff A. Falimentul. Evoluție și actualitate. București: Lumina Lex, 2000, 383 p.
6. Legea insolvabilității, nr. 149

din 29 iunie 2012., În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 193-197/663 din 14 septembrie 2012.

7. Petrescu R. De la faliment la reorganizare judiciară. Procedura reorganizării judiciare și a falimentului. București: Editura Oscar Print, 2001, 159 p.

8. Roșca N., Baieș S. Dreptul afacerilor. Vol. I. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2004, 456 p.

9. Palamarciuc V. Noi reglementări în cadrul procedurii de insolvabilitate. În: Avocatul poporului, 2012, nr. 11-12, p. 21-23.

10. Dicționar explicativ al limbii române. Ediția a II-a. Conducătorul lucrării: I. Coteanu. București: Univers enciclopedic, 1998, 1192 p.

11. Anderson Neil. Inovation and change in organizations. Rontladge, 1995.

12. Ce înseamnă „bancruta”. Bancruta în DEX. <http://www.ce-inseamna.ro/cuv%C3%A2ntul/bancruta>.

13. Dicționar juridic. http://www.rubinian.com/dictionar_detalii.php?id=182.

Recenzent:

Viorel V. BERLIBA,
doctor habilitat în drept,
conferențiar universitar

REGIMUL JURIDIC AL FRONTIEREI DE STAT DIN PERSPECTIVA PROTECȚIEI JURIDICO-PENALE

Marin MEGHEREA,
doctorand ULIM
Sergiu CIOBANU,
doctorand ICJP al AȘM

SUMMARY

In the current development of Moldova, in particular highlighting the country's geographical, social relations aimed at the state border become more evident and their protection provides power efficiency of national and international security system (regional). Namely the state border incidents and social relations and conclusive constitutes a principle which highlights the Moldovan statehood.

Keywords: sovereignty, territory, border legal system, legal regime of the state border legal, regime of customs, border, border state, customs border

REZUMAT

În perioada actuală de dezvoltare a Republicii Moldova, în mod particular punând în evidență așezarea geografică a țării, relațiile sociale care vizează frontiera de stat devin mult mai evidente, iar eficiența protecției acestora oferă putere sistemului de securitate națională și internațională (regională). Or, anume frontiera de stat și relațiile sociale incidente și concludente constituie un element principal care pune în evidență statalitatea Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: suveranitate, teritoriu, regim juridic al frontierei, regim juridic al frontierei de stat, regim juridic al frontierei vamale, frontieră, frontieră de stat, frontieră vamală

Introducere. În contextul europenizării și globalizării relațiilor sociale, precum și al liberalizării regimului de vize cu Uniunea Europeană, infraționalitatea care afectează regimul frontierei în ansamblu, precum și în particular regimul frontierei de stat, este în creștere. În acest sens, configurarea unui sistem eficient de combatere a acestor fapte prejudiciabile pe cale penală a devenit iminentă, avându-se în vedere practica europeană și cea internațională în domeniu.

Rezultate și discuții. Istoria dezvoltării omenirii reprezintă un proces continuu de autoidentificare a diferitor națiuni, popoare, etnii și lupta acestora pentru conturarea unui semn principal al acestei autodeterminări – recunoașterea juridică internațională a drepturilor suverane asupra teritoriului și sfera de autoritate în limitele acestora de teritoriu, ape, mediu aerian. Un atribut indispensabil al autodeterminării, suveranității statului din timpuri străvechi a fost și rămîne a fi frontiera de stat.

Cu adevărat, în perioada unor modificări radicale cu caracter politic, social-economic și de altă natură care au loc în lume, pentru

evaluarea gradului de protecție a intereselor persoanei, societății și statului în spațiul de frontieră este necesar de a releva gradul de determinare a statutului juridic al unor noi participanți, elaborarea unor baze constituționale ale protecției lor, determinarea participanților la relațiile juridice în sfera protecției frontierei de stat.

În opinia autorilor N. Osmochescu și M. Mereuță, regimul juridic al frontierelor comunitare cuprinde un ansamblu de norme adoptate, care conțin reglementări privind vizele, azilul, migrația, cooperarea în domeniile justiției și afacerilor interne, combaterea terorismului și a infraționalității transfrontaliere, intrarea și ieșirea cetățenilor statelor-membre sau din terțe state de pe teritoriul Uniunii Europene, prin trecerea frontierelor *externe* și *interne*, a mijloacelor de transport, mărfurilor și altor bunuri, precum și modalități comune de efectuare a controalelor la trecerea frontierelor [1, p. 14].

Acest regim este important pentru identificare și interpretare, mai cu seamă avînd în vedere faptul că acesta se înscrie în limitele situației-premisă a infraționalilor care

afectează regimul frontierei de stat. Prin intermediul regimului frontierei de stat se valorifică categoria juridică de securitate a frontierei (securitatea la frontieră poate fi definită ca o stare de protecție a frontierei de stat, a intereselor vitale ale omului, societății și statului contra unor amenințări, pericole și riscuri potențiale și reale cu caracter intern și extern asupra regimului juridic al frontierei [2, p. 96]), în particular prin perfecționarea continuă a unor instrumente juridice și mijloace specifice de prevenire și combatere a infraționalilor ce afectează în mod nemijlocit ori adiacent relațiile sociale vizînd regimul juridic al frontierei de stat. Devine iminentă și legătura conceptuală dintre libertatea de circulație și securitate la frontieră. Or frontiera constituie:

- un atribut inerent al fiecărui stat,
- un instrument ce stabilește limitele teritoriului de stat, precum și
- un mijloc care asigură prevenirea pătrunderii ilegale a mărfurilor și a persoanelor străine pe teritoriul țării [3, p. 15].

În acest sens, este important a se menționa că nu frontiera devine externă și internă, ci regimul fron-

tierii poate avea caracter extern și intern. După cum se menționează în literatura de specialitate a României, „frontiera de stat a României poate avea regim de frontieră internă sau frontieră externă. Regimul de frontieră internă se poate stabili pentru toate acțiunile de trecere a frontierei de stat sau numai pentru o parte dintre ele” [4, p. 33].

În calitatea ei de atribut, instrument și mijloc, frontiera urmează a fi supusă unei securizări. Această securizare se manifestă ca un sistem de măsuri și acte desfășurate în vederea asigurării frontierei, respectării cadrului normativ în vigoare etc. Deci, în calitate de situație, cerință, premisă a acestei securizări intervine necesitatea și realitatea adoptării unui cadru normativ pertinent, capabil a pune la dispoziție elemente de securizare viabile și eficiente. Și dacă, constată autorul I. Colenov, procesul de securizare nu este finit, ci se perfecționează permanent [3, p. 15], considerăm că și situația-premisă posedă caracter permanent de ajustare. Or, cadrul normativ și procedeele de securizare, pe de o parte, și infracționalitatea transfrontalieră, privită prin variatele modalități faptice de manifestare, pe de altă parte, sînt în relație de condiționare reciprocă.

Codul penal al R. Moldova pune în evidență uzuală termenul *frontieră/frontiere* în mai multe contexte:

- ca o categorie generică de *frontieră/frontiere*;
- ca o categorie de *frontieră vamală*;
- ca o categorie de *frontieră de stat*.

Efectul prejudicierii relațiilor sociale care vizează protecția acestor categorii juridice poate determina, în opinia noastră, diferite forme și conținut diferit al obiectului juridic special, spre care sînt orientate anumite categorii de fapte infracționale, precum și care anume fapte pot fi determinate în calitate de elemente materiale ale

infracțiunii/infracțiunilor într-un context ori altul.

Potrivit art. 120 C. pen. al RM, „prin teritoriu al Republicii Moldova și teritoriu al țării se înțelege:

- întinderea de pămînt cuprinsă între frontierele Republicii Moldova,
- apele cuprinse între frontierele Republicii Moldova,
- cu subsolul ei,
- cu spațiul ei aerian” [5].

Conform art. 8 alin. (2) C. pen. al României, prin teritoriul României se înțelege întinderea de pămînt, marea teritorială și apele cu solul, subsolul și spațiul aerian, cuprinse între frontierele de stat [6, p. 111].

În opinia noastră, avînd în vedere faptul că art. 120 C. pen. al RM, la definirea *teritoriului*, operează cu sintagma de „frontieră a Republicii Moldova”, este justificată neutilizarea specificării „de stat” a acestei frontiere. Acest lucru nu este însă pertinent și în sensul art. 248 C. pen. al RM, cînd legiuitorul admite operarea cu termenul de *frontieră* în sensul *frontierei vamale*. În cazul prejudicierii relațiilor sociale care vizează frontiera vamală poate fi vorba despre o infracțiune vamală, afectîndu-se și regimul juridic al frontierei de stat. Însă, devine evidentă delimitarea categoriilor juridice de frontieră vamală și frontieră de stat în baza orientărilor definitorii spre anumite categorii care trec/trecute peste această frontieră (*a se vedea schemele 1 și 2*).

Frontiera de stat a Republicii Moldova, perimetrul zonelor libere și al antrepozitelor vamale constituie frontiera vamală a Republicii Moldova. Frontiera de stat stabilește limitele spațiale de acțiune a suveranității de stat a țării noastre. Lungimea totală a frontierei de stat este de 1906 km, dintre care pe uscat 955 km, iar pe apă – 951 km. Frontiera de stat cu România cuprinde un sector de 684 km, iar cel cu Ucraina are 1222 km [7].

Potrivit interpretărilor textuale, frontiera este „linia naturală sau convențională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă care nu fac parte din teritoriul său: graniță, hotar” [8, p. 401].

Acest subiect este reglementat prin legislația internă a fiecărui stat. Astfel, art. 3 alin. (2) al Constituției Republicii Moldova prevede că „frontierele țării sînt consfințite prin lege organică, respectîndu-se principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional”. În acest context, a fost adoptată *Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova* nr. 108-XIII din 17 mai 1994 [9]. În ipoteza reglementărilor adoptate, frontiera de stat presupune linia ce desparte pe uscat și pe apă teritoriul Republicii Moldova de teritoriile statelor vecine, iar în plan vertical delimitează spațiul aerian și subsolul Republicii Moldova de spațiul aerian și subsolul statelor vecine. Frontiera de stat stabilește limitele spațiale de acțiune a suveranității de stat a Moldovei. Frontiera de stat se stabilește în tratatele încheiate de Republica Moldova cu statele vecine în baza totalurilor activității comisiilor bilaterale de demarcare. Frontiera se marchează pe teren cu semne de frontieră clar vizibile [9].

În literatura de specialitate se determină că noțiunea de *frontiere de stat*, logic, are în viziunea fiecărui stat și a legislației acestuia același înțeles, nu numai de gen, ci chiar de specie, cuprinzînd același grup de obiecte și relații cu însușiri esențiale comune [10, p. 113].

L. V. Lefterache menționează că frontiera de stat a României delimitează teritoriul statului român de teritoriul fiecăruia dintre statele vecine și marea teritorială a României de zona contiguă. În plan vertical, frontiera de stat delimitează spațiul aerian și subsolul statului român de spațiul aerian și subsolul fiecăruia dintre statele vecine [4, p. 33].

I. Deleanu definește frontierele ca fiind „liniile reale sau imaginare trasate între diferite puncte din globul pământesc pentru a delimita teritoriul unui stat” [11, p. 45] (G. Antoniu, C. Bulai etc. definesc frontiera de stat ca fiind „linia reală sau imaginară care trece, în linie dreaptă, de la un semn de frontieră la altul ori acela unde frontiera nu este marcată în teren cu semne de frontieră, de la un punct de coordonare la altul” [6, p. 111]), făcându-se delimitare între:

- a) frontiere terestre;
- b) frontiere maritime;
- c) frontiere aeriene;
- d) frontiere fluviale.

Cu adevărat, dreptul internațional contemporan nu cunoaște reguli aplicabile tuturor statelor în materia delimitării frontierelor. Or, în acest sens, devine incident obiectul unor convenții încheiate între statele riverane.

Cu alte cuvinte, teritoriul țării fiind constituit din întinderea de pământ (solul), adică suprafața terestră cuprinsă între frontierele politico-geografice ale țării, limitele acestei suprafețe terestre sînt cele stabilite prin convențiile de frontieră cu fiecare stat vecin. Ele sînt marcate prin semne de frontieră (borne, movile de pământ ori alte semne convenționale) [6, p. 111].

Frontierele terestre pot fi: *ortografice* (trasate cu ajutorul formelor de relief) și *geometrice* (trasate cu ajutorul unor meridiane sau paralele geografice).

Delimitarea mării teritoriale și a zonelor maritime cu regim special se realizează fie prin manifestarea de voință a statului respectiv, fie prin convenții internaționale încheiate de către statele interesate.

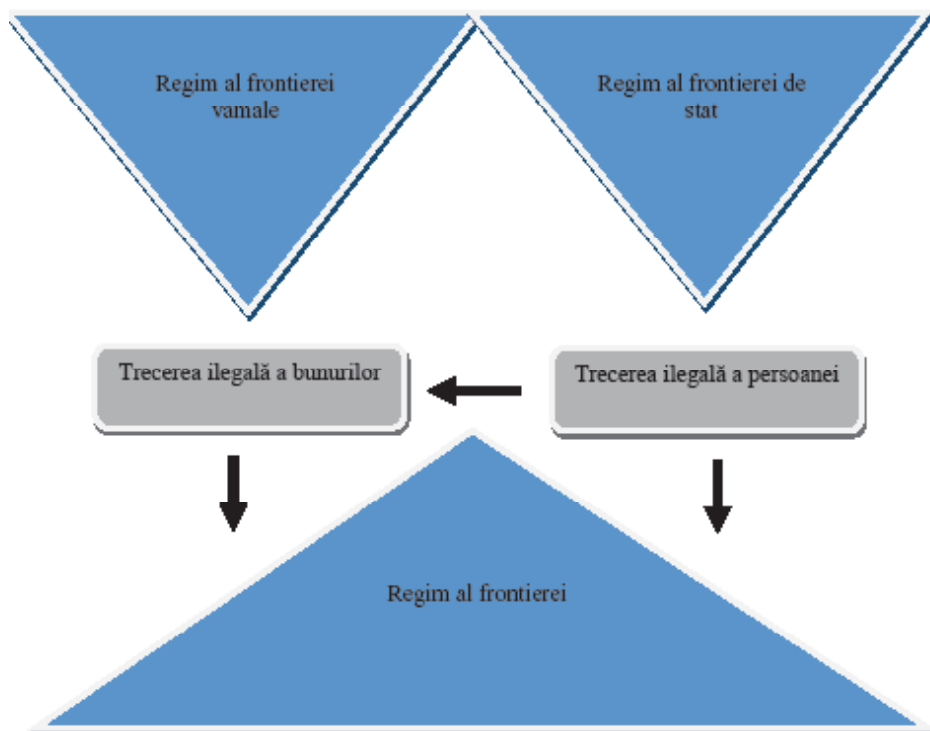
În opinia autorului T. Drăganu, frontierele fluviale sau apele de frontieră pot fi divizate în: ape curgătoare (fluvii,

rîuri sau pâraie); ape stătătoare (lacuri, bălți, mlaștini); golfuri închise [12, p. 191]. În cazul apelor curgătoare, delimitarea frontierei are loc, de regulă, fie ținându-se seama de linia meridiană (linia stabilită la mijlocul distanței dintre cele două maluri), fie de așa-numitul *talveg* (linia care se obține prin unirea punctelor unde apa este cea mai adîncă).

Altfel este cazul referitor la fluviile internaționale, adică cele care traversează sau separă teritoriile a două sau a mai multor state și sînt navigabile pînă la vărsarea lor în mare. Se consideră că fiecare stat riveran este suveran asupra porțiunii din fluviul respectiv, care îi traversează teritoriul. Dacă fluviul internațional formează frontiere între două state, suveranitatea fiecărui stat se extinde pînă la linia talvegului. În cazul apelor stătătoare, frontiera este reprezentată, de regulă, de o linie dreaptă care unește punctele de frontieră opuse de la malurile celor două state riverane.

Referitor la coloana de aer care intră în componența teritoriului, aceasta ajunge, convențional, la limita inferioară a spațiului cosmic. Adică, spațiul aerian național reprezintă coloana de aer situată deasupra teritoriului de suveranitate a țării (coloana de aer care se întinde deasupra teritoriului cuprins între frontierele interioare și ale mării teritoriale – așa-numita *atmosfera teritorială* [6, p. 112]), pînă la limita inferioară a spațiului extraatmosferic [4, p. 33], adică coloana de aer care acoperă întinderea de pământ și apele cuprinse între frontiere, precum și marea teritorială în înălțime pînă la limita spațiului cosmic [13, p. 61].

Asupra spațiului cosmic (aflat deasupra spațiului aerian) nu se exercită suveranitatea vreunui stat. În contextul celui din urmă segment este vorba despre un spațiu liber, aflat sub incidența normelor de drept internațional [6, p. 113; 13, p. 61].

Schema 1. Regimul frontierei prin intermediul categoriilor de regim al frontierei vamale și regim al frontierei de stat

Subsolul cuprinde acea parte a solului aflată sub suprafața terestră (zona subterană [13, p. 61]) a apelor interioare și a mării teritoriale, fără limite determinate în adâncime și cu o întindere care coincide cu limitele frontierelor de stat [6, p. 112]. Această zonă se întinde prac-

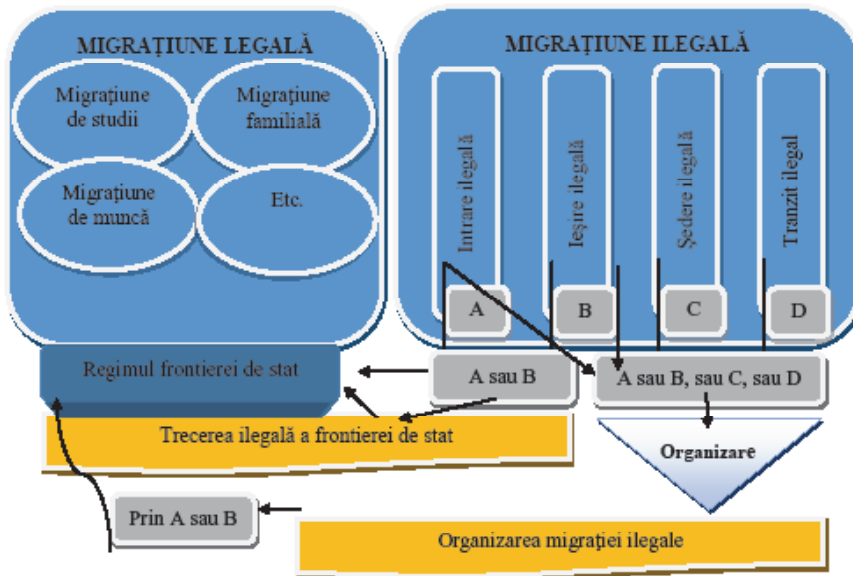
tic pînă unde se poate pătrunde în adîncuri cu mijloacele tehnico-științifice contemporane. După cum menționează autorii I. Pascu, V. Dobrinoiu, M. A. Hotca etc., din acest punct de vedere limita teritoriului are un caracter variabil [13, p. 61].

și existența unei încălcări a regimului juridic al frontierei de stat (faptele infracționale obținînd o calificare juridică prin concurs).

Punînd accent pe corelația dintre regimul frontierei de stat și migrațiunea ilegală, considerăm că orice fapte prejudiciabile care afectează regimul juridic al frontierei de stat (organizare a încălcării acestui regim juridic, instigare la încălcarea acestui regim juridic, complicitate la încălcarea acestui regim și realizarea propriu-zisă a încălcării) urmează a fi supuse răspunderii penale. Luînd în considerație faptul că încălcarea propriu-zisă a regimului juridic al frontierei de stat constituie o faptă unipersonală (manifestată comisiv prin autorat unic), organizatorul, instigatorul sau complicele la infracțiune poate fi antrenat ca răspunzător pentru faptele separate de trecere ilegală a frontierei de stat.

Alta este situația în care are loc organizarea în scop material a migrației, inclusiv prin încălcarea regimului juridic al frontierei de stat. În acest ultim sens, urmează să se aprobe răspunderea penală pentru *traficul de migranți*, și nu simpla organizare a migrațiunii ilegale. Acest ultim moment este dictat de eventuala delimitare clară a faptelor autorului, organizatorului, instigatorului și complicelui infracțiunii. În context, considerăm că traficul de migranți nu trebuie în mod obligatoriu definit normativ prin interesul material, fapt care reiese mai cu seamă din conținutul art. 362¹ C. pen. al RM. Considerăm că acest scop (interes) material trebuie să fie invocat doar în calitate de semn agravant al infracțiunii, făcîndu-se astfel o individualizare atît a răspunderii penale, cît și a pedepsei penale.

Organizarea migrațiunii ilegale, prin forma încălcării regimului juridic al intrării în țară sau încăl-

Schema 2. Regimul frontierei de stat și migrațiunea ilegală: corelații definitorii

Limitele de adâncime ale subsolului nu au fost stabilite prin convenții internaționale ori prin acte interne ale statelor. După cum menționează autorii români, în doctrina europeană se susține că adâncimea subsolului este stabilită la nivelul limitelor capacității concrete de a fi utilizat și accesat sau la limitele posibilităților tehnologice de forare sau de pătrundere în subsol, posibilități care în prezent permit o forare maximă în subsol de 11282 metri² [G. Mariucci, E. Dalcini citați după 6, p. 112].

Operîndu-se cu categoria de *regim juridic al frontierei*, se identifică regimul frontierei vamale și regimul frontierei de stat (schema 1). În acest context, dacă o persoană trece ilegal frontiera de stat și încalcă regimul frontierei în ansamblu, se atestă, în viziunea

noastră, afectarea regimului juridic al frontierei de stat. În cazul în care persoana trece în mod legal peste frontiera de stat, dar bunurile trecute comportă un caracter ilegal, se identifică un regim juridic al frontierei vamale.

Poate fi și situația în care trece ilegal peste frontiera de stat atît persoana umană, cît și bunurile trecute comportă un regim de trecere ilegal. În acest sens, punem în evidență afectarea unui regim juridic al frontierei de stat și un regim juridic al frontierei vamale. Acestea din urmă categorii se înscriu în limitele regimului juridic al frontierei în ansamblu. Din aceste ultime rațiuni, contrabanda se înscrie în limitele regimului juridic al frontierei vamale, însă în cazul în care are loc o eludare a controlului vamal, se poate invoca

cării regimului juridic al ieșirii din țară, nu prezumă și nici nu implică calificarea faptei potrivit art. 362 C. pen. al RM – trecerea ilegală a frontierei de stat, deși are loc o încălcare a regimului juridic al frontierei de stat (schema 2). Mai cu seamă, C. pen. al RM admite liberarea specială de răspundere penală a persoanelor care au comis încălcări propriu-zise ale regimului juridic al frontierei de stat, iar persoana care a organizat această migrațiune, conform art. 362¹ C. pen. al RM, nu este supusă răspunderii penale pentru o variantă atipică (organizare a trecerii ilegale a frontierei de stat) a infracțiunii, ci pentru o variantă tipică a altei infracțiuni (organizarea migrației ilegale), care, în concluzie, urmează a indica la răspunderea penală pentru *traficul de migranți*, fiind indicate în mod expres anumite fapte, inclusiv cu caracter de organizare a încălcării regimului juridic al frontierei de stat.

Concluzii

1. Efectul prejudicierii relațiilor sociale care vizează protecția acestor categorii juridice poate determina diferite forme și conținut diferit al obiectului juridic special, spre care sînt orientate anumite categorii de fapte infracționale, precum și care anume fapte pot fi determinate în calitate de elemente materiale ale infracțiunii/infracțiunilor într-un context ori altul.

2. Avînd în vedere faptul că art. 120 C. pen. al RM, la definirea *teritoriului*, operează cu sintagma de „frontieră a Republicii Moldova”, este justificată neutilizarea specificării „de stat” a acestei frontiere. Acest lucru nu este însă pertinent și în sensul art. 248 C. pen. al RM, cînd legiuitorul admite operarea cu termenul de *frontieră* în sensul *frontierei vamale*.

3. Dacă o persoană trece ilegal frontiera de stat și încalcă regimul frontierei în ansamblu, se ates-

tă afectarea regimului juridic al frontierei de stat. În cazul în care persoana trece în mod legal peste frontiera de stat, dar bunurile trecute comportă un caracter ilegal, se identifică un regim juridic al frontierei vamale.

Referințe bibliografice

1. Osmochescu N., Mereuță M. Ex-tinderea Uniunii Europene și regimul juridic al frontierelor statelor-membre. În: Avocatul poporului (Revistă științifico-practică și informativă de drept), nr. 5-6. Chișinău: Biroul Avocaților din RM, 2006, p. 11-16.

2. Пограничная политика Российской Федерации: Монография. Под общ. ред. А. И. Николаева. Москва, 1998, с. 96.

3. Colenov I. Amenințările generate de crima transfrontalieră determină securizarea frontierei. În: Buletinul informativ (Guvernul Republicii Moldova), 2006, nr. 5, p. 15.

4. Bodoronca G., Cioclei V., Kuglay I. ș.a. Codul penal. Comentariu pe articole. București: Editura C. H. Beck, 2014, 920 p.

5. Legea nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.72-74/195 din 14.04.2009.

6. Antoniu G., Bulai C., Bulai B. N. ș.a. Explicațiile Noului Cod penal. Coord. G. Antoniu, T. Toader. Vol. I. Art. 1-52. București: Universul Juridic, 2015, 592 p.

7. Despre Frontiera de Stat. <http://www.border.gov.md/index.php/ro/politia-de-frontiera/despre-frontiera-de-stat>.

8. Dicționar explicativ al limbii române. București: Univers Enciclopedic, 1996.

9. Legea RM privind frontiera de stat, nr. 108-XIII din 17 mai 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 12/107. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311529>.

10. Voinea G. Infracțiunea de trecere frauduloasă a frontierei. În: Dreptul, 2001, nr. 10, p. 113.

11. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Vol. I. București: Editura Europa Nova, 1996.

12. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. I. Cluj-Napoca: Editura Lumina Lex, 2000.

13. Pascu I., Dobrinou V., Hotca M. A. ș.a. Noul Cod penal comentat. Vol. I. Partea generală. București: Universul Juridic, 2012, 880 p.

Recenzent:

Viorel V. BERLIBA,
doctor habilitat în drept,
conferențiar universitar

ASPECTE TEORETICE PRIVIND REGIMUL JURIDIC AL SANȚIUNILOR CIVILE

Ina BOSTAN,

lector superior, Universitatea Tehnică din Moldova;
doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena NICOLAEV,

Studentă, anul IV, Catedra *Drept Patrimonial*, Universitatea Tehnică din Moldova

SUMMARY

The concept of civil sanction, which means basically an indispensable reference pillar for the functioning of any social construction, creates an image of a common natural characteristic that is a matter of course for any lawyer, but if we analyze this institution closer, we note the fact that this is because of its importance which cannot be neglected, its features, characters as well as its practical concrete applications that advertise a study of an inspired depth. The civil sanction means taking some disadvantageous measures against those who have violated the civil rights of the legal entities, respectively, the patrimonial or the personal and non patrimonial ones. They can be applied to both subjects of law, the individual and legal persons. The civil law sanctions are applied regardless to the personal circumstances of the author's illegal actions or the frequency of repetition of the offence or the quasi-offences. The source of civil law sanctions resides either in a regulatory or a manifestation of the will of the agents for this purpose (such as for example: criminal clause).

Its application is not conditioned by an essential intervention of the courts or other judicial bodies. The execution of civil legal sanction can be done voluntarily, without the intervention of the coercive force of the State, the latter being a specific hypothesis for other branches of law, too.

Keywords: civil liability, civil sanction, the act of ineffectiveness, absolute nullity, relative nullity, resolution, cancellation

REZUMAT

Cu toate că noțiunea de sancțiune civilă, care reprezintă practic un pilon de referință indispensabil funcționării oricărei construcții sociale, insuflă o imagine de un comun firesc oricărui jurist, la o analiză mai atentă a acestei instituții observăm faptul că tocmai datorită importanței sale de neneglijat, trăsăturile, caracterile precum și aplicațiile sale practice concrete reclamă un studiu profund. Sancțiunea civilă constă, în luarea unor măsuri dezavantajoase contra acelor care au încălcat normele juridice civile, respectiv drepturile patrimoniale sau pe cele personal-nepatrimoniale. Pot fi aplicate atât subiectului de drept persoană fizică, cât și subiectului persoană juridică. Sancțiunile de drept civil se aplică indiferent de circumstanțele personale ale autorului ilicitului sancționabil sau de frecvența ori repetiția delictelor sau cvasidelictelor. Izvorul sancțiunilor de drept civil rezidă fie într-un act normativ, fie într-o manifestare de voință a particularilor în acest sens (cum ar fi, de exemplu, clauza penală). Aplicarea ei nu este condiționată de o indispensabilă intervenție a instanțelor de judecată sau a altor organe jurisdicționale. Executarea în sine a sancțiunii juridice civile se poate face de bunăvoie, fără intervenția forței coercitive a statului, această din urmă ipoteză fiind specifică și altor ramuri de drept.

Cuvinte-cheie: răspundere civilă, sancțiune civilă, act de ineficacitate, nulitate absolută, nulitate relativă, rezoluțiune, reziliere

Introducere. În materia dreptului există o multitudine de sancțiuni, acestea constituind o componentă fundamentală în cadrul oricăror sisteme juridice, tradițional doctrina împărțind sancțiunile în funcție de natura lor în: sancțiuni civile, sancțiuni procesual-civile, sancțiuni penale, sancțiuni procesual-penale, sancțiuni administrative, sancțiuni disciplinare etc. Iată de ce, în economia de piață, sancțiunile civile își au un loc bine determinat, având un rol fundamental în ansamblul de garanții juridice destinate să asigure desfășurarea în condiții optime

a actului de justiție, constituind un instrument, la îndemâna subiecților implicați, ce trebuie adaptat la fiecare situație specifică, și nu aplicat în orb, fără nicio noimă, conform principiului *summum ius summa iniuria*.

Materiale și metode aplicate. În cercetare au fost folosite metodele logică și comparativă. Metoda logică a fost utilizată pentru lămurirea normelor juridice incidente, precum și pentru explicarea diferitelor soluții interpretative ale doctrinei și jurisprudenței. Metoda comparativă a permis abordarea paralelă a aceluiași aspecte (tipologie, condiții de aplicare, termene

și a.) existente referitor la sancțiunile civile din diferite țări (România, Federația Rusă).

Rezultate și discuții. Până a trece la subiectul supus cercetării este relevant a vorbi în câteva cuvinte despre răspunderea juridică civilă. *Răspunderea civilă* reprezintă unul dintre domeniile cele mai interesante nu doar în virtutea generalității și multitudinii aplicațiilor sale, ci și datorită numeroaselor fluctuații și metamorfoze suferite în decursul timpului. Afirmatia (făcută pe fondul interogațiilor privind fundamentul epistemologic

gic al responsabilității civile) [21] se verifică întru totul, în noul context reglementar devenit activ, în dreptul nostru intern, începând cu 2003, atunci când a intrat în vigoare Codul civil. Noul Cod civil nu definește răspunderea civilă. Definițiile legale privesc exclusiv răspunderea delictuală și răspunderea contractuală. Nici codul anterior nu a oferit o asemenea definiție, astfel că literatura de specialitate a tratat, sub vechea reglementare, particularitățile răspunderii civile în contextul formelor răspunderii juridice. Răspunderea civilă este una dintre formele răspunderii juridice, reprezentând raportul obligațional în temeiul căruia cel ce a păgubit pe altul este ținut să repare prejudiciul cauzat victimei [23, p. 815].

Rene Savatier [29, p. 1] dă următoarea definiție răspunderii civile: „răspunderea civilă este obligația ce incumbă unei persoane de a repara paguba cauzată alteia prin fapta sa sau prin fapta persoanelor sau lucrurilor ce depind de această persoană”. Deoarece obligația de reparare a prejudiciului cauzat printr-o faptă ilicită civilă este în realitate o sancțiune civilă, înseamnă că în acest mod de abordare răspunderea civilă este privită ca o obligație a autorului faptei ilicite civile de a suporta o sancțiune civilă. Se identifică în acest mod răspunderea cu sancțiunea. Răspunderea și sancțiunea însă nu pot fi identice sub nicio formă. Ele sînt două fațete ale aceluiași fenomen social. *Sancțiunea* nu vizează decît un aspect al răspunderii: reacția societății. Răspunderea juridică formează cadrul juridic de realizare pentru sancțiune [9, p. 8]. În acest sens este și definiția răspunderii juridice formulată de profesorul Mircea Costin: complexul de drepturi și obligații conexe care, potrivit legii, se nasc ca urmare a săvîrșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrîngerii

de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept [22, p. 27].

În funcție de izvorul din care se naște obligația de reparare a prejudiciului, în dreptul civil există două forme de răspundere: *delictuală* și *contractuală*. Altfel spus, distincția dintre răspunderea delictuală și cea contractuală rezultă din originea obligației care a fost încălcată și a cărei nesocotire determină caracterul ilicit al acțiunii sau inacțiunii [19, p. 442].

Dominate de ideea fundamentală a reparării unui prejudiciu, între cele două forme ale răspunderii civile nu există deosebiri de esență, fundamentale [8, p. 122; 18, p. 171; 14, p. 290-291]. Răspunderea civilă este unitară, neputîndu-se vorbi, decît pe plan teoretic, de unele diferențieri de regim juridic, așa cum Codul civil reglementează distinct cele două răspunderi: în art. 1398-1431 – răspunderea delictuală, iar în art. 602-630 și art. 733-748 – răspunderea pentru neexecutarea obligațiilor contractuale prin obligarea debitorului la plata de daune-interese. Dacă însă în locul unei examinări teoretice a celor două forme ale răspunderii civile s-ar încerca o clarificare a problemei diferențierii lor pe baza dispozițiilor legale și a necesităților practice, controversata chestiune a dualității răspunderii civile își pierde din importanță. Totuși, chiar și pe plan practic apare, uneori, ca importantă punerea în evidență a unor deosebiri între cele două forme ale răspunderii, deosebiri care produc consecințe juridice importante. În ceea ce privește raportul dintre răspunderea delictuală și răspunderea contractuală, este unanim recunoscut că prima reprezintă dreptul comun al răspunderii civile, pe cînd cea de a doua este o răspundere cu caracter derogatoriu, special. Astfel, ori de

cîte ori în dreptul civil nu sîntem în prezența răspunderii contractuale, vor fi aplicabile regulile privitoare la răspunderea civilă delictuală [20, p. 61-62; 14, p. 39].

Atît răspunderea civilă delictuală, cît și cea contractuală iau naștere ca urmare a încălcării unei obligații, aducîndu-se atingere unui drept subiectiv al unei persoane. Totuși, deosebiri între aceste forme ale răspunderii civile există și o primă deosebire între ele o constituie faptul că în cazul răspunderii delictuale obligația încălcată este o obligație legală, generală, ce revine tuturor subiectelor de drept, de a nu vătămă drepturile altuia prin fapte ilicite, pe cînd, în cazul răspunderii contractuale, obligația încălcată este o obligație stabilită printr-un contract preexistent, deci o obligație concretă. Condiția care se cere este ca acel contract să fie valabil încheiat. O a doua deosebire între ele privește subiectul ce o poate invoca, de aceea răspunderea contractuală poate fi invocată numai de către părțile contractante, avînd în vedere principiul relativității efectelor contractului, pe cînd terții se raportează la contract ca la un fapt juridic, pentru acoperirea eventualelor prejudicii suferite putînd apela la răspunderea delictuală.

Alte diferențieri între răspunderea delictuală și cea contractuală privesc unele condiții ale răspunderii referitoare la punerea în întîrziere și la convențiile de nerăspundere. În cazul răspunderii delictuale, autorul faptei ilicite este de drept pus în întîrziere, *dies interpellat pro homine*. Însă, pentru a se angaja răspunderea contractuală este necesar ca partea care nu și-a executat obligația contractuală să fi fost pusă în întîrziere, în formele prevăzute de lege, aceasta neoperînd de drept, *dies non interpellat pro homine*. În legătură cu punerea în întîrziere și modul în care acționează unele mijloace de constrîngere a debitorului la executarea

obligației, cum ar fi daunele cominatorii, se impune o analiză în ceea ce privește momentul de la care debitorul poate fi obligat la plata de daune cominatorii. Convențiile de nerăspundere încheiate anterior săvârșirii faptei ilicite sînt, în principiu, nule în cazul răspunderii delictuale, pe cînd în cazul răspunderii contractuale, cu anumite limite, acestea sînt admisibile. Întinderea reparației este mai mare la răspunderea delictuală decît la cea contractuală, fiind integrală, atît pentru prejudiciile previzibile, cît și pentru cele neprevizibile. Cu alte cuvinte, în ambele cazuri se răspunde atît pentru prejudiciul efectiv (*damnum emergens*), cît și pentru foloasele nerealizate (*lucrum cessans*), însă, dacă debitorul contractual răspunde numai pentru prejudiciul cauzat, care a fost prevăzut ori era previzibil la momentul încheierii contractului, pe plan delictual răspunderea este integrală. În materia răspunderii contractuale se poate răspunde, de asemenea integral, numai dacă prejudiciul provine dintr-o culpă gravă, asimilată dolului. Atunci cînd prejudiciul care trebuie reparat, îndeosebi cel nepatrimonial, presupune o obligație de a face și aceasta este adusă la îndeplinire printr-un mijloc de constrîngere, cum ar fi daunele cominatorii, trebuie cunoscută întinderea reparației, atît pe plan delictual, cît și în materie contractuală, întrucît și aici putem vorbi de o răspundere contractuală pentru prejudicii nepatrimoniale.

De asemenea, o problemă importantă este aceea a aplicării unor mijloace de constrîngere, cînd se angajează răspunderea civilă a mai multor debitori. Aici trebuie precizat că răspunderea delictuală are un caracter solidar (art. 530–549 Cod civil), astfel încît și mijloacele de constrîngere pot acționa asupra tuturor codebitorilor solidari. Este necesar însă, pentru a fi

în prezența solidarității pasive, ca prejudiciul produs să fie rezultatul unui singur fapt prejudiciabil, săvîrșit de mai multe persoane care au acționat într-o unică rezoluție delictuală. În materie contractuală, în cazul în care există mai mulți debitori, solidaritatea nu operează, cu excepția situațiilor în care este prevăzută expres prin lege sau rezultă din contract. O altă deosebire apare pe planul sarcinii probei culpei și al consecințelor culpei. În materie contractuală, creditorul unei obligații trebuie să dovedească numai existența contractului și faptul că acea obligație nu a fost executată, culpa debitorului fiind prezumată pe baza acestor dovezi (art. 512-514 Cod civil). În materia răspunderii delictuale, ca regulă generală, culpa autorului faptei ilicite prejudiciabile trebuie să fie dovedită de către persoana prejudiciabilă, existînd însă și cazuri de excepție în care culpa este prezumată [17, p. 332-334].

În sfera largă a instituțiilor de drept civil, complexitatea dezvăluie un tot asimilabil simplității specifice unei reguli. Astfel, nu reprezintă o excepție faptul că sancțiunile de drept civil îmbracă forme variate, determinate pe de o parte de complexitatea evidentă a domeniului juridic, iar pe de altă parte – de caracterul irefragabil creat prin înlănțuirea dispozițiilor normative. În tabloul general al acestor legiuiri civile sancționatorii, gradul de secvențialitate sau de repetabilitate trasează hotarul dintre obișnuință și variație.

Sancțiunile civile, de fapt la fel ca și alte sancțiuni juridice care fac parte din categoria altor ramuri de drept, îndeplinesc garanția esențială a legalității, precum și reprezintă un mijloc de constrîngere fără de care nu ar fi posibilă o funcționare eficace a unui sistem juridic.

Sancțiunile civile constau în luarea unor măsuri dezavantajoase contra celor care au încălcat ra-

porturile juridice civile, respectiv drepturile patrimoniale sau personal-nepatrimoniale [30, p. 6].

În literatura de specialitate a fost subliniată importanța distincției existente între sancțiunile civile propriu-zise și pedepsele civile, primele considerîndu-se avînd cu precădere un rol reparator, iar secundele – o funcție în principal cu caracter reprimator. Astfel se arată că sancțiunile civile propriu-zise vizează direct patrimoniul persoanei sancționate (revocarea actului fraudulos, anularea actului juridic, rezoluțiunea actului juridic, plata unor despăgubiri etc.), fiind transmisibile și cesibile, pe cînd pedepsele civile (decăderea dintr-un drept subiectiv) vizează în principal persoana subiectului, avînd un caracter personal, chiar dacă uneori este vizat și patrimoniul persoanei căreia i se aplică pedeapsa civilă [8, p. 114].

Sancțiunile civile pot fi clasificate după cum se referă la acte juridice, la drepturile patrimoniale și drepturile personal-nepatrimoniale.

Astfel, sancțiunile ce se referă la actele juridice private sînt: nulitatea, rezoluțiunea, rezilierea, caducitatea, revocarea, reducțiunea, inopozabilitatea.

Prin *nulitate* se înțelege acea sancțiune a dreptului civil care constă în lipsirea unui act în tot sau în parte de efectele juridice în vederea cărora el a fost făcut, din cauza nesocotirii dispozițiilor legale edictate pentru încheierea sa valabilă [7, p. 73]. Nulitatea intervine în cazurile fie expres prevăzute de lege sau este posibil ca aceasta să parvină ca rezultat al unor împrejurări ce nu sînt expres reglementate, dar care le putem deduce din textul legii.

În Hotărîrea Curții Supreme de Justiție a RM cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil, nr. 1 din

07.07.2008, s-a remarcat că materia nulității nu are un sediu unitar, compact, reglementarea nulității fiind dispersată.

Din cadrul diverselor reglementări făcute în textul legii, al actelor normative, sub diferite formulări, atât literatura de specialitate, cât și practica judiciară face o clasificare a nulității în: nulitate absolută și nulitate relativă.

Nulitatea absolută a actului juridic poate fi invocată de orice persoană care are un interes născut și actual. Instanța de judecată o invocă din oficiu [1, art. 217, alin. (1)]. Nulitatea absolută operează în toate cazurile în care lipsește una dintre condițiile de validitate ale actului juridic, și anume:

- când consimțământul a lipsit din cauza unei erori-obstacol;
- când părțile nu au avut capacitatea de folosință;
- când obiectul a lipsit, a fost ilicit sau contrar regulilor de conviețuire socială;
- când cauza a lipsit, a fost falsă, ilicită sau imorală;
- când forma cerută de lege pentru validitatea actelor formale (solemne) nu a fost respectată;
- când actul juridic civil s-a încheiat în fraudă legii.

Din enunțarea acestor cazuri rezultă că nulitatea absolută sancționează nerespectarea unei dispoziții legale imperative, al cărei scop îl constituie ocrotirea unui interes general [31, p. 97].

Nulitatea relativă a actului juridic poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu [1, art. 218, alin. (1)]. Astfel, legiuitorul a prevăzut în mod exhaustiv subiecții care pot să ceară nulitatea relativă, subliniindu-se inițiativa persoanei interesate, fapt confirmat prin aceea că este necesar de a se

adresa în instanța de judecată direct, deoarece aceasta din oficiu nu poate să o invoce.

Nulitatea relativă (anulabilitatea) are drept scop apărarea nu a unui interes general (ca în cazul nulității absolute), ci a unui interes personal [31, p. 97].

Nulitatea relativă intervine în următoarele cazuri:

- când consimțământul dat la încheierea actului juridic respectiv a fost viciat prin: eroare, violență sau dol;
- când actul a fost încheiat fie de o persoană fără capacitate de exercițiu, fie de o persoană cu capacitate de exercițiu restrânsă, fără respectarea dispozițiilor legale;
- când s-a încălcat o dispoziție legală pentru care legea prevede nulitatea relativă [31, p. 97].

Rezoluțiunea poate fi cerută la un act juridic (contract sinalagmatic cu executare imediată) încheiat valabil în cazul în care una dintre părți nu-și respectă culpabil obligația într-un contract sinalagmatic cu executare imediată și constă în desființarea retroactivă, cu repunerea părților în situația existentă anterior încheierii lui [4, pct. 3]. Sînt pasibile de rezoluțiune următoarele contracte: de vânzare-cumpărare, donație, înstrăinare a bunului cu condiția întreținerii pe viață, de împrumut etc.

Principalele asemănări dintre nulitate și rezoluțiune sînt următoarele:

- ambele sînt cauzate de ineficacitatea actului juridic civil;
- ambele produc efecte retroactive (*ex tunc*);
- ambele sînt (în principiu) judiciare [7, p. 75].

Între nulitate și rezoluțiune există deosebiri esențiale:

- sub aspectul domeniului de aplicare: nulitatea se aplică tuturor categoriilor de acte juridice, pe când rezoluțiunea se aplică numai actelor juridice sinalagmatice cu executare dintr-o dată (*uno ictu*);

- sub aspectul cauzelor care le determină: nulitatea presupune un act nevalabil, iar rezoluțiunea presupune un act valabil încheiat și se datorează neexecutării culpabile a obligațiilor de către una dintre părțile contractante, în situația în care cealaltă parte și-a executat propriile obligații ori este gata să le execute;

- sub aspectul datei cauzelor: la nulitate cauzele de nevalabilitate sînt contemporane sub momentul încheierii actului (există la data încheierii lui), iar în cazul rezoluțiunii cauza de ineficacitate – neexecutarea culpabilă a obligației uneia dintre părți – este necesarmente ulterioară încheierii momentului contractului; așadar, în timp ce nulitatea se analizează pe terenul încheierii actului, rezoluțiunea se analizează pe terenul executării contractului;

- sub aspectul naturii răspunderii civile aplicabile: nulitatea atrage răspunderea delictuală, pe când rezoluțiunea determină aplicarea regulilor răspunderii contractuale;

- prescripția extinctivă este supusă unor reguli diferite în ceea ce privește termenele de prescripție și începutul ei, în cele două cazuri [7, pct. 75].

Rezilierea reprezintă desfacearea unui contract cu executare succesivă, a cărui executare a început pentru neexecutarea culpabilă a obligațiilor uneia dintre părți. Ea acționează *ex nunc*, adică nu are efect retroactiv [33, p. 15].

Între nulitate și reziliere există aceleași asemănări și deosebiri ca și în cazul rezoluțiunii, cu excepția faptului că efectele rezilierii nu sînt retroactive, ci operează numai pentru viitor, astfel încît efectele ce s-au produs pînă la reziliere sînt neatînse.

Prin **caducitate** se înțelege ineficacitatea care lovește un act juridic valabil ce nu a produs încă efecte și care se datorează unui eveniment survenit după formarea valabilă

a actului și independent de voința autorului [4, pct. 3.2]. De exemplu, legatul cuprins într-un testament valabil devine caduc dacă legatarul precedează testatorului sau dacă renunță la legat, ori dacă bunul ce formează obiectul legatului piere [7, p. 76].

Atît nulitatea, cît și caducitatea sînt cauze de ineficacitate, dar se deosebesc între ele mai ales:

- sub aspectul domeniului sau sferei de aplicare, nulitatea privește orice act juridic, în timp ce caducitatea se întîlnește numai în sfera actelor unilaterale;

- sub aspectul naturii cauzelor ce le determină, nulitatea intervine pentru încălcarea dispozițiilor legale imperative edictate pentru încheierea valabilă a actului, iar caducitatea operează pentru împrejurări care fac imposibilă executarea actului valabil încheiat; așadar, nulitatea presupune un act nevalabil încheiat, pe cînd caducitatea presupune un act valabil încheiat;

- sub aspectul datei cauzelor de ineficacitate, cauzele de nulitate sînt anterioare ori concomitente momentului încheierii actului juridic, pe cînd caducitatea intervine întotdeauna pentru cauze ulterioare încheierii lui;

- sub aspectul modului de aplicare, nulitatea presupune de regulă intervenția organului cu atribuții jurisdicționale, iar caducitatea operează de drept, fără a fi necesară intervenția instanței de judecată;

- sub aspectul întinderii efectelor juridice, nulitatea produce efecte *ex tunc* (în principiu), caducitatea produce efecte numai pentru viitor, întrucît pentru trecut actul juridic respectiv nu produsese nici un efect;

- sub aspectul rolului voinței părților, nulitatea presupune uneori încălcarea cu intenție sau din culpă a dispozițiilor legale imperative, pe cînd împrejurarea care determină caducitatea este întotdeauna străină de voința autorului actului juridic

(nu însă și de voința beneficiarului actului respectiv) [7, p. 76].

Revocarea, ca sancțiune de drept civil, constă în înlăturarea efectelor actului juridic din cauza ingratitudinii gratificatului sau neexecutării culpabile a sarcinii [7, p. 76].

Revocarea constă în retractarea voinței exprimate pentru încheierea unui act juridic. Totodată, în cazul revocării donației, aceasta îmbracă forma unei sancțiuni juridice pentru ingratitudine ori pentru neexecutarea sarcinii. De regulă, revocarea constituie un drept al consumatorului, în cazurile expres stabilite de lege, și exercitarea acesteia nu necesită a fi motivată. În cazul donației, revocarea se efectuează numai pe cale judecătorească [4, pct. 3.1].

Nulitatea și revocarea se aseamănă în sensul că ambele reprezintă cauze de ineficacitate a actului juridic civil, produc, în principiu, efecte retroactive, și sînt, în principiu, judiciare [7, p. 76].

Între nulitate și revocare există deosebiri importante, care fac din ele două instituții juridice pe deplin autonome:

- ca domeniul de aplicare, nulitatea privește orice act juridic civil, pe cînd revocarea se aplică numai liberalităților;

- după cauzele care le determină, cauzele de nulitate sînt cauze de nevalabilitate, pe cînd cele de revocare constau în ingratitudinea gratificatului sau în neexecutarea culpabilă a sarcinilor de către acesta, după caz;

- ca dată a cauzelor, cauzele de nulitate sînt contemporane, momentului încheierii actului, în timp ce cauzele de revocare sînt necesarmente ulterior încheierii actului juridic civil.

Inopozabilitatea este sancțiunea pentru nerespectarea de către părți a măsurilor de publicitate prevăzute de lege pentru ocrotirea terților. De exemplu, în conformitate cu prevederile art. 876 alin. (2) din Codul civil, contractul de locațiune

a unui bun imobil pe un termen ce depășește 3 ani trebuie înscris în registrul bunurilor imobile. Nerespectarea acestei reguli are ca efect inopozabilitatea contractului față de terți. În sensul exemplului dat, dacă locatorul va înstrăina bunul dat în locațiune, noul proprietar va trebui să respecte dreptul locatarului doar dacă acesta din urmă a respectat cerințele de publicitate prescrise de lege [4, pct. 3.2].

Deosebirile dintre nulitate și inopozabilitate sînt următoarele:

- nulitatea atrage ineficacitatea actelor juridice încheiate, cu nesocotirea scopului în considerarea căruia au fost instituite condițiile de valabilitate, iar inopozabilitatea este sancțiunea pentru nerespectarea de către părți a măsurilor de publicitate prevăzute de lege pentru ocrotirea terților;

- în cazul inopozabilității nu se încalcă nici o condiție de validitate, de aceea actul juridic este valabil și își produce efectele între părți, fără a afecta drepturile și obligațiile acestora, iar nulitatea este sancțiunea ce survine ori de cîte ori, la momentul încheierii actului juridic, se încalcă condițiile de validitate a acestuia și desființează cu efect retroactiv actul juridic;

- nulitatea interesează raporturile dintre părți, iar inopozabilitatea – raporturile cu terții [4, pct. 3.2].

Reducțiunea este o sancțiune civilă care poate fi relevată din prevederile art. 1505 și 1570 Cod civil. Aceasta se aplică testamentelor și constă în reducerea mărimii averii testate, din cauza faptului că se încalcă partea rezervată sau, în cel de-al doilea caz, din cauza unor erori matematice comise de testator la întocmirea testamentului, ce au avut ca urmare indicarea unei mărimi exagerate a averii, care o depășește pe cea reală [4, pct. 3.2]. Deci, aceasta reprezintă o restrîngere ce se aplică în momentul depistării unor încălcări, erori, care se soldează cu sancțiunea respectivă.

În această materie, se distinge între reducțiunea liberalităților excesive, adică a legatelor și donațiilor făcute de cel care lasă moștenirea și care încalcă rezerva succesorală, și reducțiunea unor prestații pentru leziune sau, în anumite împrejurări, pentru eroare indiferentă, precum și cazurile în care s-ar aplica teoria impreviziunii [27, p. 239].

Deosebirea dintre nulitate și reducțiune constă în următoarele:

- consecința constatării sau declarării nulității este invaliditatea actului, iar în cazul reducțiunii, dispoziția testamentară rămâne valabilă;

- nulitatea are caracter general, fiind aplicabilă tuturor actelor juridice civile, pe când reducțiunea se referă numai la dispozițiile testamentare;

- cauza nulității constă în nerespectarea unor dispoziții legale, iar cauza reducțiunii rezidă, în principiu, în admiterea unor erori factive la întocmirea testamentului [4, pct. 3.2].

Un moment inseparabil de obligațiile civile este sancțiunea, care se aplică în caz de neîndeplinire de către debitor a obligațiilor sale față de creditor.

Din dispozițiile Codului civil putem deduce că, în caz de neexecutare benevolă a obligației din partea debitorului, creditorul poate recurge la forța coercitivă a statului pentru aducerea la îndeplinire a obligației fie în natură, fie în echivalent.

Sancțiunea obligațiilor, în măsura posibilului, va consta în realizarea în natură a conținutului obligației. Dar această executare în natură nu este întotdeauna posibilă sau admisibilă, mai ales pentru obligațiile de a face [36].

Sancțiunea obligației a fost definită în diferite moduri: dreptul creditorului de a recurge la forța de constrângere a statului pentru realizarea dreptului său pe calea

unei acțiuni [28, p. 4-5] sau dreptul creditorului să procedeze la executarea silită pentru realizarea creanței sale [32, p. 9], sau mijloacele pe care, pe de o parte, legea le pune la îndemâna creditorului în vederea realizării la nevoie a creanței sale prin constrângerea debitorului la executare, și, pe de altă parte, mijloacele pe care legea le pune la îndemâna debitorului în vederea executării la nevoie a prestației pe care o datorează chiar împotriva voinței creditorului [5, p. 496-497; 13, p. 14-15].

Astfel, s-a considerat că sancțiunea obligației constă în mijloacele ofensive pe care, de regulă, creditorul le poate exercita, prin intermediul forței de constrângere a statului, pentru a obține executarea prestației ce i se datorează, iar uneori doar în posibilitatea legală de a refuza restituirea prestației executată voluntar de către debitor [5, p. 496-497; 17, p. 334].

Așadar, după cum putem observa, sancțiunea obligației civile are loc prin intermediul mijloacelor ofensive în cele mai frecvente cazuri, acțiunea în justiție și executarea silită. Prima reprezintă un act procesual efectuat de către creditorul obligației de a se adresa în instanța de judecată, pentru ca ulterior, după pronunțarea unei hotărâri definitive, debitorul să fie obligat la executarea obligației sale. Executarea silită intervine atunci când creditorul are un titlu executoriu ce-i permite să-și valorifice dreptul său, adică debitorul fiind supus executării silită la îndeplinirea prestației pe care o datorează.

Sancțiunile ce se referă la drepturile patrimoniale sînt daunele-interese ce reprezintă o sancțiune generală și sancțiunile particulare ce se referă la drepturile reale și obligații.

Daunele-interese reprezintă despăgubirile în bani la care este obligat prin hotărâre judecătorească debitorul, în scopul reparării

prejudiciilor cauzate creditorului prin neexecutarea obligațiilor contractuale sau prin executarea lor defectuoasă ori cu întârziere [35]. După cum putem observa, sancțiunea dată constituie o remediere a faptei săvîrșite care a și atras aplicarea unei astfel de sancțiuni și care presupune implicarea directă a factorului material, adică patrimoniul.

Numim daune-interese indemnizația pecuniară alocată unei persoane pentru repararea unui prejudiciu pe care l-a suportat. Ele sînt sancțiunea a ceea ce numim răspundere civilă. Uneori, ele apar ca o sancțiune *principală*, de exemplu, pentru repararea unui prejudiciu corporal sau moral sau pentru a repara deteriorarea proprietății altuia. Alteori, ele apar ca o sancțiune *accesorie*, care vine să completeze o altă sancțiune; astfel, un contract fraudulos va fi anulat și daune-interese vor fi acordate părții lezate pentru a-i compensa pierderile. Alteori, daunele-interese au un caracter subsidiar, intervenind atunci când sancțiunea principală nu poate fi aplicată din cauza unei imposibilități materiale sau morale. Astfel, sancțiunea daunelor-interese se găsește în spatele ansamblului sistemului sancțiunilor civile [36].

Cunoaștem două tipuri de daune-interese:

- daune interese *compensatorii*, care se plătesc pentru neexecutarea parțială sau totală ori executarea necorespunzătoare a obligației contractuale a debitorului, reprezentînd echivalentul bănesc al reparării integrale a prejudiciului cauzat debitorului. Cuprind așt valoarea efectivă, cît și valoarea cîștigului nerealizat de creditor;

- daune interese *moratorii*, ce reprezintă compensarea daunelor care se acordă pentru simpla întârziere a executării unei obligații contractuale. Se pot cumula cu executarea obligației în natură și cu daunele interese compensatorii. Se

calculează de la data trimiterii somației de plată [35].

Evaluarea daunelor-interese are loc fie prin instanța de judecată, fie prin convenția dintre părți, fie legal.

Evaluarea judiciară a daunelor-interese. Evaluarea judiciară se face prin hotărâre judecătorească, respectând câteva principii în această materie:

a. Principiul reparării integrale a prejudiciului presupune obligația instanței de judecată de a acorda creditorului o indemnizație egală cu prejudiciul real suferit, care include atât paguba efectiv suferită, *damnum emergens*, cât și câștigul nerealizat, *lucrum cessans*.

b. Debitorul răspunde doar pentru prejudiciile previzibile la momentul încheierii contractului. Când prejudiciul a fost produs prin dol, răspunderea debitorului nu va mai fi atribuită la prejudiciul previzibil, ci la întregul prejudiciu.

c. Vor fi supuse reparării prejudiciile directe, adică doar cele care s-au produs datorită neexecutării contractului într-o relație de cauzalitate directă.

Evaluarea legală a daunelor-interese este cea făcută prin lege și privește prejudiciul suferit de creditor ca urmare a nerespectării de către debitor a obligației ce are ca obiect o sumă de bani.

Evaluarea convențională. Clauza penală. Evaluarea daunelor-interese poate fi făcută și prin convenția părților intervenită înainte de producerea prejudiciului. Această înțelegere poartă numele de clauză penală și este reglementată de art. 624 -630 Cod civil. Clauza penală (penalitatea) este o prevedere contractuală prin care părțile evaluează anticipat prejudiciul, stipulând că debitorul, în cazul neexecutării obligației, urmează să remită creditorului o sumă de bani sau un alt bun [1, art. 634, alin. (1)].

Din perspectiva naturii juridice a clauzei penale, având ca reper

definiția clauzei penale din art. 634 alin. 1 Cod civil, se consideră că legiuitorul a oferit prevalență teoriei dualiste, conform căreia clauza penală este o pedeapsă civilă reparatorie, dar și o reparație sancționatorie, pentru ipoteza neexecutării ilicite a contractului principal de către debitor. Privită astfel, clauza penală cuprinde sau regrupează într-o singură noțiune atât natura sa reparatorie, de stabilire anticipată a daunelor-interese, cât și aceea de pedeapsă privată, în sensul de sancțiune contractuală pentru neexecutarea ilicită a obligațiilor contractuale. Prin obligarea debitorului la plata clauzei penale se repară prejudiciul cauzat creditorului și, în același timp, se pedepsește comportamentul ilicit al debitorului care constă în neexecutarea obligațiilor sale contractuale [18, p. 684].

Deși executarea clauzei penale nu este condiționată de dovedirea existenței și întinderii prejudiciului, acordarea ei are însă ca scop principal (și) repararea prejudiciului suferit de creditor. Din perspectiva structurii mixte a clauzei penale, se consideră că acordarea acesteia are loc în principal și preponderent ca pedeapsă civilă, pentru a se sancționa faptul neexecutării contractului, și numai în subsidiar pentru repararea prejudiciului cauzat; în consecință, ea nu constituie în primul rând o despăgubire, ci mai degrabă o pedeapsă [26, p. 131].

Tot la categoria de sancțiune civilă putem menționa și *arvuna*. Prevederile art. 631 Cod civil reglementează arvuna, care este o sumă de bani sau un alt bun pe care o parte contractantă o dă celeilalte părți pentru a confirma încheierea contractului și a-i garanta executarea. Dacă prestația datorată se execută integral, arvuna este o suprasolvire și se restituie părții care a predat-o la încheierea contractului [15, p. 636]. În alternativa neexecutării obligației de către plătitorul

arvunei, cealaltă parte contractantă poate cere rezoluțiunea contractului și poate reține arvuna, în mod legitim. Dimpotrivă, dacă cel ce a primit arvuna nu își execută obligația, plătitorul arvunei poate cere rezoluțiunea contractului și obligația celeilalte părți contractante să îi restituie dublul arvunei.

Referindu-ne la sancțiunea drepturilor reale, orice drept real presupune stăpînirea titularului asupra bunului, adică a valorii sociale a lucrului care face obiectul dreptului. Dacă această stăpînire este sustrasă titularului, sancțiunea constă într-o acțiune de reintegrare. Dacă este doar tulburată, sancțiunea va fi un ordin judiciar de încetare a tulburării însoțite eventual de daune-interese. În fine, dacă obiectul dreptului este deteriorat, sancțiunea constă în daune-interese [36].

La categoria de sancțiuni civile cu caracter nepatrimonial se atribuie **nedemnitatea succesorală**, care constă în decăderea moștenitorului din dreptul de a moșteni o persoană decedată, din cauza săvârșirii unor fapte grave (expres prevăzute de lege) împotriva defunctului sau memoriei acestuia [16, p. 10]. Deci, respectiva sancțiune intervine ca rezultat al unor acțiuni grave săvârșite față de cel ce lasă moștenirea, precum și împotriva moștenitorilor acestuia.

Nu poate fi succesori testamentar sau legal persoana care:

a) a comis intenționat o infracțiune sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe, exprimate în testament, a celui ce a lăsat moștenirea;

b) a pus intenționat piedici în calea realizării ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea și a contribuit astfel la chemarea sa la succesiune ori a persoanelor apropiate sau la majorarea cotelor succesoriale ale tuturor acestora [1, art. 1431].

La categoria de sancțiuni civile considerăm oportun a ne expune și asupra termenului de **prescripție extinctivă**. Sub aspect terminolo-

gic, în literatura juridică s-au conturat două accepțiuni ale noțiunii de prescripție extinctivă, și anume: instituție de drept civil care are această denumire și stingere a dreptului material la acțiune [10, p. 277]. Reglementarea actuală a instituției prescripției extinctive o regăsim în Titlul IV. Termenele, Capitolul II al Codului civil. Codul civil nu definește prescripția *in terminis*, ci consacră doar obiectul și efectul său juridic: stingerea dreptului material la acțiune, dacă nu a fost exercitat în termenul stabilit de lege. În literatura juridică, prescripția a fost definită ca fiind acea instituție juridică ce constă în stingerea dreptului la acțiune în sens material ca urmare a neexercitării dreptului în termenul stabilit de lege [6, p. 136].

În literatura de specialitate au fost date și alte definiții, cum ar fi:

a) mijloc de stingere a dreptului material la acțiune, prin neexercitarea aceluși drept într-un anumit răstimp [32, p. 433];

b) stingerea acelei componente a dreptului la acțiune care constă în posibilitatea titularului dreptului subiectiv de a cere obligarea subiectului pasiv la executarea obligației corelative sau la recunoașterea dreptului subiectiv contestat, din cauza nesensizării organului de jurisdicție în termenul prevăzut de lege [11, p. 270];

c) acea sancțiune care constă în stingerea, în condițiile stabilite de lege, a dreptului material la acțiune neexercitat în termen [10, p. 268];

d) acel mod de transformare a conținutului raportului juridic civil constând în stingerea dreptului de realizare silită a obligației civile corelative, din cauza neexercitării lui în termenul stabilit de lege [24, p. 92];

e) acel mod de înlăturare a răspunderii civile constând în stingerea dreptului material la acțiune neexercitat în termenul stabilit de lege [25, p. 43-44];

f) acea sancțiune îndreptată împotriva pasivității titularului dreptului subiectiv civil sau al unei situații juridice ocrotite de lege, care, în condițiile legii, nu va mai avea posibilitatea de a obține protecția juridică a acesteia prin exercitarea dreptului material la acțiune [12, p. 278].

Practica judiciară definește prescripția ca mijloc de stingere a obligațiilor și a acțiunilor, determinat de un interes de ordine publică și de stabilitate socială, ca situațiile de fapt stabilite într-un timp anterior să nu mai poată fi schimbate. Ea apare ca o sancțiune a creditorului nediligent, care a lăsat să treacă mai mult timp, fără a-și valorifica dreptul subiectiv. Ca atare, odată cu expirarea termenului legal, titularul unui drept ocrotit de lege pierde nu dreptul de a acționa, ci dreptul de a-l mai constrânge pe debitor la îndeplinirea obligației sale, care poate consta în executarea unei prestații, în respectarea unei situații juridice, în suportarea unei sancțiuni civile. Prescripția este, așadar, o sancțiune juridică îndreptată împotriva pasivității titularului unui drept subiectiv sau al unei situații juridice ocrotite de lege.

Concluzii. Putem spune că sancțiunile civile reprezintă acele categorii de măsuri stabilite de legiuitor care se aplică odată ce persoana a săvârșit careva fapte ce încalcă textul legii. Astfel, am observat că acestea, la rîndul lor, pot avea atît caracter patrimonial, cît și personal nepatrimonial, în esență fiecare avînd scopul de a repara prejudiciul cauzat, de a reeduca, precum și de a preveni o eventuală abatere, încălcarea legislației civile.

Pentru aplicarea unei sancțiuni de drept civil nu este neapărat necesară existența unui prejudiciu. Dacă, prin fapta ilicită și culpabilă a unei persoane, s-a produs un prejudiciu în patrimoniul altei persoa-

ne, atunci va interveni răspunderea civil-delicțională. Sancțiunea civilă nu intervine însă pentru cauzarea de prejudicii, ci pentru savîrșirea, cu vinovăție, a unei fapte ilicite. În cazul producerii unui prejudiciu, se pot cere daune corespunzătoare. De aici și concluzia că o altă condiție pentru aplicarea oricărei sancțiuni de drept civil este existența vinovăției.

Vinovăția este atitudinea psihică a celui ce comite o faptă ilicită față de fapta sa și față de consecințele acesteia. Vinovăția poate îmbrăca forma intenției sau a culpei. Forma de vinovăție nu are importanță, deoarece sancțiunea se va aplica indiferent de aceasta. Lipsa vinovăției va înlătura însă aplicarea sancțiunii (de exemplu, în cazul rezoluțiunii, dacă debitorul dovedește că a fost împiedicat să și execute obligația din cauza unui caz de forță majoră). S-a apreciat că în cazul răspunderii civile contractuale nu este necesară cercetarea culpei, deoarece vinovăția debitorului nu constituie o condiție de existență a acestei forme de răspundere civilă. Într-adevăr, în situația obligațiilor de rezultat, culpa fiind prezumată, simpla neexecutare a obligației contractuale declanșează răspunderea civilă contractuală. La obligațiile de mijloace însă vinovăția debitorului trebuie cercetată de instanță, în fiecare caz concret în parte. Aici culpa nu mai este prezumată și ea apare clar, fără echivoc ca o condiție a răspunderii contractuale.

În funcție de interesele pe care le apără, personale sau generale, unele sancțiuni pot fi înlăturate (de exemplu, nulitatea relativă poate fi acoperită prin confirmare), pe cînd altele se vor aplica indiferent de voința părților (imposibilitatea confirmării nulității absolute).

Ca efect al aplicării sancțiunii civile, se va restabili situația anterioară savîrșirii faptei ilicite. Sancțiunea își poate produce efecte fie

pentru trecut (*ex tunc*), fie numai pentru viitor (*ex nunc*), în funcție de specificul sancțiunii respective și de natura actului juridic (cu executare imediată sau cu executare succesivă). Efectele sancțiunii pot fi mai mult sau mai puțin energice, putînd consta în desființarea contractului sau numai în reducerea unor prestații succesive.

Referințe bibliografice

1. Codul civil al RM din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002, art. 661.
2. Codul familiei nr. 1316. În: Monitorul Oficial nr. 47-48 din 26.04.2001.
3. Hotărîre cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile privind decăderea din drepturile părintești, nr. 6 din 16.11.2014.
4. Hotărîrea Curții Supreme de Justiție a RM cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil, nr. 1 din 07.07.2008.
5. Comentariu la Codul civil al RM. Chișinău, 2006.
6. A. Ionașcu. Drept civil. Partea generală. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1963.
7. Bogdan Dumitrache, Marian Nicolae, Romeo Popescu. Instituții de drept civil. București: Universul juridic, 2001.
8. C. Stătescu, C. Birsan. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București: Ed. All, 1994.
9. G. Bărligeanu, L. M. Ștefan, M. Achim. Răspunderea juridică. București: Editura Tribuna Economică, 1999.
10. G. Boroi, C. A. Anghel. Curs de drept civil. Partea generală. București: Ed. Hamangiu, 2011.
11. G. Boroi. Drept civil. Partea generală. București: Ed. All, 1998.
12. G. Boroi, L. Stănculescu. Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil. București: Ed. Hamangiu, 2012.
13. I. Albu. Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1984.
14. I. M. Anghel, Fr. Deak, M. F. Popa. Răspunderea civilă. București: Editura Științifică, 1970.
15. Ion Turcu. Noul Cod civil. Cartea a V-a. Despre obligații (art. 1164-1649). Comentarii și explicații. București: Editura C.H. Beck, 2011.
16. Iulia Bănărescu. Note de curs. Dreptul succesoral. USEM, Chișinău, 2013. http://www.usem.md/uploads/files/Note_de_curs_drept_cicilul_1/086_-_Dreptul_succesoral.pdf Accesat la 03.07.2016.
17. L. Pop. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. Tratat, ed. a II-a. Iași: Editura Fundației "Chemarea", 1998.
18. Liviu Pop. Tratat de drept civil. Obligațiile. Vol. II. Contractul. București: Editura Universul Juridic, 2009.
19. M. B. Cantacuzino. Elementele dreptului civil. Editura ALL, 1998.
20. M. Eliescu. Răspunderea civilă delictuală. București: Editura Academiei, 1972.
21. M. Lacroix. Contribution épistémologique à l'édifice de la responsabilité civile. In: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Jurisprudentia nr. 1/2010 (<http://studies.law.ubbcluj.ro/articol.php?articolId=333>)
22. M. N. Costin. Răspunderea juridică în dreptul R. S. România. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1974.
23. M. N. Costin, M. C. Costin. Dicționar de drept civil, ed. a 2-a. București: Ed. Hamangiu, 2007.
24. M. Nicolae. Prescripția extincțivă În: C. Toader, R. Popescu, M. Nicolae, B. Dumitrache. Drept civil român. Curs selectiv pentru licență, ed. a III-a revăzută și adăugită. București: Ed. Press Mihaela, 1998.
25. M. Nicolae. Tratat de prescripție extincțivă. București: Ed. Universul Juridic, 2010.
26. Maria Dumitru. Reevaluarea judiciară a clauzei penale. În: Revista Dreptul, nr. 4/2008.
27. R. Popescu. Dreptul de moștenire. Limitele dreptului de a dispune prin acte juridice de bunurile moștenirii. București: Ed. Universul Juridic, 2004.
28. R. Sanilevici. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. Universitatea Iași, 1976.
29. R. Savatier. Traite de la responsabilité civile en droit français. Paris, 1939.
30. S. Ionescu. Eșeu asupra sancțiunilor de drept civil (în materia contractelor). Craiova Ed. Universitaria, 1999.
31. Ștefan Răuschi, Tamara Ungureanu. Drept civil. Partea generală. Partea fizică. Persoana Juridică, ediția a II-a. Iași: Editura Chemarea, 1997.
32. T. R. Popescu, P. Anca. Teoria generală a obligațiilor. București: Ed. Științifică, 1968.
33. Tr. Ionașcu, E. Barasch ș.a. Tratat de drept civil, vol. I. București: Ed. Academiei, 1967.
34. V. Stoica. Rezoluțiunea și rezilierea contractelor civile. București: Ed. All, 1997.
35. <http://www.justice.md/md/dic/> Accesat la 01.07.2016.
36. http://www.stiucum.com/drept/drept-civil/Clasificarea-sanctiunilor-civi94645.php#_ftn6. Accesat la 04.07.2016.

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ТРУДОУСТРОЙСТВА В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ МОЛДОВЫ

Тудор КАПША,

доктор права, доцент Комратского государственного университета

SUMMARY

The article analyzes some of the organizational - legal aspects of employment in the education system as an important area of labor law in Moldova, requires a deep scientific - practical understanding, especially in the current crisis on the labor market and the lack of qualified teachers.

Keywords: work, education, teaching staff, competition, labor relations.

В статье анализируются некоторые организационные - правовые аспекты особенности трудоустройства в системе образования, как важная область законодательства о труде Молдовы, требующего глубокого научного – практического осмысления, особенно в нынешнем кризисе на рынке труда и дефицита педагогических кадров.

Ключевые слова: труд, образование, преподавательский состав, компетентность, трудовые отношения.

Основные тезисы. Из синтеза норм ч.(5) ст.35 и ч.(1) ст.43 Конституции Республики Молдова следует, что все учебные заведения в нашей стране, в том числе негосударственные, создаются и осуществляют свою деятельность в соответствии с законом. В тоже время, каждый человек (а значит и педагог) имеет право на труд, свободный выбор работы, справедливые и удовлетворительные условия труда, а также право на защиту от безработицы.[1]

Рассмотрение особенностей трудоустройства в системе образования через призму процитированных конституционных норм и специфику трудовых отношений в учебных заведениях, требует глубокого научно - практического осмысления, особенно в условиях нынешних кризисных явлений на рынке труда и дефицита педагогических кадров, в первую очередь, из числа молодежи.

Исходя из требований ч.(1) ст.296 Трудового кодекса Республики Молдова № 154/2003 (далее – ТК)[2] к педагогической/преподавательской деятельности допускаются лица, имеющие установленный действующим законодательством уровень образования, необходимый для

работы в учебном заведении соответствующего вида. В связи с изложенным, положениями ст.54 Кодекса об образовании Республики Молдова № 152/2014(далее – КО) [3] уточняется/детализируется, что в сфере общего образования замещение вакантных педагогических должностей осуществляется по конкурсу, организуемому на уровне образовательного учреждения согласно методологии, утвержденной Министерством просвещения (МП). В конкурсе на замещение педагогической должности может участвовать любое лицо, соответствующее условиям выборности, предусмотренным действующим законодательством. Молодые специалисты занимают вакантные должности согласно распределению. Прием педагогического персонала на работу в образовательные учреждения производится путем заключения индивидуального трудового договора (ИТД) с директором учреждения согласно действующему законодательству. Выпускники программ высшего образования иного, чем педагогический, профиля могут работать в сфере образования только после того, как пройдут программу психопедагогического модуля.

В частности, должность ди-

ректора основного блока учебных заведений Молдовы может быть занята при соблюдении требований Положения о порядке организации и проведения конкурса на замещение должности директора учреждений дошкольного, начального, среднего, специального, внешкольного, среднего профессионального и среднего специального образования, утвержденного Приказом МП № 762/2010(в редакции Приказа МП № 1039/2014). [4]

При этом следует акцентировать, что высший руководящий состав общеобразовательных учебных заведений может быть трудоустроен с учетом предписаний Положения об организации и проведении конкурса на замещение должностей директора и заместителя директора общеобразовательных учреждений, утвержденного Приказом МП № 163/2015 (в редакции Приказа МП № 964/2015)[5] и новой Инструкции по оценке кандидатов на должность директора общеобразовательного учреждения, утвержденной Приказом МП № 1044/2015.[6]

Исходя из п.45, 53 и 54 Рамочного положения об организации и функционировании учреждений среднего профессионально-технического образования,

утвержденного Приказом МП № 840/2015[7] директор профессионально - технического учебного заведения отбирается по публичному конкурсу, организованному в соответствии с предписаниями Положения об организации и проведении конкурса на замещение управленческих должностей в учреждениях послесреднего и послесреднего нетретиного профессионально-технического образования, утвержденного Приказом МП № 550/2015.[8] В тоже время, прием на работу педагогического персонала учреждений среднего профессионально-технического образования производится по конкурсу, организуемому в соответствии с Положением, утвержденным МП. При этом преподаватель принимается на работу на конкурсной основе **на неопределенный период**. Кандидат на должность преподавателя допускается к конкурсу, на основе заявления и документа об образовании, подтверждающий наличие соответствующей квалификации.

С другой стороны необходимо подчеркнуть, что конкретная процедура организации и проведения конкурса на замещение должности директора, заместителя директора и начальника отделения профессионально - технического учебного заведения регламентируется детально Положением об организации и проведении конкурса на замещение руководящей должности в учреждениях профессионально - технического образования, утвержденным Приказом МП № 550/2015.[9]

Особое внимание уделяет законодатель вопросу трудоустройства педагогических работников в системе высшего образования. Так, норма ч.(1) ст.297 ТК предусматривает, что замещение всех должностей научных и педагогических работников в высшем

учебном заведении (вуз) производится на основании ИТД, заключаемого на определенный срок, по результатам конкурса, а порядок замещения указанных должностей утверждается Правительством. В настоящее время в стране действует и применяется Положение о замещении педагогических должностей в высших учебных заведениях, утвержденное Постановлением Правительства № 854/2010(далее - Положение № 854/2010). [10]

В тоже время положения п.а) - с) ч.(1) ст.117 КО определяют, что персонал высшего образования **состоит из:**

✓ научно-педагогического персонала: университетский преподаватель, доцент (университетский конференциар), профессор;

✓ научного персонала: научный исследователь, старший научный исследователь, ведущий научный исследователь, главный научный исследователь;

✓ педагогического персонала: университетский ассистент, организатор, концертмейстер, инструктор, тренер.

С иной стороны, норма ч.(1) ст. 118 КО устанавливает, что **педагогические, научно-педагогические и научные должности** в сфере высшего образования замещаются по конкурсу в соответствии с рамочным положением, утвержденным МП, а не Правительством как это указано в ч.(1) ст.297 ТК, что в принципе является шагом назад в правовом регулировании данного многоаспектного кадрового вопроса, поскольку снижает юридическую силу названного нормативного акта и может впоследствии слабо влиять на защиту трудовых прав и законных интересов персонала высшего образования при его трудоустройстве. При этом, следует отметить, что согласно

ч.(2) ст.2 ТК действие настоящего кодекса распространяется на трудовые отношения, регулируемые другими органическими законами (включая КО).

Иначе говоря, процитированная норма из ч.(1) ст.297 ТК применяется в дальнейшем, несмотря на существование противоречия/несовпадения ее содержания с текстом нормы ч.(1) ст. 118 КО. Этот вывод подкрепляется дополнительно требованием ч.(3) ст.391 ТК, согласно которому действующие законодательные акты, регулирующие трудовые и иные непосредственно связанные с ними отношения (включая КО), применяются лишь в части, не противоречащей настоящему кодексу(в том числе положениям ч.(1) ст.297 ТК).

Кроме того, процитированные выше нормы КО относительно определения и подбора персонала высшего образования отличаются существенно от предписаний п. 2 Положения № 854/2010, согласно которым педагогическими должностями в высшем образовании **являются:**

- на кафедрах: университетский ассистент, университетский преподаватель, университетский старший преподаватель, университетский конференциар, университетский профессор;

- в общежитиях для студентов: социальный педагог.

Исходя из содержания п.3 и 4 Положения № 854/2010 педагогические должности (за исключением университетского ассистента) один раз в 5 лет объявляются вакантными и замещаются на конкурсной основе. Конкурс действителен только для соответствующего вуза. Не могут считаться вакантными и не могут быть вынесены на конкурс педагогические должности, занятые лицами, которые находятся в декретном отпуске, в творческом отпуске, в отпу-

ске для завершения докторской диссертации, занимаются разработкой по заказу МП или по заказу министерств, в подчинении которых находятся вузы, учебников, методических работ, монографий, или другими лицами (пользователями различных типов социальных отпусков) в соответствии с действующим законодательством.

Относительно лиц, которые находятся в **«декретном отпуске»** (в течение которого занимаемые педагогические должности не считаются вакантными и не могут быть вынесены на конкурс) необходимо уточнить, что нормами действующего законодательства о труде и о социальном страховании в принципе не предусмотрен и не регламентирован подобный отпуск. Такой ошибочный термин является неудачным/неточным переводом с государственного языка существующего правильного термина **«concediu de maternitate»**, который законодателем определен верно в виде **«отпуска по беременности и родам»** (включаящий дородовой отпуск и послеродовой отпуск) согласно ч. (1) ст. 124 ТК и ст. 16 Закона о пособиях по временной нетрудоспособности и других пособиях социального страхования № 289/2004[11], на время которого, назначается **пособие по материнству**.

Нуждается также в юридическом уточнении/детализации изложенное выше общее словосочетание из скобок **«(пользователями различных типов социальных отпусков)»**. К таким типам социальных отпусков (в течение которых занимаемые педагогические должности не считаются вакантными и не могут быть вынесены на конкурс) в данном случае необходимо правомерно **отнести:**

➤ **частично оплачиваемом отпуске по уходу за ребенком до**

достижения им возраста трех лет на основании ч. (2) - (5) ст. 124 ТК;

➤ **дополнительном отпуске без сохранения заработной платы по уходу за ребенком в возрасте от трех до шести лет согласно ч. (1) ст. 126 ТК;**

➤ **оплачиваемый отпуск на период со дня усыновления (установления опеки) и до истечения 56 календарных дней со дня рождения ребенка (при одновременном усыновлении двух и более детей – 70 календарных дней), предоставленный работнику, усыновившему новорожденного ребенка непосредственно в родильном доме или установившему над ним опеку, а также предоставленный ему частично оплачиваемый отпуск по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет, либо дополнительный отпуск без сохранения заработной платы по уходу за ребенком в возрасте от трех до шести лет (ст.127 ТК).**

Из предписаний п.5 Положения № 854/2010 вытекает, что решение об объявлении конкурса на замещение педагогических должностей принимается сенатом вуза открытым голосованием **за три месяца до истечения срока избрания по конкурсу**, на основании заявления (поданного, как правило, в письменной форме) заведующего соответствующей кафедрой.

В контексте отмеченного, необходимо обратить особое внимание на текст п. 10 Положения № 854/2010, согласно которому вуз вправе организовать также конкурс на замещение должности **университетского старшего преподавателя**. Однако проведение такого конкурса в настоящее время юридически невозможно, поскольку в соответствии с п.а) ч.(1) ст.117 КО должность университетского старшего преподавателя не

включена законодателем в состав научно - педагогического персонала вуза. Иначе говоря, в вузах такая должность после вступления в силу КО (23.11.2014г.) больше не существует, в связи с чем, отпали правовые основания для проведения конкурса с целью ее замещения.

Следует отметить, что должность **университетского ассистента**, в силу п.с) ч.(1) ст.117 КО теперь не отнесена к научно - педагогическому персоналу, а к педагогическому персоналу (наравне с должностями: организатора, концертмейстера, инструктора, тренера). Для замещения должности университетского ассистента на конкурсной основе могут участвовать кандидаты, которые прошли психопедагогическую и методическую подготовку и имеют степень лицензиата (ст.89 КО) или степень магистра (ст.90 КО) в профессиональной области в соответствующей должности, как того требует четко п. 12 Положения № 854/2010.

Нормой ч.(2) ст.297 ТК установлено, что должности **декана факультета и заведующего кафедрой вуза** являются выборными. Порядок проведения выборов на указанные должности определяется уставом соответствующего вуза. В этом контексте, положения ч.(12) и (13) ст. 105 КО определяют, что в срок не позднее шести месяцев после открытия вакансии ректор иницирует, посредством конкурсных комиссий, утвержденных сенатом, конкурс на замещение должности декана и/или заведующего департаментом/кафедрой согласно институциональному регламенту. Должность декана может замещаться одним и тем же лицом не более двух сроков подряд, по пяти лет каждый.

Необходимо также учесть, что ректоры вузов в нашей стране избираются в должность на

основании Типового положения о порядке избрания ректора высшего учебного заведения Республики Молдова, утвержденного Приказом МП № 09/2015.[12]

Важное правовое значение имеет ч.(2) ст.296 ТК, согласно которой к педагогической (преподавательской) деятельности не допускаются лица, которые лишены права заниматься этой деятельностью решением судебной инстанции или на основании медицинского заключения, а также лица, которые имели судимость за определенные преступления. Перечни соответствующих медицинских противопоказаний и преступлений, при наличии которых лица не допускаются к педагогической (преподавательской) деятельности, устанавливаются законом.

Из содержания данной нормы следует, что к педагогической/преподавательской деятельности не допускаются три группы лиц, **а именно:**

- *лишенные права заниматься этой деятельностью решением судебной инстанции;*
- *не в состоянии заниматься такой деятельностью на основании медицинского заключения;*
- *имеющие судимость за определенные преступления.*

Недопущение лица (из первой группы) к педагогической/преподавательской деятельности возможно юридически только при получении работодателем вступившего в законную силу судебного решения о привлечении педагогического работника к уголовному наказанию в виде лишения права занимать преподавательские должности или заниматься педагогической деятельностью согласно ст. 65 Уголовного кодекса Республики Молдова № 985/2002(далее - УК)[13], с которым учебное заведение производит прекращение ИТД на основании п. е) ст. 82 ТК (*применение к работнику*

решением судебной инстанции уголовного наказания, исключая возможность продолжения работы на предприятии/в учебном заведении).

В то же время работодатель вправе согласно ст. 47 ТК отказать обоснованно в трудоустройстве лицу (претенденту) на педагогическую/преподавательскую работу, если первому известно, и он имеет в своем распоряжении, вступившее в законную силу судебное решение о привлечении до этого претендента на трудоустройство к уголовному наказанию в виде лишения права занимать определенные должности (преподавательские) или заниматься определенной деятельностью (педагогической) согласно ст. 65 УК.

Относительно недопущения лица к педагогической/преподавательской деятельности на основании медицинского заключения (вторая группа) работодателю/учебному заведению необходимо иметь в виду, что такой отказ возможен только при условии, если в медицинском заключении лица содержатся четкие медицинские показания, предусмотренные в Перечне медицинских противопоказаний, при наличии которых лицо не допускается к педагогической (преподавательской) деятельности, утвержденном законом.

Недопущение к педагогической/преподавательской деятельности лица, которое имело судимость за определенное преступление (третья группа) возможно только в случае наличия у него судимости за конкретные деяния, предусмотренные в Перечне преступлений, при совершении одного из которых лицо не допускается к педагогической (преподавательской) деятельности, утвержденном законом.

В этой связи в юридической литературе справедливо отмечается, что **«к сожалению, до**

настоящего времени такие перечни законом не утверждены (не приняты), в связи с чем, в настоящее время отсутствует необходимая правовая база для недопущения к педагогической/преподавательской деятельности на основании определенных противопоказаний, указанных в медицинском заключении претендента либо по причине наличия у него судимости за те или иные преступления».[14, с.480]

Критическая (хоть и спорная) оценка дана в литературе по специальности отдельными правоведами в области трудовых отношений[15, с.25 - 26] положениям ст.153 КО, согласно которым предусмотрено прекращение по праву действия ИТД директоров публичных образовательных учреждений (кроме учреждений высшего образования), со дня назначения которых прошло более пяти лет. В срок не более шести месяцев с момента прекращения ИТД органы власти, правомочные назначать на должность, организуют проведение конкурсов на замещение освободившихся должностей директоров. В период до назначения на конкурсной основе директоров публичных образовательных учреждений руководство учреждениями осуществляют временно исполняющие обязанности директоров, назначенные органами власти, правомочными назначать на должность.

Необходимо подчеркнуть, что по данному правовому вопросу поставлена окончательная точка Постановлением Конституционного суда № 8/2015«О контроле конституционности статьи 153 Кодекса об образовании (прекращение индивидуальных трудовых договоров директоров публичных образовательных учреждений)»[16], признавшим полную конституционность норм ст.153 КО.

В заключении следует акцентировать, что в целях всесторонней поддержки молодых педагогических работников в нашей стране, Постановлением Правительства № 802/2015 утверждено исключительно важное Положение о порядке исчисления, распределения, использования и учета отчислений специального целевого назначения для поддержки молодых педагогических кадров.[17]

Особая роль в системе образования принадлежит образцовым центрам, которые в соответствии с п.2 Рамочного положения об организации и функционировании образцового центра, утвержденного Приказом МП № 1158/2015[18] являются учреждениями профессионально-технического образования с высоким потенциалом, выполняющими функции как в области организации комбинированных программ профессиональной подготовки, так и в области развития потенциала системы профессионально-технического образования. Исходя из п.58 данного Рамочного положения прием на работу руководящего и педагогического персонала образцового центра производится по конкурсу, организуемому в соответствии с положением, утвержденным МП.

Так, в частности, согласно п.1 лит. а) и п.3 Постановления Правительства № 786 от 23 июня 2016 года «О создании, ликвидации и изменении названия некоторых учреждений профессионально-технического образования» [19] в результате реорганизации ряда образовательных учреждений, в нашей стране были **созданы: Образцовый центр в области энергетики и электроники; Образцовый центр в области экономики и финансов.** При этом, высвобождение работников в связи с реорганизацией образовательных

учреждений осуществляется в соответствии с действующим трудовым законодательством, в случае невозможности их перевода (с учетом требований ст.88¹ ТК).

Литература:

1. Конституция Республики Молдова, принятая 29 июля 1994 года - Официальный монитор Республики Молдова, 1994 г., № 1, ст. 1.

2. Трудовой кодекс Республики Молдова № 154 от 28 марта 2003 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 159 - 162, ст. 648.

3. Кодекс об образовании Республики Молдова № 152 от 17 июля 2014 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 319 - 324, ст. 634.

4. Положение о порядке организации и проведения конкурса на замещение должности директора учреждений дошкольного, начального, среднего, специального, внешкольного, среднего профессионального и среднего специального образования, утвержденного Приказом Министерства просвещения МП № 762 от 12 октября 2010 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2010 г., № 202 - 205, ст.693.

5. Положение об организации и проведении конкурса на замещение должностей директора и заместителя директора общеобразовательных учреждений, утвержденное Приказом Министерства просвещения № 163 от 23 марта 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 124 - 130, ст. 806.

6. Инструкция по оценке кандидатов на должность директора общеобразовательного учреждения, утвержденная Приказом Министерства просвещения № 1044 от 29 октября 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 302 -305, ст. 2205.

7. Рамочное положение об организации и функционировании учреждений среднего профессионально - технического образования, утвержденное Приказом Министер-

ства просвещения № 840 от 21 августа 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 275 - 280, ст.1918.

8. Положение об организации и проведении конкурса на замещение управленческих должностей в учреждениях послесреднего и послесреднего нетретиного профессионально - технического образования, утвержденного Приказом Министерства просвещения № 550 от 10 июня 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 206 – 210, ст.1362.

9. Положение об организации и проведении конкурса на замещение руководящей должности в учреждениях профессионально - технического образования, утвержденным Приказом МП № 673 от 9 июля 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 206 – 210, ст.1363.

10. Положение о замещении педагогических должностей в высших учебных заведениях, утвержденное Постановлением Правительства № 854 от 21 сентября 2010 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2010 г., № 182 - 189, ст.948.

11. Закон о пособиях по временной нетрудоспособности и других пособиях социального страхования № 289-XV от 22 июля 2004 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 168-170, ст. 773.

12. Типовое положение о порядке избрания ректора высшего учебного заведения Республики Молдова, утвержденное Приказом Министерства просвещения № 09 от 14 января 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 39-45, ст. 286.

13. Уголовный кодекс Республики Молдова № 985 от 18 апреля 2002 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2009 г., № 72 - 74, ст. 195.

14. Капша Тудор. Научно-практический комментарий к Трудовому кодексу Республики Молдова. - LAP LAMBERT Academic Publishing//Saarbrücken, Deutschland, 2013г. – 682 с.

15. Сосна Б., Сосна А. Новый кодекс об образовании нуждается

в некоторых изменениях – Журнал «Закон и жизнь», 2015, № 2, с.21 - 26.

16. Постановление Конституционного суда № 8 от 11 мая 2015 года «О контроле конституционности статьи 153 Кодекса об образовании (прекращение индивидуальных трудовых договоров директоров публичных образовательных учреждений)» - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 241 – 246, ст.17.

17. Положение о порядке исчисления, распределения, использования и учета отчислений специального целевого назначения для поддержки молодых педагогических кадров, утвержденное Постановлением Правительства № 802 от 29 октября 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2015 г., № 302 - 305, ст. 894.

18. Рамочное положение об организации и функционировании образцового центра, утвержденное Приказом министра просвещения № 1158 от 4 декабря 2015 года - Официальный монитор Республики Молдова, 2016 г., № 13-19, ст. 53.

19. Постановление Правительства № 786 от 23 июня 2016 года «О создании, ликвидации и изменении названия некоторых учреждений профессионально-технического образования» - Официальный монитор Республики Молдова, 2016 г., № 184-192, ст.850.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ, ВОЗНИКАЮЩИХ ИЗ АЗАРТНЫХ ИГР И ПАРИ

Юрий ЗДОРОВ,

магистр права, докторант Европейского университета Молдовы

SUMMARY

In its submission the author examines the legal regulation of the relations arising from games of chance and betting.

The study this topic the author lists works of Moldovan and Romanian scientists who, to some extent, focused on the civil obligations arising from gambling and betting.

The important thing is that the author made some suggestions for improvement of the existing legislation governing the civil liability arising out of gambling and betting.

Tags: gambling, betting, casinos, slot machines, lottery, civil liability.

В представленном материале автор рассматривает правовое регулирование отношений, возникающих из азартных игр и пари.

В процессе исследования указанной темы автор перечисляет работы молдавских и румынских ученых, которые, в некоторой степени, были посвящены гражданским обязательствам, возникающим из азартных игр и пари.

Важным является то, что автором вносятся некоторые предложения по совершенствованию действующего законодательства, регулирующего гражданские обязательства, возникающие из азартных игр и пари.

Ключевые слова: азартные игры, пари, казино, игровые автоматы, лотерея, гражданские обязательства.

Актуальность темы обусловлена тем, что гражданские обязательства, возникающие из азартных игр и пари, в Республики Молдова были урегулированы лишь в конце XX века путём принятия закона РМ № 285-XIV от 18.02.1999 года «Об азартных играх».

Азартные игры и пари регулируются также главами XXX, XXXI, XXXII Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года, другими законами и подзаконными нормативными актами.

Актуальность темы обусловлена также её недостаточным освещением.

Гражданским обязательствам, возникающим из азартных игр и пари, в некоторой степени, были посвящены следующие работы молдавских и румынских ученых:

1. Кибак Г., Мишина Т., Цо-

нова И., Гражданское право, Изд-во «СЕР USM», Кишинэу, 2009 год,

2. Bloșenco A. Drept civil. Partea specială: \ Note de curs. Chișinău: Cartdidact, 2003 a.,

3. Burac V. Drept bancar: manual\ V.Burac.- Chișinău.-2001 a.,

4. Chibac Gh. Drept civil. Contracte speciale.: Vol.III. Ediția a II-a.\ Gh.Chibac, A.Băieșu, A.Rotari, O.Efrim.-Chișinău: 2005 a.,

5. Cojocari E. Drept civil. Partea generală și specială: / E. Cojocari, V. Cojocari. Chișinău: Business-Elita, 2004 a.,

6. Chibac G., Băieșu A., Efrim O. - Drept civil. Contracte și succesiuni. Ediția a III - a. Editura «Cartier» Chișinău, 2010,

7. Deak Fr. - Tratat de drept civil. Contracte speciale. Editura «Lumina Lex», București, 2001 a.,

8. Deak F., S. Carpineanu, Contracte Civile și comerciale, Editura «Lumina Lex», București, 2013 a.,

9. Toader C. - Drept civil. Con-

tractele speciale. Editura «All - Beak» București, 2003 a.,

10. Trofimov I. - Drept civil. Contractele civile. Editura «Elena - VI», Chișinău, 2004 a.,

11. Urs I.R., Angheni S. - Drept civil. Contractele civile. Editura «Oscar - Print», București, 2000 a.,

12. Moțiu F., Motica R.I. - Contractele civile speciale. Teorie și practică judiciară. Editura «Lumina Lex», București, 2000 a.

Актуальность темы обусловлена также тем, что применение азартных игр и пари способствует пополнению государственного бюджета.

Автор освещает основные нормативные акты, регулирующие азартные игры и пари, и вносит предложения, направленные на совершенствование отдельных норм, регулирующих азартные игры и пари.

В Республике Молдова азартные игры и пари регулируются следующими законами и подзаконными нормативными актами:

1. Законом РМ «Об азартных играх» № 285-XIV от 18.02.1999 года [1];

2. Гражданским кодексом Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года [2];

3. Законом РМ «О лицензировании отдельных видов деятельности» № 451-XV от 30.07.2001 года [3];

4. Приказом Лицензионной палаты РМ «Об утверждении лицензионных условий для отдельных видов деятельности» № 386-g от 16.09.2002 г. [4];

5. Положением о порядке организации и лицензировании азартных игр, утвержденным Министерством финансов РМ 27.07.1997 года. [5]

Ответственность за нарушение законодательства, регулирующего азартные игры и пари, установлена ст. 277¹ Кодекса Республики Молдова о правонарушениях Республики Молдова №

218-XVI от 24.10.2008 года (далее – КоП РМ). [6]

Основным источником права, регулирующем азартные игры и пари, является закон РМ «Об азартных играх» № 285-XIV от 18.02.1999 года.

Данный закон состоит из следующих 8 разделов:

1. Раздел I. Общие положения (ст. 1-18),

2. Раздел II. Игры случая, состоящий из 2 глав:

Глава 1. Казино. Игровые автоматы (ст. 19-25),

Глава 2. Лотерея (ст. 26-37),

3. Раздел III. Пари (ст. 38-44),

4. Раздел IV. Игры на ловкость (ст. 45),

5. Раздел IV¹ Азартные игры с использованием систем связи (ст. 45¹-45⁵),

6. Раздел V. Выдача и аннулирование лицензии (ст. 46-51),

7. Раздел VI. Ответственность (ст. 52),

8. Раздел VII. Заключительные и переходные положения (53).

Легальное определение понятия «азартная игра» дана в ст. 2 закона РМ «Об азартных играх», которая гласит: «Азартной игрой в понимании настоящего закона является проводимая в соответствии с правилами игра, участие в которой позволяет выигрывать деньги, иное имущество или имущественные права, а результат определяется действиями, полностью или частично основанными на случае».

В соответствии с частью (1) ст. 6 закона РМ «Об азартных играх» азартные игры организовываются по правилам, утвержденным Министерством финансов и содержащим:

а) наименование организатора игры;

б) точное описание применяемой системы игры (подробные условия игры);

с) место, порядок и конечный срок выдачи выигрышей;

д) порядок и сроки разрешения претензий игроков;

е) иные сведения, определяемые соответствующими статьями настоящего закона.

Предложение. По нашему мнению, правила проведения азартных игр должны утверждаться Правительством Республики Молдова, а не Министерством финансов Республики Молдова, которое согласно ст. 7 этого закона осуществляет совместно с Лицензионной палатой надзор и контроль за проведением азартных игр.

Один и тот же орган публичной власти не должен принимать нормативный акт и контролировать его исполнение.

Согласно части (1) ст. 11 закона РМ «Об азартных играх» организатор азартных игр обязан:

а) обеспечивать общественный порядок и безопасность игроков;

б) не допускать к игре лиц, не имеющих на основании настоящего закона права участвовать в данной игре, а также лиц, которые под влиянием алкоголя, наркотика или иного сильнодействующего вещества либо по иным причинам явно не могут отдавать себе отчета в своих действиях;

б¹) требовать предъявления удостоверяющего личность документа (паспорт, удостоверение личности, вид на жительство, проездной документ) или иного официального документа с фотографией с целью удостоверения в том, что лицо, желающее участвовать в азартных играх, достигло 18-летнего возраста. В случае отказа лица предъявить удостоверяющий личность документ или иной официальный документ с фотографией организатор обязан запретить ему доступ в игровой зал и не допускать его к азартным играм;

с) регистрировать в установленном порядке в месте, в кото-

ром организовываются азартные игры, все выдаваемые выигрыши, начиная с суммы 3000 леев;

d) выдавать игрокам выигрыши согласно правилам игры;

e) выдавать игрокам по их требованию справку по установленной форме о выдаче выигрыша;

f) разрешать претензии игроков в сроки и в порядке, предусмотренном правилами игры;

g) хранить в тайне размеры выигрышей или проигрышей игроков, предоставляя информацию о них только в предусмотренных законодательством случаях;

h) обеспечивать игрокам возможность непосредственного ознакомления с правилами игры;

i) вести ежедневный учет азартных игр по каждому игровому столу, игровому автомату и лотерее;

j) представлять документы, относящиеся к азартным играм, контролирующим органам;

k) выполнять иные обязанности, возложенные на него настоящим законом и иными нормативными актами.

Правовое положение казино определяется ст. 19-21 закона РМ «Об азартных играх».

Согласно части (1) ст. 19 этого закона казино - специальное игорное заведение, в котором с использованием рулетки, столов для карточных игр и игры в кости, а также другого игорного инвентаря проводятся разрешенные азартные игры с объявленным денежным или иным имущественным выигрышем.

Согласно ст. 21 этого закона для рассмотрения вопроса о выдаче лицензии на деятельность казино в Лицензионную палату, кроме указанных в статье 46 закона документов, дополнительно представляются:

a) положение о казино, включающее в себя:

- правила работы казино;

- правила проводимых в казино игр;

- размер минимальных и максимальных ставок;

- правила поведения в казино;

- инструкция по работе персонала казино;

b) описание мер безопасности в казино;

c) перечень игорного оборудования, установленного в казино, с указанием:

- вида и типа оборудования;

- номерного знака;

- заводского номера;

- страны изготовления;

- года изготовления;

- места установки;

d) сертификат соответствия на используемое игорное оборудование;

e) документы, подтверждающие происхождение игорного оборудования;

f) документы, подтверждающие легальность ввоза игорного оборудования на территорию Республики Молдова и уплату всех необходимых таможенных пошлин и сборов (в случае использования игорного оборудования зарубежного производства);

g) разрешение обслуживающего банка на хранение страховой суммы;

h) разрешение органа местного публичного управления, на территории которого будет осуществляться деятельность казино.

Согласно части (1) ст. 22 этого закона игровые автоматы - механические или электронные устройства, которые приводятся в действие с помощью монет, жетонов или каким-либо другим способом и в которых выигрыш зависит исключительно от случайности.

Согласно части (2) ст. 22 этого закона для рассмотрения вопроса о выдаче лицензии на эксплуатацию игровых автома-

тов с денежными выигрышами в Лицензионную палату, кроме указанных в статье 46 закона документов, дополнительно представляются:

a) договор на аренду помещения (или его части) для размещения игровых автоматов (при отсутствии собственных площадей);

b) перечень игровых автоматов с указанием их названия, вида и типа, номерного знака, заводского номера, страны изготовления, года изготовления, места установки;

c) краткое описание игровых автоматов с указанием размера максимальной ставки и максимального размера выигрыша на одном автомате;

d) сертификат соответствия на игровые автоматы;

e) документы, подтверждающие происхождение игровых автоматов;

f) документы, подтверждающие легальность ввоза игровых автоматов на территорию Республики Молдова и уплату всех необходимых таможенных пошлин и сборов (в случае использования игровых автоматов зарубежного производства);

g) разрешение органа местного публичного управления, на территории которого будет осуществляться соответствующий вид деятельности.

Легальное определение понятия «лотерея» содержится в части (1) ст. 26 закона РМ «Об азартных играх», согласно которой лотерея - групповая или массовая азартная игра, в ходе которой организатор игры в определенном месте и в определенное время проводит между ее участниками - владельцами лотерейных билетов розыгрыш призового фонда лотереи по оговоренной условиям схеме; при этом выпадение выигрыша на какой-либо из лотерейных билетов не зависит от воли и действий субъек-

ектов лотерейной деятельности, является исключительно делом случая и не может быть никем специально устроено.

Согласно части (2) ст. 26 этого закона системная (электронная) лотерея - форма лотереи, в которой фиксация ставок и прогнозов участников проводится с помощью электронных устройств, сохраняющих информацию в своей памяти и направляющих ее для участия в розыгрыше по специальным каналам передачи информации в головной информационный центр.

Согласно части 3) ст. 26 этого закона видеолотерея – форма лотереи, посредством которой получается выигрыш, при этом результат предъясняется игроку через терминал видеолотереи, способности же игрока никак не влияют/не имеют значения для получения выигрыша.

Легальное определение понятия «пари» содержится в ст. 38 закона РМ «Об азартных играх», согласно которой пари (тотализатор) - азартная игра, основанная на ставке непосредственно между игроками или между игроками и организатором игры, в отношении исхода какого-либо спорного события; при этом приз зависит от объема совокупных ставок, а также от количества победивших участников.

Выдача лицензии, приостановление её действия и аннулирование лицензии регулируется ст. 46-49 закона РМ «Об азартных играх» и законом РМ «О регулировании предпринимательской деятельности путём лицензирования».

Отказ Лицензионной палаты выдать лицензию может быть обжалован в соответствии с законом Республики Молдова «Об административном суде» № 793-XIV от 10.02.2000 года [7].

Согласно части (1) ст. 52 закона РМ «Об азартных играх» физические и юридические

лица, виновные в нарушении настоящего закона, несут административную, уголовную или гражданско-правовую ответственность в соответствии с законодательством.

Административная ответственность за нарушение закона РМ «Об азартных играх» установлена ст. 277¹ КоП РМ.

Статья 277¹ КоП РМ устанавливает административную ответственность за нарушение закона РМ «Об азартных играх».

Согласно части (2) ст. 52 закона РМ «Об азартных играх» нарушениями настоящего закона являются:

a) организация запрещенной азартной игры;

b) организация игр случая, пари или игр на ловкость без лицензии или в неразрешенном месте;

c) несоблюдение правил игры или организация азартной игры по правилам, не соответствующим требованиям настоящего закона и иных нормативных актов;

d) реализация лотерейных билетов, фишек, иных документов или предметов, подтверждающих право участия в игре и получения выигрыша, без соответствующей лицензии или в корыстных целях;

e) чинение препятствий представителям контролирующих органов в осуществлении ими своих функций; отказ от представления документов, отражающих финансово-хозяйственную деятельность организатора азартных игр;

предъявление фальсифицированных данных; невыполнение распоряжений контролирующих органов;

f) допуск к азартным играм (кроме лотерей и игр на ловкость) лиц, не достигших 18-летнего возраста, допуск к азартным играм лиц, которые под

влиянием алкоголя, наркотика или иного сильнодействующего вещества либо по иным причинам явно не отдают себе отчета в своих действиях, а также допущение доступа в игровой зал этих лиц;

g) выдача выигрыша в размере свыше 3000 леев без регистрации в установленном порядке;

h) использование игорного оборудования без сертификата соответствия;

i) другие действия, признанные нарушениями в соответствии с законодательством.

Согласно ст. 277¹ КоП РМ воспрепятствование осуществлению контрольных функций или отказ в предоставлении документов, отражающих финансово-хозяйственную деятельность организатора азартных игр, или представление сфальсифицированных данных влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 100 до 150 условных единиц и на юридических лиц в размере от 150 до 200 условных единиц.

Осуществление деятельности в сфере азартных игр без лицензии или с приостановленной/отозванной либо недействительной лицензией влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 100 до 200 условных единиц и на юридических лиц в размере от 200 до 300 условных единиц.

Допуск к азартным играм (кроме лотерей и игр на ловкость) лиц, не достигших 18-летнего возраста, допуск к азартным играм лиц, которые под влиянием алкоголя, наркотиков или иного сильнодействующего вещества либо по иным причинам явно не отдают себе отчета в своих действиях, а равно разрешение доступа в игровой зал этих лиц влекут наложение штрафа на физических лиц в размере от 80 до 120 условных единиц и на юридических лиц в размере от 250 до

450 условных единиц, с лишением или без лишения в обоих случаях права осуществлять определенную деятельность на срок от 5 месяцев до одного года.

Нарушение игровых правил или организация азартных игр по правилам, которые не соответствуют требованиям законодательства об азартных играх и другим нормативным актам, в том числе использование игрового оборудования, произведенного более 10 лет назад, или недекларирование к лицензированию структурных подразделений и/или используемого оборудования (каждый игровой автомат с денежными выигрышами и каждый игровой стол) влечет наложение штрафа на должностных лиц в размере от 200 до 300 условных единиц и на юридических лиц в размере от 400 до 500 условных единиц.

Предложение. По нашему мнению, следует ограничить рекламу азартных игр путём внесения изменений в закон РМ «О рекламе» № 1227-ХІІІ от 27.06.1997 года, приняв часть (8) ст. 19 этого закона в следующей редакции: «Запрещается реклама предпринимательской деятельности, связанной с содержанием казино, залов с игорными автоматами. Реклама других азартных игр не должна:

(а) создавать впечатление, что получение выигрышей гарантировано каждому участнику данных мероприятий;

(б) создавать впечатление, что участие в азартных играх,

пари является способом заработка или получения иного дохода либо иным способом получения средств к существованию;

(с) содержать утверждения, что участие в азартных играх, пари имеет важное значение для достижения общественного признания, профессионального, спортивного или личного успеха;

(д) использовать образы несовершеннолетних;

(е) осуждать неучастие в азартных играх».

В целях пополнения бюджета предлагаем принять часть (3³) ст. 90¹ Налогового кодекса Республики Молдова (далее - НК РМ) № 1163-ХІІІ от 24.04.1997 года в следующей редакции: «Каждый плательщик выигрышей обязан удержать и перечислить в бюджет налог в размере:

- 5 % выигрышей от пари, 18% выигрышей от игр случая.

Выигрыш (приз) от участия в азартных играх, полученный плательщиком налога от субъектов, которые в соответствии с законодательством осуществляют деятельность по проведению азартных игр; не облагается налогом в случае, если размер выигрыша (приза) не превышает 3000 лей. Часть выигрыша, превышающая 3 000 лей, облагается по ставке, указанной в абзаце 1 данного пункта.

При начислении и налогообложении выигрышей, размер выигрыша (приза) от участия в азартной игре определяется как разница между выплатой выигрыша (приза), полученной

налогоплательщиком от субъекта; который в соответствии с законодательством осуществляет деятельность по проведению азартных игр, и оплатой, совершенной этим плательщиком налога такому субъекту с целью предварительного приобретения налогоплательщиком права на участие в азартной игре.

- 18 % выигрышей от рекламных кампаний и/или лотерей в части, в которой величина каждого выигрыша превышает 10 % личного освобождения, установленного в части (1) статьи 33, и не превышает 50 тысяч леев;

- 25 % выигрышей от рекламных кампаний и/или лотерей в части, в которой величина каждого выигрыша равняется или превышает 50 тысяч леев».

Библиография

1. Официальный монитор РМ № 50-52 от 20.06.1999 г.
2. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.16.2002 г.
3. Официальный монитор РМ № 108 от 06.09.2001 г.
4. Официальный монитор РМ № 146-148 от 31.10.2002 г.
5. Официальный монитор РМ № 1, 1997 г.
6. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
7. Официальный монитор РМ., Специальный выпуск от 06.10.2006 года.